

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KWIZNICA

štvrtročník
číslo 01
2025
ročník XXVI.

2025

KNIHATM

ACTA CULTURAE LIBRORUM

Vedecký časopis venovaný výskumu dejín knižnej kultúry, ktorý vydáva Odbor správy a spracovania historických knižničných dokumentov a fondov Slovenskej národnej knižnice. Časopis vznikol transformáciou konferenčného zborníka Kniha, ktorý vychádzal od roku 1991.

Časopis poskytuje priestor pre publikačnú činnosť nielen knihovníkom, ale aj zamestnancom ostatných pamäťových inštitúcií, vysokých škôl a univerzít, ktorí sa venujú výskumu knižnej kultúry.

Časopis bude vychádzať dvakrát ročne, budú sa v ňom uverejňovať najnovšie výsledky bádania v oblasti dejín knižnej kultúry, recenzie nových publikácií z tohto a príbuzných odborov, správy z konferencií a pripomienky výročí. Samozrejmosťou je zachovaný recenzný proces odborných a vedeckých štúdií.

Vedeckú úroveň časopisu garantuje aj redakčná rada časopisu, ktorá je zložená z odborníkov z oblasti kultúrnych a knižných dejín zo Slovenska, Česka, Maďarska, Rumunska a Litvy.

Zodpovedný redaktor

Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.
e-mail: zuzana.struharikova@snk.sk
tel.: +421 43/2451 304

Jazykový redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.
e-mail: darina.auxova@snk.sk

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica
Nám. J. Cígera Hronského 1
036 01 Martin
e-mail: redakcia@snk.sk
tel.: +421 43/2451 304, 277

Redakčná rada

Mgr. Eva Augustínová, PhD.
prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.
Mgr. Szabolcs Dancs
doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.
doc. Mgr. Marián Grupač, PhD.
Mgr. Iveta Hurná
prof. PhDr. Tomáš Kubiček, Ph.D.
Katarzyna Ślaska
Mgr. Michal Sliacky
Ing. Silvia Stasselová
Mgr. Marta Špániová, PhD.
Mgr. Norbert Végh
Ing. Danica Zendulková

Milé čitateľky, milí čitatelia,

hoci na bilancovanie si spravidla nechávame priestor v závere roka, v redakcii sme si na tento cieľ vyhradili prvé mesiace toho aktuálneho. Chceli sme tak definitívne uzavrieť jeden ročník, než sa pustíme do koncipovania ďalších čísel. A keďže časopis *Knižnica* by nemal zmysel bez vás – našich čitateľov a podporovateľov –, v tomto roku sme sa rozhodli zapojiť vás prostredníctvom online dotazníka do procesu jeho hodnotenia a návrhu potenciálnych smerov, ktorými sa uberať.

Uvedomujeme si, že zmeny sú v živote nevyhnutné, avšak i napriek tomu, že sa v mnohých prípadoch javia ako radikálne, nekomfortné či desivé, sú žiaduce.

Svet okolo nás sa neustále mení a je prirodzené, ak určitou transformáciou prechádzame aj my sami. V opačnom prípade naše fungovanie v spoločnosti prestáva byť plnohodnotným a niektoré aspekty nášho konania sa môžu javiť ako nepatričné. Transformácia pritom neznamená, že sa urputne snažíme obracať chrbtom k tomu tradičnému, ale že sa jednoducho obraciame čelom k aktuálnym výzvam, ktoré si vyžadujú našu pozornosť tu a teraz. Časopis *Knižnica* by nemal byť výnimkou a budeme robiť všetko pre to, aby aj naďalej dokázal reagovať na témy, ktoré sú pre našich čitateľov relevantné.

Touto cestou by som sa chcela poďakovať každému, kto pomáha formovať podobu nášho periodika, či už zapojením sa do prieskumu alebo kontinuálnou podporou v podobe pozitívnej, ale aj negatívnej spätnej väzby, ktorá nám umožňuje rásť. Hoci vám nedokážeme s istotou sľúbiť, že do reality pretavíme každý z vašich návrhov, urobíme všetko pre to, aby slová *stagnácia* či *regresia* neboli v našom redakčnom slovníku. Tak ako by nemali byť v slovníku žiadnej vzdelanej, uvedomelej a prosperujúcej spoločnosti.

Prajem vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Zuzana Struháriková
zodpovedná redaktorka

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Všetky dôležité informácie nájdete na novej webovej stránke časopisu <https://casopiskniznica.snk.sk/>.

Obsah/ Table of Contents

ROZHOVOR

Interview

6/

Eva Augustínová: Kreativita je v každodennej činnosti SNK nevyhnutnosťou

Eva Augustínová: Creativity in SNK's daily activities is a necessity

Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.

ŠTÚDIE

Studies

11/

Čo robíme, keď komunikujeme? Interpretačná kompetencia v dezinformačnej dobe

What do we do when we communicate?

Interpretive competence in the age of disinformation

Mgr. Roman Soóky, PhD.

19/

Jaké akce v knihovnách jsou atraktivní pro veřejnost? Zeptejte se svých čtenářů

What events in libraries are attractive to the public? Ask your readers

Bc. Hana Cintlová

26/

Výber vhodného časopisu na publikovanie z pohľadu bibliometrie

The selection of a suitable journal from the bibliometrics point of view

Mgr. RNDr. Lenka Jánošíková, PhD.

OSOBNOSTI

Personalities

44/

Na pamiatku Márie Okálovej

In memory of Mária Okálová

Ing. Ivana Poláková, PhD.

50/

Tvorca a milovník literatúry.

Pred 85 rokmi sa narodil Peter Jaroš

Creator and lover of literature. Peter Jaroš was born 85 years ago

Mgr. Peter Cabadaj

55/

Šoltésovej román *Proti prúdu* očami jej brata Ľudovíta Maróthyho

Šoltésová's novel *Against the Current* through the eyes of her brother Ľudovít Maróthy

Mgr. Eva Pástorová

ČÍTANIE A ČITATELIA

Reading and readers

59/

Hlboké čítanie a jeho vplyv na čitateľa

Deep reading and its effect on the reader

PaedDr. Darina Obušeková, PhD.

64/

Edičná činnosť Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach v roku 2024

Publishing activities of the State Scientific Library in Košice in 2024

Mgr. Martina Feniková Čarnogurská

PODUJATIA

Events

68/

Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografov v Prešove

Colloquium of Czech, Moravian
and Slovak bibliographers in Prešov

Ing. Ivana Poláková, PhD.

80/

Druhý ročník súťaže JURÍK očami MLADÝCH

Second edition of the JURÍK
očami MLADÝCH competition

*Knižnica Antona Bernoláka
v Nových Zámkoch –
Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár*

73/

Dôstojný predjubilejný ročník súťaže Literárny Kežmarok

A worthy pre-jubilee edition of the
Literary Kežmarok competition

Mgr. Igor Válek

82/

Co čeká Městskou knihovnu v Praze v roce 2025?

What awaits the Municipal
Library in Prague in 2025?

Lenka Hanzlíková

TLAČOVÉ SPRÁVY

Press News

77/

Verejná knižnica Mikuláša Kováča si v roku 2024 pripomenula 90. výročie narodenia Mikuláša Kováča

In 2024, The Mikuláš Kováč Public
Library commemorated
the 90th anniversary of the birth
of Mikuláš Kováč

*Mgr. Katarína Lehotská Mikuláková
Mgr. Henrich Jakubík, PhD.*

EVA AUGUSTÍNOVÁ: KREATIVITA JE V KAŽDODENNEJ ČINNOSTI SNK NEVYHNUTNOSŤOU

MGR. ZUZANA STRUHÁRIKOVÁ, PHD.

zuzana.struharikova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The article presents an interview with the Director General of the Slovak National Library (SNL), Mgr. Eva Augustínová, PhD. Eva Augustínová graduated in Hungarian Language and Librarianship from Eötvös Loránd University in Budapest and later worked in the SNL on bibliography and history of book culture. In 2012 she joined the University of Žilina, where she later became head of the Department of Mediamatics and Cultural Heritage and, from May 2019, the vice-dean of the Faculty of Humanities. The interview discusses not only her professional career and its development but also her views on the current state of library and information science in Slovakia and the role of traditional libraries in the digital age.

Keywords: personalities, Eva Augustínová, history of book culture, bibliography, Slovak librarianship, Slovak National Library, interviews

Eva Augustínová je absolventkou študijného odboru maďarský jazyk – knihovníctvo na Univerzite Loránda Eötvösa v Budapešti a doktorandské štúdium absolvovala v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied. V rokoch 1986 – 2012 pôsobila ako odborný a vedeckovýskumný pracovník v Slovenskej národnej knižnici (SNK), kde sa venovala dejinám knižnej kultúry a bibliografii. Od roku 2012 bola výskumnou pracovníčkou na Fakulte humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline, neskôr sa stala vedúcou Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva a od mája 2019 bola prodekanou fakulty. V septembri 2024 bola menovaná do funkcie generálnej riaditeľky SNK.

Ste absolventkou odboru maďarský jazyk – knihovníctvo na Univerzite Loránda Eötvösa v Budapešti. Čo vo vašom prípade zohralo kľúčovú úlohu pri rozhodovaní sa o voľbe univerzity a študijného programu?

Už od detstva a mladosti som mala veľmi blízko ku knihám a čítaniu, a preto nebola voľba môjho budúceho povolania veľmi náročná. Počas štúdia na gymnáziu, ktoré som začala v Banskej Bystrici, sa môj záujem postupne sústredil najmä na predmety s humanitným zameraním. V treťom ročníku však naša triedna profesorka prišla s ponukou študovať na vysokej škole alebo univerzite v zahraničí, a vtedy som začala uvažovať o tejto alternatíve. Po porade s rodičmi som sa rozhodla prihlásiť na prípravné štúdium v zahraničí, čo pre mňa znamenalo, že štvrtý ročník gymnázia budem musieť absolvovať v Banskej Štiavnici, kde už niekoľko rokov fungovala príprava na štúdium v zahraničí. Proces prijatia na „prípravku“ a následné prijímacie skúšky na univerzitu som úspešne absolvovala – a výber študijného odboru bol pre mňa jednoznačný – knihovníctvo. Ako druhý študijný odbor som si zvolila maďarský jazyk, čo prirodzene vyplynulo z výberu krajiny, kde som chcela študovať. V Banskej Štiavnici sme mali prípravu aj na jazyk krajiny, v ktorej sme plánovali študovať, a práve tu som získala základy maďarčiny.

Po príchode na univerzitu boli pre zahraničných študentov pripravené jazykové kurzy, ktoré nás pripravili na základné zvládnutie štúdia v maďarskom jazyku. Samozrejme, venovať sa jazyku len prostredníctvom kurzov nestačilo, a preto som sa musela samostatne ďalej vzdelávať. Po niekoľkých rokoch intenzívneho samoučenia som v treťom ročníku ovládala maďarský jazyk takmer na profesionálnej úrovni.

Študijný program, ktorý som absolvovala, mal vynikajúcich pedagógov a odborníkov z oblasti knihovníctva v Maďarsku, čo značne ovplyvnilo moje rozhodnutie pokračovať v profesijnom smere tohto odboru. Kľúčovými predmetmi a témami, ktoré sa stali základom mojej profesionálnej kariéry, a zároveň sa im venujem dodnes, boli dejiny knihovníctva, knižná kultúra a spracovanie dokumentov.

Bolo štúdium knihovníctva za našimi hranicami v osemdesiatych rokoch niečím špecifické?

Ak sa zamyslíme nad štúdiom knihovníctva doma a v zahraničí, myslím si, že obsah sa diametrálne nelíšil, avšak už vtedy sa v Maďarsku prihliadalo naj-

mä na prax, resp. praktické vnímanie knihovníctva. Odbornú prax sme absolvovali v každom ročníku štúdia. Veľkým plusom bolo, že knižnice v meste ponúkali vo svojich pobočkách aj dlhodobú pracovnú brigádu, čo bolo aj pre mňa veľkým prínosom (nielen finančným). Pracovala som v najväčšej verejnej knižnici v Budapešti, ktorá mala viac ako 40 mestských pobočiek.

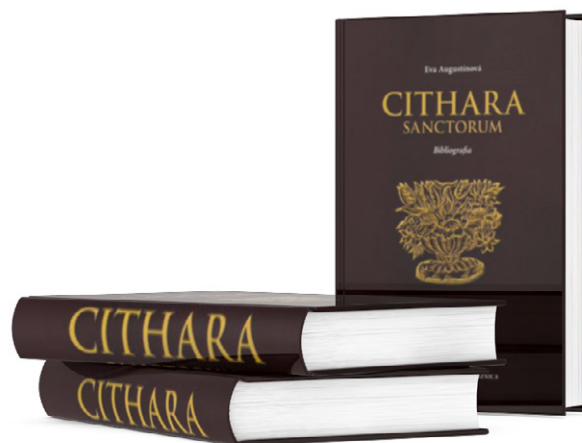
So SNK máte bohaté skúsenosti už z obdobia pred vašim vymenovaním na pozíciu generálnej riaditeľky. V rokoch 1986 – 2012 ste v nej pôsobili najskôr ako odborný a neskôr ako vedeckovýskumný pracovník so zameraním na dejiny knižnej kultúry. Ktorú z tém, ktorým ste sa v rámci vašej vedeckovýskumnej činnosti venovali, považujete s odstupom času za najperspektívnejšiu?

Na úvod musím povedať, že keď som nastúpila do Slovenskej národnej knižnice (vtedy ešte Matice slovenskej), tak ako som mala šťastie na skvelých pedagógov na univerzite, tak tu som zas mala na kolegov a nadriadených.

Môj profesionálny záujem o dejiny knižnej kultúry bol ovplyvnený mojím prvým „šéfom“ Dr. Blažejom Belákom, ktorý ma poveril úlohami v tejto oblasti. Jeho podpora a vedenie boli pre mňa kľúčové. Určite nezapomenem na pána docenta Kovačku, ktorého profesionalita, ľudskosť a prístup ovplyvnili nielen moju odbornú kariéru, ale aj môj osobný život. Bol to on, s kým som strávila prvé roky svojej vedeckej kariéry. Práve on vo mne prebudil a následne upevnil presvedčenie, že práve toto je práca, ktorej sa chcem venovať. Určite nemôžem opomenúť ani pána docenta Maťovčíka, ktorý mi ukázal krásu biografistiky a jej význam v kontexte dejín knižnej kultúry. Vďaka nemu som si uvedomila, aký je tento odbor fascinujúci a aký potenciál má pri skúmaní knižných zbierok. A, samozrejme, nemôžem zabudnúť na profesora Katuščáka, ktorý bol mojím dlhoročným „veľkým šéfom“ a s ktorým sme ako prví na Slovensku začali pracovať na strojovom spracovaní starých tlačí.

V rámci svojej vedeckovýskumnej činnosti som mala možnosť venovať sa viacerým oblastiam, no spomeniem najmä tri, ktoré sa ukázali ako kľúčové. Prvou z nich sú dejiny tlačiarní, ďalej dejiny knižníc, ktorým sa venujem dodnes, a v neposlednom rade výskum najvydávanejšej slovacikálnej knihy *Cithara sanctorum*, ktorý ma sprevádzal niekoľko rokov. Je možné, že sa k tejto téme ešte vrátim, pretože existujú oblasti, ktoré ešte neboli dostatočne preskúma-

né. V prvom rade sa však považujem za bibliografku a veľmi hrdó sa hlásim k tejto odbornosti. Možno sa mi v budúcnosti podarí zostaviť bibliografickú prácu, ktorá by túto oblasť ešte viac posunula. Napriek tomu, že moja práca je skôr orientovaná na retrospektívu, za dôležitú považujem oblasť teórie knihovníctva a pokladám ju za jednu z najperspektívnejších a zároveň aj menej preskúmaných oblastí odboru, ktorému sa v našej profesii venujeme nedostatočne.

V minulosti ste pôsobili aj ako vedúca Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva na Žilinskej univerzite, kde dodnes vyučujete predmety zamerané na spracovanie historických dokumentov či dokumentáciu kultúrneho dedičstva. Do akej miery sa v súčasnosti prejavuje záujem študentov o také špecifické oblasti?

Chcela by som spresniť, že aj v súčasnosti stále vyučujem predmety na Katedre mediamatiky a kultúrneho dedičstva, konkrétne sériu troch kurzov dejín knižnej kultúry, spracovanie historických dokumentov, dokumentácia priemyselného dedičstva a projektový manažment v oblasti kultúrneho dedičstva.

Je pravdou, že dejiny knižnej kultúry a dokumentácia kultúrneho dedičstva sú špecifickými a zároveň náročnými oblasťami, ale záujem o tento typ štúdia pretrváva, aj keď možno v menšom rozsahu ako v minulosti. Stále máme študentov, ktorí sa rozhodnú venovať tejto problematike.

Študenti študijného programu mediamatika a kultúrne dedičstvo pristupujú k témam interdisciplinárne, čo znamená, že skúmajú tieto oblasti cez rôzne perspektívy – digitálne humanitné vedy, médiá, manažment a dokumentáciu kultúrneho dedičstva.

Vďaka tomu majú schopnosť nielen vytvárať obsah týkajúci sa dejín knižnej kultúry, ale aj prezentovať ho prostredníctvom médií a vizualizovať ho s využitím informačno-komunikačných technológií. Tento prístup považujem za veľký prínos, ktorý študentom poskytuje výhodu v začiatkoch ich kariéry, najmä v oblasti knihovníctva.

Dalo by sa teda povedať, že sa do vašej výučby premietajú aj rozširujúce sa možnosti využívania digitálnych technológií vo vzdelávaní?

Áno, je to úplne presne povedané. V súčasnosti nie je možné, aby nastupujúci knihovník nemal aspoň elementárne znalosti z oblasti digitálnych humanitných vied/digitálnych technológií. Študijný program mediaticka a kultúrne dedičstvo má viac predmetov, ktoré využívajú digitálne technológie, ako napríklad tvorba webu, zvukový dizajn, analýza a vizualizácia údajov, tvorba digitálnych objektov, videostreaming a veľa ďalších, na prvom aj druhom stupni štúdia. Študenti následne tieto znalosti dokážu pretaviť do bežných knihovníckych postupov v praxi.

Ako vnímate súčasné pokrytie oblasti knižnickej a informačnej vedy na Slovensku, najmä z hľadiska publikačnej aktivity autorov a kvality periodických publikácií?

Časopisov knihovníckeho, resp. knižničného zamerania na Slovensku síce nemáme veľa, avšak zabezpečujú potrebný priestor na vyjadrenie aktivít a činností našich inštitúcií. Čo mi však chýba v tomto priestore je existencia vedeckého časopisu, resp. časopisu, ktorý by bol indexovaný v zahraničných databázach. Preto ma tešia aktivity, o ktorých som sa dozvedela hneď v prvých dňoch môjho pôsobenia v SNK. Ide o transformáciu zborníka *Kniha* na vedecký časopis a predbežný zámer redakcie etablovať tento časopis vo vedeckom priestore považujem za správny a logický krok.

Zamerajme sa na vaše súčasné pôsobenie v SNK. Čo bolo hlavným stimulom, ktorý vás viedol k uchádzaniu sa o pozíciu generálnej riaditeľky?

Napriek tomu, že ešte neprebehlo oficiálne výberové konanie na post generálneho riaditeľa SNK, môžem

GENERÁLNA RIADITEĽKA SNK EVA AUGUSTÍNOVÁ
NA PODUJATÍ BURZA INFORMÁCIÍ PRE VOĽBU POVOLANIA V PRIESTOROCH SNK

povedať, že v mojom prípade je odpoveď asi jednoduchá – chcela som sa vrátiť ku svojim „koreňom“, chcela som sa opätovne venovať problematike knižníctva a prispieť k modernému chápaniu knižníctva a služieb, ktoré majú knižnice poskytovať.

■ SNK je organizáciou, s ktorou sa – vzhľadom na jej spoločenskú funkciu – spájajú viaceré výzvy. Napriek tomu, že ste na pozícii generálnej riaditeľky relatívne krátke obdobie, vnímate v rámci jej súčasného fungovania výzvy, ktoré si podľa vás vyžadujú okamžitú pozornosť?

Je pravdou, že sa v súčasnosti rozhliadam a analyzujem situáciu. Počas mojej dvanásťročnej „pauzy“ sa zmenilo množstvo aspektov, ako napríklad zriaďovateľské kompetencie či manažérske rozhodnutia. Dôležité je však objektívne zhodnotiť aktuálny stav inštitúcie a pozrieť sa na jej fungovanie ako celok vrátane všetkých úloh vyplývajúcich zo zákona. Pre nového manažéra je kľúčové mať jasnú víziu a stratégiu, no v tomto okamihu je ešte príliš skoro hovoriť o konkrétnych cieľoch.

Určite však existujú výzvy, ktoré si vyžadujú okamžitú pozornosť. Medzi ne patrí napríklad obnova činnosti digitalizačného pracoviska, ktoré po kybernetickom útoku funguje v obmedzenom režime. Rovnako je nevyhnutné začať odbornú diskusiu o knižničných témach s odborovými spolkami a združeniami, ako aj rozvíjať širšiu spoluprácu s regionálnymi a celoslovenskými kultúrnymi inštitúciami prostredníctvom spoločných aktivít, projektov a podujatí.

■ Do akej miery ovplyvnili vaše skúsenosti so školským prostredím to, ako v súčasnosti vnímate fungovanie SNK na externej, ale aj internej úrovni?

Vysokoškolské prostredie je veľmi inšpiratívne, kreatívne a dynamické, pričom jeho charakter formujú nielen študenti, ale aj pedagógovia, ktorí sa musia prispôsobiť rytmu vzdelávacej inštitúcie. Univerzita a jej každodenný chod zásadne ovplyvnili moje myslenie a podnietili ma k neustálemu hľadaniu nových a inovatívnych spôsobov, ako zaujať študentov. Tento prístup aplikujem aj na našu inštitúciu, kde vidím potrebu priniesť viac kreativity a dynamiky do každodennej činnosti. Od kolegov očakávam inšpiratívne nápady a riešenia, ktoré by pomohli zlepšiť našu prácu.

Pokiaľ ide o externé vnímanie SNK, je zrejmé, že knižnica už dosiahla niekoľko pozitívnych krokov,

najmä v oblasti organizovania podujatí pre širokú verejnosť a poskytovania metodologickej podpory pre knižnice. Napriek tomu sa stále otvárajú nové príležitosti na to, aby sa SNK etablovala ako kultúrna inštitúcia, ktorá je ústretová a otvorená všetkým.

■ Ktoré faktory podľa vášho názoru ovplyvňujú prevažne skeptický postoj používateľov voči knižniciam a kontinuálne klesajúci záujem o knižnično-informačné služby?

Tento stav je, pravdepodobne, dôsledkom viacerých faktorov. Predovšetkým sa zmenil spôsob, ktorým potenciálni používatelia získavajú informácie – čoraz viac čerpajú z digitálneho informačného priestoru ponúkajúceho širší prístup k online zdrojom, vrátane našej Digitálnej knižnice a digitálneho archívu (DIKDA). Ďalším faktorom je nižšia úroveň čitateľskej gramotnosti, ktorú často nahrádza zameranie na digitálnu gramotnosť.

Napriek tomu si myslím, že kľúčovú úlohu v zvyšovaní záujmu o knižnice by mali zohrávať samotné knižnice a ich zamestnanci. Je nevyhnutné vytvoriť knižnice, ktoré nebudú len rigoróznymi informačnými priestormi, ale aj komunitnými centrami, ktoré ponúkajú niečo viac než len možnosť požičať si knihu alebo študovať v tichých čítárňach. Knižnice by mali poskytovať pridanú hodnotu, ktorá osloví širšie spektrum používateľov.

Treba však dodať, že tieto nové výzvy súvisia so zameraním jednotlivých knižníc a vyžadujú citlivý prístup k ich špecifickým potrebám a možnostiam. Každá knižnica má svoje šance a príležitosti na zvýšenie návštevnosti, a to najmä vďaka kreativitě a inováciám zo strany jej zamestnancov.

■ Považujete koncept tradičných knižníc ako fyzických inštitúcií aj v budúcnosti za udržateľný?

Myslím si, že v najbližšej budúcnosti koncept tradičných alebo „kamenných“ knižníc bude stále funkčný, avšak rola týchto inštitúcií bude určite diametrálne odlišná od ich súčasnej úlohy. Určite bude potrebná zmena marketingovej komunikácie, do popredia bude vystupovať digitálna gramotnosť a v neposlednom rade bude potrebné premeniť aj tradičnú knižnicu na komunitné miesto, kde si používatelia okrem klasickej výpožičky kníh nájdu priestor na stretávanie, vzdelávanie a vymieňanie skúseností z rôznych, nielen knižničných oblastí.

ČO ROBÍME, KEĎ KOMUNIKUJEME? INTERPRETAČNÁ KOMPETENCIA V DEZINFORMAČNEJ DOBE

MGR. ROMAN SOÓKY, PHD.

Purpose: The aim of the paper is to map the approaches to teaching reading skills applied in schools and to identify the causes and potential effects of the established approaches.

Methodology: The author introduces the concept of ego-linguistics and shows how a subjective perspective can be applied when looking at complex phenomena such as hate speech, disinformation and discriminatory language. Interpretative competence is seen as a tool for distinguishing between the identification of meaning and critical reading, whose absence is one of the reasons why disinformation campaigns are so successful.

Results: The current socio-political situation, which is characterised by a blurring of the boundaries between objective facts and subjective opinions, places high demands on individuals and their ability to navigate in complex situations. Since the fabricators of disinformation campaigns have no interest in factual accuracy, they present social problems in the form of easily digestible stories, thereby exploiting people's appetite to understand the world around them. Traditional reading with comprehension focusing on the grammatical or semantic function of words is therefore no longer sufficient. People need to understand not just the content of a speaker or writer's message but also why they wish to communicate that content.

Conclusions: When considering interpretative competence, it is more useful to think about misinterpretation than disinformation because what is ultimately most important is how an individual puts together a sequence of unique impressions into a comprehensive mosaic of the world which then shapes the character of that individual's communication.

Keywords: reading literacy, critical thinking, interpretative competence, ego-linguistics, disinformation, Slovak language, communication

roman.sooky@juls.savba.sk

Jazykovedný ústav

Ľudovíta Štúra SAV

www.juls.savba.sk

ÚVOD

Súčasná dezinformačná (nazývaná tiež post-pravdivá) doba, ktorá je typická tým, že stiera hranice medzi faktami a názormi, zvyšuje nároky na človeka a jeho primerané pochopenie fungovania sveta. Globalizovaný svet spolu s technologickým pokrokom stupňuje prívál informácií, ktorých efektívne spracovanie si od nás vyžaduje ich aktívnu recepciu, a tá sa nezaobíde bez kritického selektovania. V školstve sa tak do popredia dostáva požiadavka kultivovať čitateľskú gramotnosť, pričom ústredným pojmom agendy sa stáva čítanie s porozumením. Aká je však realita? Nakoľko sme úspešní v rozvíjaní čitateľskej gramotnosti detí? Poskytuje nám zvládnutie techniky čítania s porozumením dostatočnú garanciu, že nepodľahneme dezinformáciám, konšpiračným teóriám či iným manipulatívnym stratégiám? Prečo si občas (vôbec) nerozumieme, hoci hovoríme tým istým jazykom? Ako s tým súvisí naša prirodzená potreba porozumieť svetu okolo nás?

ČÍTANIE S POROZUMENÍM – NEVYHNUTNÝ PREDPOKLAD

Keďže využívanie moderných technológií nachádza svoje uplatnenie v rutine bežného života, duch doby sa musí prirodzene odraziť i vo vzdelávaní. Technologický pokrok, ktorý neprestajne stavia človeka pred nové výzvy, preto nachádza svoje zastúpenie aj v medzinárodnej štúdii PISA. Tá mapuje pripravenosť 15-ročných detí na budúci trh práce. V trojročných cykloch hodnotí úroveň čitateľskej, matematickej a prírodovednej gramotnosti (v roku 2022 i tvorivé myslenie), pričom pre každý cyklus je dominantná iná oblasť (t. j. popri testovaní ostatných gramotností sa jednej z nich venuje špeciálna pozornosť). Výsledky majú jednak slúžiť ako spätná väzba vzdelávaciemu systému zúčastnených krajín, jednak priniesť

námety na zlepšovanie vzdelávacej politiky v konkrétnej krajine.

Samotná čitateľská gramotnosť bola v cykle PISA 2018 (zároveň v tom cykle predstavovala i dominantnú oblasť) definovaná ako „porozumenie, používanie, zhodnotenie textov, uvažovanie o nich a zaangažovanosť čitateľa do čítania s cieľom dosahovania osobných cieľov, rozvíjania vlastných vedomostí a schopností a podieľania sa na živote spoločnosti“ (Miklovičová a Galádová 2023, s. 11). Kým cyklus PISA 2009 zaviedol do svojej definície rozmer **zaangažovaného čitateľa**, čím sa zohľadnila motivácia čítajúcich čítať, či analýzu ich metakognitívnej stratégie (Koršňáková, Kováčová a Heldová 2010), cyklus 2018 zaradil do testovacích položiek aj úlohy zamerané na posúdenie dôveryhodnosti textov a hľadanie alebo prepájanie informácií z nich (porovnaj Miklovičová a Valovič 2019).

Výsledky štúdie PISA tak mapujú úroveň osvojenia si zručností žiakmi, ktorých zvládnutie sa aktuálne považuje vo svete za dôležité nielen pre úspešný budúci vstup na trh práce, ale aj pre samotné prežitie človeka v 21. storočí. V tom spočíva zásadný prínos PISA v porovnaní napr. s výsledkami z Testovania 9. Tie indikujú, nakoľko si žiaci zvládli osvojiť zručnosti z pohľadu národného kurikula, ktorého obsahové a výkonové štandardy však už nedokážu natoľko promptne zohľadňovať dynamiku doby.

Nielenže sa zatiaľ slovenskému vzdelávaciemu systému nedarí dostatočne rozvíjať čitateľskú gramotnosť detí, ale Slovensko sa už dlhodobo objavuje v rebríčku pod priemerom krajín OECD, navyše priemerná úspešnosť slovenských detí v tejto oblasti dlhodobo klesá (**PISA 2003**: 469, priemer OECD: 494; **PISA 2006**: 466, priemer OECD: 492; **PISA 2009**: 477, priemer OECD: 494; **PISA 2012**: 463, priemer OECD: 496; **PISA 2015**: 453, priemer OECD: 494; **PISA 2018**: 458, priemer OECD: 487; **PISA 2022**: 447, priemer OECD: 476). Oveľa viac alarmujúcou hodnotou je však podiel 15-ročných detí, ktoré nedosahujú ani základnú úroveň čitateľskej gramotnosti. Do tejto tzv. rizikovej skupiny sa v cykle 2022 prepadlo 35,4 % žiakov, čo predstavuje nárast o 4 percentuálne body oproti cyklu 2018. Podiel slovenských detí v top skupine sa v porovnaní s cyklom 2018 znížil (PISA 2022: 3,4 %; PISA 2018: 4,6 %). Čo to znamená v praxi?

Kým žiak v top skupine dokáže podľa Miklovičovej a Valoviča (2019, s. 36) „*pracovať samostatne, logicky dedukovať, navzájom prepájať informácie z viacerých textov, pracovať s údajmi, ktoré sú preňho*

neznáme, posúdiť informácie, ktoré si môžu navzájom protirečiť, kriticky zhodnotiť zložitý text, ktorý mu nie je obsahovo blízky, využiť znalosti z textu v praxi, odhaliť ‚skryté‘ informácie v texte a spracovať ich, pracovať s predstavami, ktoré môžu byť v rozpore s jeho očakávaniami...‘, žiak v rizikovej skupine dokáže „**maximálne** vyhľadať v texte jednu alebo viac jednotlivých informácií, ktoré sú vyjadrené priamo a bývajú v texte dominantné, rozoznať hlavnú myšlienku alebo autorov zámer v texte, ktorý mu je blízky, spracovať text, v ktorom sa **nenachádzajú žiadne ‚zavádzajúce‘ informácie**“. Ak uvážime, že komunikácia už zo svojej podstaty sociálnej interakcie býva často zaplavená „zavádzajúcimi informáciami“, ktorými si nás naši komunikační partneri „spracúvajú“ vo svoj prospech, schopnosť kriticky selektovať medzi informáciami sa javí ako kľúčová. Ako teda rozvíjame čitateľskú gramotnosť detí?

OD POUČIEK O JAZYKU KU KOMUNIKAČNEJ PRAXI?

Dôkladnému pomenovaniu mnohých problémov spätých s (ne)rozvíjaním čitateľskej gramotnosti v slovenskom školstve sa okrem iných venovali Oľga Zápotočná (2021a, 2021b, 2012) či Ľudmila Liptáková (2022, 2012). Na tomto mieste sa preto pristavíme iba pri jednom aspekte, ktorý nám poslúži ako prostriedok na uchopenie problematiky z novej perspektívy.

Neduh výučby slovenčiny ako prvého jazyka sa najzreteľnejšie odráža v Testovaní 9 zo slovenského jazyka a literatúry. Jeho cieľom je rozlíšiť výkony žiakov podľa toho, nakoľko si osvojili vedomosti, schopnosti či zručnosti predpísané v národnom kurikule. Obsah testu štandardne tvorí jazyková zložka, literárna zložka a zložka čítania s porozumením, avšak v duchu rozlišovacieho testu býva spravidla najpočetnejšie zastúpená jazyková zložka, ktorá preveruje poznatky žiakov o jazykovom systéme. Tu nastáva ten problém. V úsilí pripraviť školákov na testovanie neraz sklznú hodiny slovenčiny do nekonečného rozboru jazykovej formy. V predmete o jazyku a **komunikácii** sa do centra pozornosti kladie „iba“ znalosť jazykového systému (zvyčajne tak, ako je opísaný v prácach zo systematickej jazykovedy), ktorú musia žiaci preukázať

určovaním vetných členov, gramatických kategórií, vymenúvaním rôznych klasifikácií jazykových jednotiek (napr. na znelé a neznelé, ohybné a neohybné, plnovýznamové a neplnovýznamové, abstraktné a konkrétne a pod.). Smutná realita takto nastavenej výučby prvého jazyka spočíva v tom, že deti sa učia poučky o jazyku, pričom jazykovú kompetenciu si rozvíjajú „nejako popritom“ (Miko 1989). Podchvíľou si tak na hodinách o komunikácii (hoci táto priorita mnohokrát ide bokom) vychovávame amatérskych jazykovedcov – aj to iba v duchu stereotypnej predstavy o jazykovede ako o vede, ktorá sa zapodieva len spisovnosťou slov a pravopisnými pravidlami.

Metajazykové poznatky tak prebívajú praktickú znalosť jazyka, ktorú si človek postupne rozvíja jeho používaním. Podobne to vidí aj autorský kolektív nového kurikula, keď upozorňuje na potrebu posilniť vo výučbe prvého jazyka prípravu žiakov na komunikáciu a vzdelávanie, pretože si uvedomuje, že úspech v oboch prípadoch je podmienený primeraným ovládaním hovorenej aj písanej formy jazyka (Pupala a Fridrichová 2022). Kolektív odborníkov v ňom vyzýva, „*aby sa miesto encyklopedických poznatkov o jazyku a literatúre vyučovanie viac zameriavalo na zmysluplné využitie osvojených poznatkov v komunikačnej praxi pri porozumení textu a pri jeho tvorení*“ (s. 27). Namiesto trénovania textových analýz, ktoré by nabádali žiakov upriamovať svoju pozornosť smerom k hlbšiemu, tzv. skrytému významu textov a k ich rôznym funkciám (napr. presvedčacej, informačnej, konverzačnej atď.), venujeme priveľa energie analýzam, ktorými identifikujeme buď len gramatický, a/alebo slovníkový význam slov. Priveľmi tým zotrvávame pri povrchovej analýze jazykových prostriedkov, pričom sa nezamýšľame nad tým, aké má s nami autor textu úmysly. Pestujeme tak **akontextové zmýšľanie o jazyku**, čoho typickým prejavom je napr. v prípade kultivovaného jazykového prejavu splošťovanie problematiky na nekonečné doťahovanie sa o tom, ktoré výrazy sú v slovenčine (ne)spisovné. Hoci je znalosť komunikačného registra ako sociálne normovaného a podmieneného správania, ktoré je preferované v konkrétnych komunikačných situáciách (Slančová a Zajacová 2007), nevyhnutným predpokladom človeka na to, aby viedol kultivovaný rečový prejav (a jeho nedostatok v súčasnom politickom diskurze nás v tom iba utvrdzuje), v prípade obrany voči dezinformáciám sa žiada skôr ten typ textovej analýzy, ku ktorej žiakov podnecuje štúdia PISA. Ako sme sa však k tomu akontextovému zmýšľaniu o jazyku vôbec dopracovali?

LIMITY SYSTÉMOVEJ JAZYKOVEDY

Už Miko (1989) nás vystríha pred zavádzajúcim uvažovaním o jazyku, ktoré nás pobáda, aby sme naň nazerali v intenciách akýchsi abstraktných jazykových pravidiel na jednej strane a ich (mechanickom) uplatňovaní v reči na strane druhej. Takéto chápanie totižto nielenže odvádza pozornosť od *raison d'être* každého jazyka, ktorou je sociálna interakcia, ba dokonca nám umožňuje narábať s jazykom, resp. s našou predstavou o tom, ako jazykový systém funguje, bez toho, aby sme sa vôbec zamýšľali, nakoľko naša predstava zodpovedá realite. Dolník (2016) tento jav nazýva ontologizácia metodológie, keď sa zabúda na to, že spísaná gramatika jazyka či slovníky sú napokon vždy iba lingvistickým konštruktom, ku ktorému sme sa dopracovali prostredníctvom konkrétne zvolenej metodológie. Mnohokrát sa ale opomína fakt, že každá metodológia, nech je akokoľvek dôkladne premyslená, si so sebou nesie aj svoje limity a tie je nutné pri interpretovaní svojich zistení zohľadňovať.

Najpodstatnejší limit systémovej lingvistiky, na ktorej základoch stojí opis gramatiky slovenského jazyka (Ružička et al. 1966) či opis slovenskej slovnej zásoby (Kačala, Pisárčiková a Považan 2003), pramení v dátach, z ktorých sa vo výskume čerpalo, a v spôsobe, akým sa k nim pristupovalo. Systémová lingvistika sa orientovala na spoznávanie jazyka v duchu odhalenia jeho vnútorného mechanizmu fungovania a tomu podriadila tiež svoj prístup. Pod jazykom rozumie kolektívny virtuálny systém, ktorý existuje v mysliach ľudí. Tento systém sa prejavuje ako spoločný jazyk, ktorým komunikujeme podľa stanovených pravidiel, ale zároveň si ho každý používateľ prispôsobuje svojmu individuálnemu vyjadrovaniu. Práve od používateľského hľadiska systémová lingvistika odhliada, pretože tento tzv. prirodzený jazyk, ktorým dennodenne medzi sebou komunikujeme, je vďaka svojej živelnosti a premenlivosti komplikované uchopiť v celej jeho komplexnosti. Ľudia sa totiž pri komunikácii bežne spoliehajú na kontext, ktorý s ostatnými zdieľajú, čo spôsobuje, že nezúčastnenému pozorovateľovi sa taká komunikácia môže javiť ako defektná, ba až nezrozumiteľná (v porovnaní napr. s jazykom literárnych diel).

Tu nastáva prvý problém. Ak nekorigujeme svoje zistenia z dát, ktoré už i tak nepokrývajú celú šírku prirodzeného jazyka, s realitou používateľskej praxe, zvyšujeme tým riziko, že upadneme do teoretickej špi-

sa zajtra; napadla ma myšlienka namiesto *napadla mi myšlienka*; nedodržiavanie mäkkej výslovnosti – *velký* namiesto *veľký* atď.), a systémová lingvistika či používatelia s tendenciou miestami až úzkostlivo trvať na jazykovej správnosti (i na úkor obsahu) ich bezpodmienečne hodnotia ako zlyhania konkrétnych používateľov. Jazyková forma tak dominuje nad obsahom a nič na tom nemení ani skutočnosť, že neraz takto poučame práve tých praktických odborníkov. Správame sa k nim, ako keby bola slovenčina ich druhým jazykom a mali by sa ju doučiť. Problém sa stane ešte vypuklejší, ak si na miesto praktických odborníkov dosadíme **školených odborníkov** (napr. hovorcov, televíznych a rozhlasových hlásateľov, hercov, reklamných kreatívcov atď.). Hoci ich celá profesionálna kariéra je založená na tom, aby boli zrozumiteľní, až pričasto sú ich výkony hodnotené iba z hľadiska jazykovej formy. Proble-

matika chvíľami pripomína odveklú otázku o sliepke a vajci: – Čo bolo skôr? Abstraktný systém jazykových pravidiel alebo používateľa jazyka?

rály vlastnej predstavy o fungovaní prirodzeného jazyka. Druhý problém spočíva v tom, že hoci systémová lingvistika primárne neskúma ovládanie jazyka ako dorozumievacieho prostriedku, svojimi závermi v podobe opisu gramatiky slovenčiny aj tak zaväzuje jej používateľov (dokonca i legislatívne – porovnaj s tzv. jazykovým zákonom č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky), hoci sa pri svojich analýzach jazyka na používateľské hľadisko neprihliada(lo).¹

Na školách tak postupne budujeme stereotyp, že o materinskom jazyku nás musia poučovať **jazykovi odborníci** (čo však platí len pre pravopis; o ňom ako o sústave pravidiel zápisu reči sa musíme nechať poučiť). Potláčame implicitné znalosti o jazyku, ktoré nadobúdame v komunikácii ako **praktickí odborníci** (Dolník 2019) – čiže ako používatelia, ktorí síce nemajú filologické vzdelanie, ale slovenčinou žijú každý deň prakticky, pretože ňou komunikujú v škole, na úradoch, v práci atď. – v prospech explicitných znalostí nadobudnutých vo vzdelávaní, a tým spochybňujeme prirodzený jazykový cit detí. Tie si pocit zneistenia so sebou nesú veľakrát až do dospelosti, o čom svedčí napr. opakujúci sa typ otázok používateľov v jazykových poradniach (o spisovnej slovenčine ako o prirodzenom jazyku viac v práci Rusinková 2020). Tento stav vhodne ilustrujú javy, s ktorými sa bežne stretávame vo verejnej komunikácii (o. i. *častokrát* namiesto *často*; *hranolky* namiesto *hranolčeky*; *vidíme sa zajtra* namiesto *uvidíme*

EGOLINGVISTIKA ALEBO NÁVRAT KU KOREŇOM V JAZYKOVEDE

Znenie samotnej otázky inšpirovalo mnoho výskumov orientovaných na používateľskú prax, čo viedlo k vzniku nových jazykovedných smerov. Jedným z nich je aj tzv. egolingvistika, ktorú v slovenskom kontexte predostrel Juraj Dolník (2012). Ako už jej názov predznamenáva, egolingvistika sa zameriava na výskum jazyka z pozície subjektívnej perspektívy konkrétného človeka (ega). Všíma si teda, ako jednotlivci používajú jazyk na vyjadrenie osobných skúseností, pocitov či presvedčení o fungovaní sveta, pričom skúma výber konkrétnych slov, štruktúru viet, intonáciu či celkový štýl ich (seba)prezentácie. Inými slovami – egolingvistika skúma vzťah medzi jazykom a osobnou identitou človeka, ktorú v komunikácii s ostatnými chtiac-nechtiac (ne)priamo odkrýva.

V oddelení sociálnej lingvistiky nám tento prístup umožňuje preniknúť do takých spoločenských javov, ako je okrem iného jazyk nenávisti (tzv. *hate speech*), diskriminácia, populizmus, dezinformácie alebo vyjadrovanie postojov slovnými spojeniami typu *liberálny fašizmus*.

Ak by sme na toto slovné spojenie nazerali očami systémovej jazykovedy, pravdepodobne by sme sa nedostali ďalej ako po konštatovaní (popr. obohatení hodnotiacim komentárom o vzdelanostnej úrovni osoby, ktorá také spojenie používa), že je to vlastne oxymoron. Egolinguistika nás ale núti zamýšľať sa nad perspektívou človeka, ktorý sa slovným spojením *liberálny fašizmus* usiluje niečo povedať. Určujúcim faktorom v egolinguistickom výskume je totiž **zrozumiteľnosť** ako evolúciou podmienená predispozícia úspešnej komunikácie. Nikto predsa nechce zostať nepochopený. Pri analyzovaní teda vždy vychádzame z predpokladu, že používatelia sa v komunikácii s ostatnými usilujú odprezentovať svoj pohľad na svet najlepšie, ako vedia. Ak sa teda lepšie prizrieme na pozadie *liberálneho fašizmu* – **kto ho požíva** (napr. aký je to typ človeka, aký svetonázor zastáva, akým spôsobom komunikuje), **prečo ho používa** (napr. čo tým sleduje, aký je jeho komunikačný cieľ) a **kde ho používa** (napr. v akých situáciách, na akých miestach/platformách) –, dostaneme množstvo informácií, ktorými dokážeme lepšie preniknúť k podstate jeho vzniku (viac v práci Soóky 2022).

Prípad *liberálneho fašizmu* pekne ilustruje, ako nám akontextové zmýšľanie o jazyku, ku ktorému nás súčasný školský systém vedie, zahmlieva úsudok pri riešení dilem z reálneho života. Ich rozlúsknutie si vyžaduje hlbšiu analýzu než tú, k akej nás pobáda školské zhodnotenie jazykovej formy na osi spisovné – nespisovné. Napokon už samotná definícia komunikácie, ktorá sa zvyčajne nesie v duchu výmeny informácií medzi ľuďmi prostredníctvom jazyka, znejasňuje jej fungovanie. Ak by sme si naozaj komunikáciou vzájomne odovzdávali informácie, nedochádzalo by predsa k žiadnym nedorozumeniam.

V skutočnosti si v komunikácii nevymieňame hotové informácie, lež ponúkame ostatným podnety, ktorými ich postupne vedieme k nášmu pohľadu na svet. Ostatní si ich musia pospájať do zmysluplného obrazu – interpretovať ich –, aby si dokázali utvoriť akú-takú predstavu o perspektíve, z ktorej nazeráme na svet. Niekedy sa nám to darí viac, inokedy menej (či už na strane tvorcu podnetov alebo ich príjemcu). Nikdy sa nám to však nepodarí úplne, pretože spôsob, akým každý jednotliviec rozumie svetu (ako

naň nazerá) v celej jeho komplexnosti, vrátane osobného príbehu s tým spätým, je neprenosná záležitosť. To je tá príčina, prečo si občas nerozumieme, hoci hovoríme tým istým jazykom. Životný príbeh každého jednotlivca sa odráža nielen v spôsobe, akým sa usiluje ostatným priblížiť svoje videnie sveta, ale aj v jeho schopnosti skladať si podnety ostatných do uceleného obrazu. V egolinguistike túto schopnosť nazývame interpretačná kompetencia. Podobne ako sa časom menia znalosti a skúsenosti človeka, tak i jeho interpretačná kompetencia podlieha dynamike (t. j. buď sa zdokonaľuje alebo stagnuje), s čím zároveň súvisí, ako presne dokáže zachytené podnety pospájať. Čo nás teda egolinguistický prístup učí o jazyku?

PREČO ŠKOLÁCKE ČÍTANIE TEXTOV NESTAČÍ? (NAMIESTO ZÁVERU)

V komunikácii sa konkrétnymi krokmi usilujeme byť ostatným zrozumiteľní najlepšie, ako vieme, a preto sa človek ako praktický odborník intuitívne riadi vnútornou logikou jazyka (čiže jeho gramatikou), ktorú si v detstve prirodzene osvojil a zdokonaľuje sa v nej každý deň prostredníctvom bežného dialógu. Štylizovaním slov de facto manipulujeme s pozornosťou ostatných, keď im významami uplatňovaných slov navodzujeme v mysliach potrebný obraz. Takýto pohľad na komunikáciu nám umožní lepšie uchopiť, prečo sú dezinformačné kampane také úspešné.

Keďže jazykom nedokážeme sprostredkovať hotové informácie, sme odkázaní na postupné rozvíjanie, resp. verbalizovanie našich myšlienok, čo nás, na druhej strane, otvára kreativite. V umení sa táto dispozícia využíva už od nepamäti, keď sú nám v príbehoch približované rôzne stvorenia, pre ktoré sme si neskôr vytvorili pomenovania ako draky, čarodejnice či elfovia. Tu sa nám pekne odкрýva rozdiel medzi informáciou a významom. Akákoľvek štruktúra podnetov (napr. autorov opis bytosti s troma hlavami chrliacimi oheň, šupinatým telom a ostrými pazúrami), ktorú interpretujeme ako doposiaľ nepoznanú, sa pre nás stáva informáciou. Novosť je jej charakteristickou črtou (Dolník 2013). Ak sa vytratí, informácia sa stáva znalosťou a zároveň sa viaže na náš

spôsob, akým rozumieme významom slov (systémová jazykoveda tieto subjektívne odtienky významov nazýva konotácie). Jazykom teda dokážeme človeku sprostredkovať akúkoľvek realitu, ak sme dostatočne zrozumiteľní.

Na podobnom princípe fungujú aj dezinformačné kampane. Keďže ich autori neberú ohľad na faktickú správnosť, zložité spoločenské problémy predstavujú vo forme ľahko stráviteľných príbehov, ktoré často slúžia ich osobným záujmom. Vykoristujú tým ľudskú potrebu porozumieť svetu okolo seba. To je dôvod, prečo školačské čítanie s porozumením zamerané na identifikovanie gramatického alebo doslovného významu slov (typickým prejavom je hľadanie synonym a antonym) nestačí. Trénujeme si ním totiž iba základnú orientáciu v texte (čiže čo jednotlivé slová znamenajú). Oveľa dôležitejšie než vedieť to, čo mi autor hovorí, je však získať prehľad o tom, prečo mi to hovorí (t. j. poznať funkciu textu), keďže každá osvojená informácia sa stáva súčasťou identity človeka, čím vplýva na jeho celkové videnie sveta. V tejto cyklickosti spočíva zákernosť manipulatívnej kampane – z osvojenej dezinformácie sa stáva znalosť, tá spôsobuje posun v chápaní významov jednotlivých

slov, ktoré človeku pri kontakte s nimi automaticky naskakujú v mysli (ako napr. pri slovách *liberál* či *konzervatívce* v súčasnosti). Vo výsledku sa preto ľudia prirodzene uzatvárajú do podobne zmýšľajúcich skupín, čím sa vzdávajú odlišným názorovým skupinám. Takto ničím netlmená predpojatosť znižuje funkčnosť interpretačnej kompetencie človeka, pretože ten sa prestáva zapodievať perspektívou komunikačného partnera (t. j. z dialógu sa stávajú dva monológy). Bez adekvátnej selekcie podnetov – spytovaním sa prečo – upadajú ľudia hlbšie do špirály vlastnej predstavy o fungovaní sveta, ktorú im podávajú dezinformačné kampane prostredníctvom dôkladne premyslených podnetov.

Z pohľadu interpretačnej kompetencie má teda oveľa väčší zmysel hovoriť o dezinterpretácii než o dezinformácii, pretože v konečnom dôsledku je smerodajný spôsob, akým si človek z jednotlivých podnetov vyskladá celistvú mozaiku sveta, v hraniciach ktorých sa potom, pravdaže, pohybuje aj v komunikácii. Či už spočíva v osobnom kontakte, alebo je sprostredkovaná textom medzi autorom a čitateľom.

Článok bol recenzovaný

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0370.

POZNÁMKY

- ¹ Zámerom tohto textu nie je vyvolať u čitateľstva dojem, že systémová lingvistika zlyhala a je prekonaná a moderná jazykoveda sa nutne musí odrezať od jej poznatkov. V skutočnosti systémovej lingvistike vďačíme za to, že poskytla základy, od ktorých sa môžeme odraziť a spolu so všetkými prostriedkami i výdobytkami súčasnej doby posunúť poznanie o kúsok ďalej. Text sa usiluje poukázať na vznikajúce riziko, keď sa na výzvy súčasnej doby skratkovito odpovedá poznatkami, ktorých dáta buď opomínajú, alebo nezohľadňujú (i súčasnú) používateľskú prax. Typickým prejavom je strohá argumentácia – „Toto je proti systému jazyka!“ –, keďže razom odcudzuje praktických odborníkov, obviňujúc ich z nedostatočnej znalosti jazyka. Zabúda sa však, že za tým abstraktným jazykovým systémom sa skrývajú skutoční ľudia so svojimi skutočnými komunikačnými cieľmi.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- DOLNÍK, Juraj. 2019. Stratifikácia používateľov jazyka. *Jazykovedný časopis*. Online. roč. 70, č. 3, s. 515 – 528. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/jc/2019/3/jc19-03.pdf>. [zobrazené 2024-10-01].
- DOLNÍK, Juraj. 2016. Gramatika a gramatická dispozícia. *Slovenská reč*. Online. roč. 81, č. 5 – 6, s. 256 – 267. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/sr/2016/5-6/sr16-5-6.pdf>. [zobrazené 2024-10-01].
- DOLNÍK, Juraj. 2013. *Všeobecná jazykoveda: opis a vysvetľovanie jazyka*. Bratislava: VEDA.
- DOLNÍK, Juraj. 2012. *Sila jazyka*. Bratislava: Kalligram.

- KAČALA, Ján; Mária PISÁRČIKOVÁ a Matej POVAŽAN. 2003. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA.
- KORŠŇÁKOVÁ, Paulína; Jana KOVÁČOVÁ a Daniela HELDOVÁ. 2010. *Národná správa OECD PISA Sk 2009*. Online. Bratislava: Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania. Dostupné na: https://www2.nucem.sk/dl/3487/Národná_správa_PISA_2009.pdf. [zobrazené 2024-10-01].
- LIPTÁKOVÁ, Ľudmila et al. 2022. *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie*. Online. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Liptakova1/subor/9788055529516.pdf>. [zobrazené 2024-10-01].
- LIPTÁKOVÁ, Ľudmila. 2012. *Kognitívne aspekty vyučovania materinského jazyka v primárnej edukácii*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- MIKLOVIČOVÁ, Júlia a Andrea GALÁDOVÁ. 2023. *Správa o realizácii medzinárodnej štúdie PISA 2022 a prvé výsledky za SR*. Online. Bratislava: Národný inštitút vzdelávania a mládeže. Dostupné na: https://www2.nucem.sk/dl/5945/PISA_2022_Kratka_sprava_SVK_web.pdf. [zobrazené 2024-10-01].
- MIKLOVIČOVÁ, Júlia a Jakub VALOVIČ. 2019. *Národná správa PISA 2018*. Online. Bratislava: Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania. Dostupné na: https://www2.nucem.sk/dl/4636/Narodna_sprava_PISA_2018.pdf. [zobrazené 2024-10-01].
- MIKO, František. 1989. *Aspekty literárneho textu*. Nitra: Pedagogická fakulta.
- PUPALA, Branislav a Petra FRIDRICHOVÁ. 2022. *Vzdelávanie pre 21. storočie – východiská zmien v kurikule základného vzdelávania*. Online. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. Dostupné na: <https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2022/06/Vychodiska-zmien-v-kurikule-zakladneho-vzdelavania.pdf>. [zobrazené 2024-10-01].
- RUSINKOVÁ, Jaroslava. 2020. *Spisovná slovenčina ako prirodzený jazyk*. Online. Bratislava: VEDA. Dostupné na: <https://www.library.sk/arl-sav/sk/csg/?repo=savrepo&key=50734267653>. [zobrazené 2024-10-01].
- RUŽIČKA, Jozef et al. 1966. *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SLANČOVÁ, Daniela a Stanislava ZAJACOVÁ. 2007. Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa. In: *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 153 – 163.
- SOÓKY, Roman. 2022. How (un)freedom is being developed: The linguistic world of one political party in Slovakia concerning liberalism. *Jazykovedný časopis*. Online. roč. 85, č. 3, s. 329 – 353. Dostupné na: <https://www.library.sk/arl-sav/sk/csg/?repo=savrepo&key=30544089310>. [zobrazené 2024-10-01].
- Zákon 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky*. Online. Bratislava: Národná rada SR. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1995/270/vyhlasene_znenie.html. [2024-10-01].
- ZÁPOTOČNÁ, Oľga. 2021a. Porozumenie textu ako prediktor gramotnosti. In: *Osvojovanie gramotnosti u detí v podmienkach nového štátneho vzdelávacieho programu pre predprimárne vzdelávanie v materských školách*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 34 – 58.
- ZÁPOTOČNÁ, Oľga. 2021b. Tradície a problematické stránky vyučovania čítania a písania v slovenskom vzdelávacom prostredí. In: *Čitateľská gramotnosť: Výsledky slovenských žiakov v štúdii PISA 2018: Tematická správa*. Online. Bratislava: Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania, s. 43 – 51. Dostupné na: https://www2.nucem.sk/dl/4867/tematicka_sprava_citateľska_gramotnost_PISA_2018.pdf. [zobrazené 2024-10-01].
- ZÁPOTOČNÁ, Oľga. 2012. *Čitateľská gramotnosť a jej rozvoj v primárnom vzdelávaní: Teoretické východiská a didaktické realizácie*. Bratislava: VEDA.

JAKÉ AKCE V KNIHOVNÁCH JSOU ATRAKTIVNÍ PRO VEŘEJNOST? ZEPTEJTE SE SVÝCH ČTENÁŘŮ

BC. HANA CINTLOVÁ

Purpose: Author presents the results of research on the evaluation of events held at the Central Library of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava from the viewpoint of library patrons. The aim of the research was to understand the needs of the target group, the possibilities for promoting events and the reasons why potential users are not interested in library services. The article also deals with recommendations on research planning, communication with respondents, potential problems in carrying out research and effective use of research data.

Methodology: The research was based on a questionnaire, which was supplemented by semi-structured interviews.

Results: The research showed that the most attractive library events were book exchanges, discussions, author readings and exhibitions and the main reasons given for not using library services were lack of time, distance from the library and the lack of provision for disabled access or other special needs of library patrons.

Conclusions: The research findings may be beneficial not just for the planning and implementation of library events but also for their promotion, not just on social media.

Keywords: library events, library marketing, questionnaires, semi-structured interviews, Central Library of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava

 hana.cintlova@savba.sk
Ústredná knižnica SAV
www.uk.sav.sk

Když jsem si vybírala téma pro závěrečnou práci kurzu Knihovnické odborné minimum, chtěla jsem, aby byl můj výstup co nejvíce využitelný v praxi. Výzkum na téma *Jaké akce v knihovnách jsou atraktivní pro veřejnost* tedy přesně odpovídal mému záměru. A protože mám za sebou sedm let v marketingu, zaměřila jsem se během výzkumu také na jeho přínos v oblasti propagace. Doufám, že data, která jsem získala, vám pomohou udělat si představu a inspirují vás k výzkumu pro účely vaší knihovny. Je to snazší, než byste čekali.

CO SE CHCETE DOZVĚDĚT?

Nejdříve je samozřejmě potřeba popřemýšlet o tom, co byste chtěli prostřednictvím výzkumu zjistit. Doporučuji držet se jednoho tématu (v mém případě to byly otázky užitečné pro pořádání akcí) a mít na paměti, že vaši respondenti většinou bojují s časem a jsou zahlceni informacemi. Jako výzkumnou metodu jsem si proto zvolila stručné anonymní dotazníkové šetření a doplnila ho polostrukturovanými rozhovory. Mým cílem bylo zjistit:

- O jaké akce v knihovnách je ze strany veřejnosti zájem?
- Jaká témata a oblasti zájmů jsou respondentům blízká?
- Z jakého důvodu někteří nevyužívají služeb žádné knihovny?
- Jsou čtenáři Ústřednej knižnice SAV (ÚK SAV) něčím specifičtí v porovnání s ostatními respondenty?

STRUČNĚ, JASNĚ, BEZ OBAV

Protože jsme přehlcní obrovským množstvím podnětů a informací, které se na nás denně valí, je stále těžší lidi zaujmout, donutit je na chvíli přestat „*scrollovat*“, věnovat pozornost našemu sdělení a udělat nějakou akci. Domnívám se tedy, že marketingové strategie, které s tímto fenoménem naší doby drží krok, mohou být velmi užitečné i během sběru dat do výzkumu. Při tvorbě dotazníku jsem dbala na to, aby byl co nejstručnější a jeho vyplně-

ní zabralo respondentům jen několik minut. Sama jsem si cvičně vyzkoušela, jak je časově náročný, a ověřila si to sledováním příslušné statistiky během sběru dat od první desítky respondentů. Potvrdilo se mi, že drtivá většina z nich zvládne dotazník vyplnit do 5 minut. To jsem pak využila při oslovení

Máte 5 minut na anonymní dotazník?

V rámci závěrečné práce kurzu Knihovnické odborné minimum provádím výzkum na téma:

Jaké akce v knihovnách jsou atraktivní pro veřejnost

Výsledky šetření pomohou i naší knihovně v budoucím plánování doprovodných akcí. Podělte se o svůj názor.

Děkuji za Váš čas.

Bc. Hana Cintlová, knihovnice

Elektronická verze zde

ÚSTŘEDNÁ KNIŽNICA SAV

PLAKÁT K DOTAZNÍKU

dalších respondentů. Mé výzvy ve facebookových skupinách zaměřených na čtení a knihy i plakát tištěné verze dotazníku začínaly větou: „*Máte 5 minut na anonymní dotazník?*“.

Z marketingu vím, že pokud má cílová skupina (v mém případě potenciální respondenti) nějaké obavy (zdrží mě to, bude to zdoluhavé, budu muset uvést své údaje...), pak by úvodní slogan měl tyto obavy vyvrátit (stačí jen pět minut, bude to anonymní). Vyplatí se také volit stručné a jasné sdělení bez zbytečných prázdných slov. Jak Pastier (2023) uvádí ve své publikaci *Žltá kniha budovania značky*, na sociálních sítích se naše vnímání scvrkává do dvou vteřin. Je to jako když projíždíte autem kolem billboardu – větu „*Máte 5 minut na anonymní dotazník?*“ za jízdy přečtete snáz než „*V rámci výzkumného šetření naší knihovny vás prosíme o vyplnění tohoto anonymního dotazníku.*“.

JAK NA DOTAZNÍK

Pro dotazníkové šetření jsem použila dva způsoby sběru dat:

- **online dotazník na Survio.cz** (Survio vytváří grafy za vás a snadno se s ním pracuje; po ukončení výzkumu si grafy můžete stáhnout),

- **tištěné dotazníky v prostorách ÚK SAV** (stačí pěkná krabice na dobrém místě a nějaká drobná odměna za vyplnění dotazníku).

Data pro tuto část výzkumu jsem sbírala od 23. 5. do 31. 5. 2024.

Drtivá většina respondentů vyplnila elektronický dotazník prostřednictvím sdíleného odkazu. Do výzkumu se zapojilo 77 respondentů (z celkového počtu 214 prokliků), což znamená 38,8% úspěšnost vyplnění dotazníku. Zaměstnance SAV jsem oslovila e-mailem.

Na další respondenty z řad široké veřejnosti jsem se obrátila prostřednictvím facebookových skupin zaměřených na knihy a čtení.

Opět jsem vycházela z marketingové praxe, kde oslovení potenciální cílové skupiny probíhalo tam, kde se dal předpokládat zájem o danou službu. U respondentů, kteří mají zálibu ve čtení, je pravděpodobnější, že budou ochotni se tohoto výzkumu zúčastnit. Zároveň je téma akcí pořádaných knihovnami může inspirovat k tomu, aby se začali více zajímat o program té, kterou mají nejbližší.

Tištěnou verzi dotazníku vyplnilo pouze 6 respondentů. Předpokládala jsem, že tato verze bude vyhovovat spíše starším respondentům z věkové kategorie

65+. Během zpracování odpovědí jsem však zjistila, že tento věk uvedl pouze jeden respondent. Ostatní byli z věkové kategorie 25–34 a 45–54 let. Odpovědi z tištěných dotazníků jsem přepsala do online verze dotazníku, aby se odpovědi respondentů započítaly do souhrnných výsledků výzkumu.

ROZHOVORY: NEBOJTE SE ZEPTAT

Po ukončení sběru dat pomocí dotazníků jsem se chtěla od několika respondentů dozvědět podrobnější informace týkající se akcí pořádaných knihovnami. Pro tento záměr jsem zvolila metodu polostrukturovaných rozhovorů. Z oslovených 5 osob se výzkumu zúčastnily 4 (jedna respondentka rozhovor zrušila kvůli nemoci). Rozhovory probíhaly v prostorách ÚK SAV, online prostřednictvím platformy Google Meet a v místě bydliště jednoho respondenta. Měla jsem připraveno několik otázek, ale podle potřeby jsem kladla další (například když bylo potřeba něco upřesnit nebo se doptat na konkrétní příklady, situace a podrobnosti).

Všechny rozhovory jsem si nahrávala, abych se mohla k odpovědím kdykoliv vrátit a také abych respondenty nezdržovala psaním poznámek. Před zahájením samotného rozhovoru jsem se každého dotazovaného zeptala, jestli s nahráváním rozhovoru souhlasí.

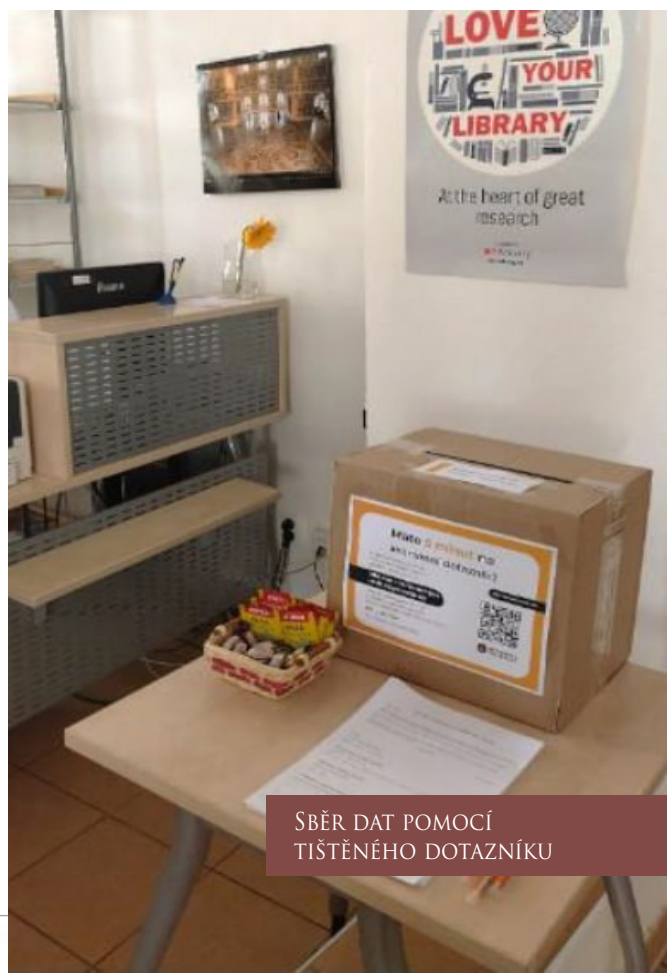
Z odpovědí respondentů bych ráda zdůraznila především ty, které mohou být užitečné během přípravy a propagace akcí bez ohledu na jejich tematické zaměření.

RESPONDENTKA 1: Důležitá je zajímavost a atraktivita

- Žena ve věkové kategorii 65+, bývalá zaměstnankyně SAV.
- **Má zájem o:** autorská čtení se současnými slovenskými autory; přednášky o autorech, kteří už nežijí; prezentace cizích kultur a folkloru; knižní swapy:

„Mňa zaujímajú veci, s ktorými sa nestretáva človek každý deň. Musím mať niečo nové, čo ma zaujme, a potom idem.“ Zdůraznila ještě: „Ja som veľmi zvedavý človek, čiže ja mám rada nové informácie, a preto aj chodím do knižníc.“ Z toho důvodu zmínila, že u knižních swapů by uvítala více odborné literatury, nejen beletrii.

TIP: Snažte se své akce obohatit o nějaký zajímavý fakt, zážitek, zkušenost... Například i knižní swap

SBĚR DAT POMOCÍ
TIŠTĚNÉHO DOTAZNÍKU

může být tematicky laděný, můžete si pro čtenáře nachystat záložky se zajímavostmi nebo spojit výměnu knih s výstavou fotografií, kvízem atd.

RESPONDENT 2: *Na dobré přípravě záleží*

- Muž ve věku 65+; navštěvuje knihovnu ÚK SAV a využívá služeb studovny včetně přístupu na internet; akcí v knihovnách se účastní, ale nepravidelně.
- **Má zájem o:** tréninky paměti, genealogii, přednášky, knižní swapy:

„*Niekedy sa mi zdalo, že po technickej stránke to nebolo dosť dobre zabezpečené. Jednak mikrofón a potom aj technika toho prejavu, že to nebolo vcelku tak úspešne zvládnuté.*“ Zmínil také, že v jedné knihovně byl o akci větší zájem, než jaký by odpovídal kapacitě prostor. Pořadatel to prý vyřešil, ale zážitek z představení už nebyl tak příjemný.

TIP: Před akcí si všechno s předstihem vyzkoušejte. Zbytečné organizační chyby a technické nedostatky mohou způsobit, že zklamaný návštěvník už příště nepřijde.

RESPONDENTKA 3: *Ve správný čas a na hodinku*

- Žena ve věkové kategorii 45–54 let; akce v knihovnách v poslední době moc nenavštěvuje, protože má kvůli zaměstnání málo času.
- **Má zájem o:** diskuze se současnými autory, kurzy tvůrčího psaní, knižní swapy:

„*Taký ten poobedný čas, potom je super okolo tej štvrtej/piatej, to ešte človek nie je taký unavený. Okolo šiestej/siedmej je síce super, že už máte voľno, [...] ale už môže pomaly prísť taká únava.*“ Líbí se jí také akce typu *Noc múzeí*, které probíhají v pozdních hodinách, ale návštěvníci mají možnost užít si prostor budov v netradiční čas. Ohledně délky akce se přiklání k cca hodinovému programu a dodává: „*Ja už som napríklad tak nastavená, že keď ma niečo nebaví alebo potrebujem odísť, tak ja to potom neriešim, ja to spravím.*“

TIP: Než informace o akci pustíte do světa, zeptejte se sami sebe, komu je určená. V dané cílové skupině oslovte své rodinné příslušníky, přátele, kolegy a zeptejte se jich, jestli by jim vyhovoval termín, čas a délka programu. Otestovat si na nich můžete i vzhled propagačních materiálů nebo srozumitelnost textů.

RESPONDENT 4: *Doporučení od přátel je lepší než reklama*

- Muž ve věkové kategorii 25–34 let, který se čerstvě zaregistroval do knihovny, ale její služby zatím moc často nevyužívá; naposledy se zúčastnil knižního swapu.

- **Má zájem o:** přednášky na téma kinematografie (např. kniha versus film), knižní swapy:

„*Už je toho také kvantum, že keby som mal ísť všade, tak sa musím rozkrájať.*“ Informace o pořádaných akcích obecně nesleduje, stačí mu, když s ním přátelé sdílejí odkazy. Maximálně si občas hlídá události na Facebooku (akce tohoto týdne, akce v okolí) nebo webu kamdomesta.sk. Nemá rád, když propagace naláká člověka na akci, která pak neodpovídá popisu v reklamě.

TIP: V propagačních textech vyzvěte čtenáře, aby o akci dali vědět přátelům. Totéž udělejte i vy. Je to skvělý způsob jak nezapadnout v té všudypřítomné záplavě oznámení a zároveň také inspirace pro setkávání a budování komunity kolem vaší knihovny.

V následujících podkapitolách se pokusím shrnout výsledky výzkumu a odpovědi respondentů z dotazníků.

O JAKÉ AKCE V KNIHOVNÁCH JE ZE STRANY VEŘEJNOSTI ZÁJEM?

K této otázce se vztahovaly 2 otázky dotazníkového šetření – konkrétně otázka č. 7, kde měli respondenti na výběr z předem daných možností, a volná otázka č. 8, která měla za úkol zjistit, jaká témata jsou respondentům blízká. Tato informace může být užitečná například při výběru hostů do diskuzí, témat konferencí a zaměření dalších, především vzdělávacích, akcí. Graf 1 ukazuje, že nejvíce atraktivní pro respondenty byly knižní burzy, výměna knih, diskuze se zajímavými hosty, konference, autorská čtení, výstavy a vernisáže.

JAKÁ TÉMATA A OBLASTI ZÁJMŮ JSOU RESPONDENTŮM BLÍZKÁ?

Co se týče oblastí zájmů v rámci otázky č. 8, výraznou převahu měly knihy a čtení (Graf 2). To je z velké části důsledkem zveřejnění dotazníku ve facebookových skupinách zaměřených na tuto oblast. Druhou nejčastější odpovědí bylo cestování a turistika. Následovala oblast umění a kultury, těsně za ní pak hudba a koncerty. Tady je zajímavé zjištění, že i když je hudba poměrně oblíbeným zájmem (viz Graf 1), lidé si ji nespojují s prostředím knihovny. Dá se k tomu ale přihlídnout například při výběru hostů do diskuzí nebo témat přednášek.

Z JAKÉHO DŮVODU NĚKTEŘÍ NEVYUŽÍVAJÍ SLUŽEB ŽÁDNÉ KNIHOVNY

Protože cílovou skupinou akcí pořádaných v knihovnách jsou i lidé, kteří si do knihovny zatím nenašli

cestu, chtěla jsem zjistit, proč tomu tak je. Respondentů s touto odpovědí u volné otázky č. 6 bylo celkem 30. Nejčastější odpověď mě překvapila. Předpokládala jsem, že důvodem bude hlavně nedostatek času na čtení, ale polovina (15 osob) odpověděla, že knihy potřebuje mít doma a raději si je koupí (Graf 3). Ráda bych také zmínila odpovědi, které se v dotazníku objevily jen jednou, ale mohly by být pořadatelům akcí užitečné, a sice:

„Pretože do našej mestskej knižnice nie je bezbariérový prístup, a tak sa tam nemám ako dostať.“

„Milujem knižnice. Ale aj keď ju mám ,rovno pod nosom, nestíham ju navštevovať kvôli mojej pracovnej dobe.“

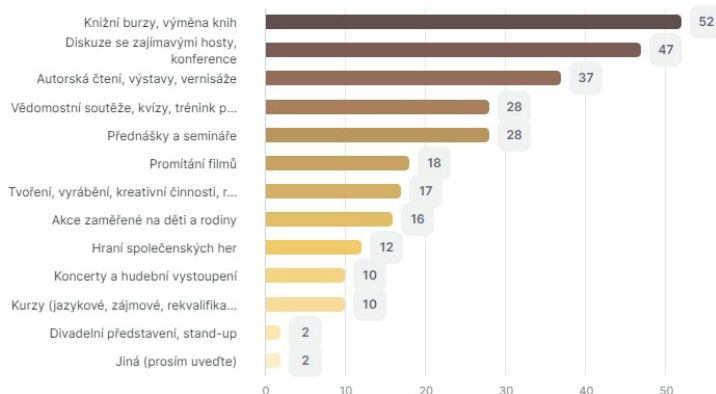
„Mám to veľmi od ruky, čiže neviem sa tam dostať.“

Bezbariérový prístup v městské knihovně zaměřené na širokou škálu lidí mi přijde zásadní jak pro osoby s hendikepem, tak i pro rodiče s kočárkem. Pokud jsou cílovou skupinou lidé, kteří chodí do zaměstnání, je dobré pamatovat na vhodnou dobu konání akce. Na pohodlnou dojezdovou vzdálenost je dobré myslet během propagace – je zbytečné platit za oslovení zájemců, kteří by do knihovny museli cestovat z daleka (lokalita nebo určitý radius kolem místa konání akce se dá u placených reklam na Facebooku a Instagramu nastavit).

JSOU ČTENÁŘI ÚK SAV NĚČÍM SPECIFIČTÍ V POROVNÁNÍ S OSTATNÍMI RESPONDENTY?

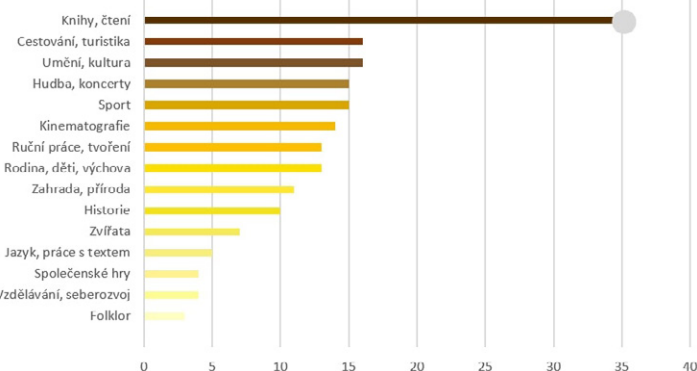
ÚK SAV má podle dat z loňského roku 2 376 registrovaných čtenářů (Ústředná knižnice SAV 2025). Jsou to především zaměstnanci SAV, odborníci z jiných institucí, studenti vysokých škol a pedagogové, ale i senioři, rodiče malých dětí nebo lidé se zájmem o knihy. V dotaznících jsem si jejich odpovědi vyselektovala pomocí klíčového slova SAV ve volné otázce č. 4. Bylo jich celkem 19 z celkového počtu 83 respondentů. Jejich odpovědi se však výrazně nelišily od většinové skupiny respondentů.

7. Jaká forma akcí by vám v knihovně vyhovovala?

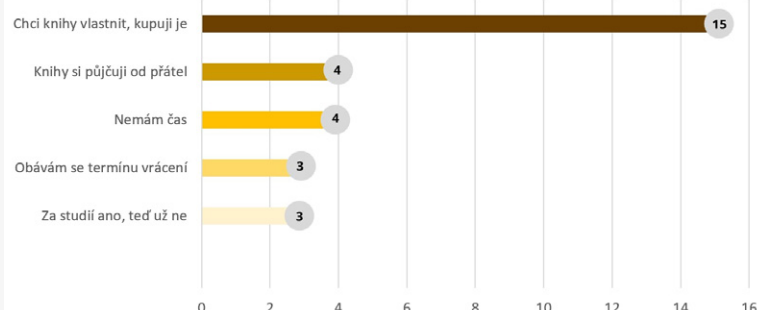
Graf 1 Výsledky k otázce č. 7

8. Jaké oblasti zájmů jsou vám blízké?

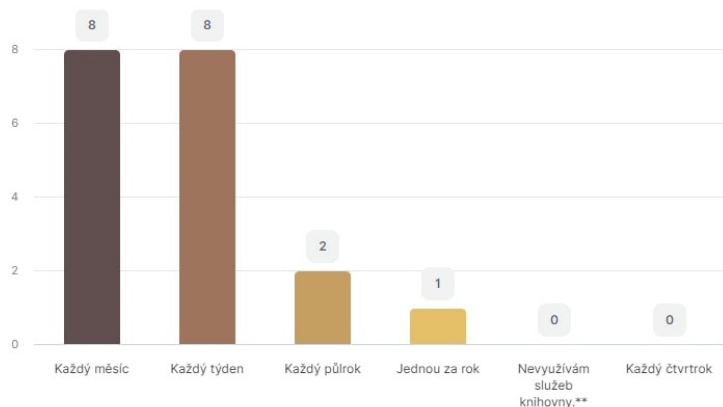
Graf 2 Výsledky k otázce č. 8

6. Pokud jste na předchozí otázku odpověděli „Nevyužívám služeb knihovny“: Proč knihovnické služby nevyužíváte?

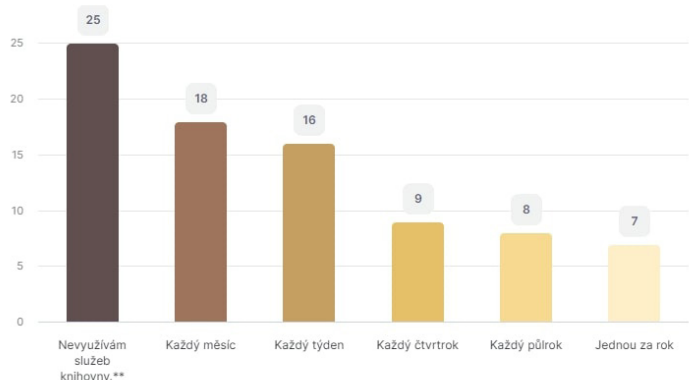
Graf 3 Výsledky k otázce č. 6

5. Jak často využíváte služeb knihovny.

Graf 4 Výsledky k otázce č. 5 – čtenáři ÚK SAV

5. Jak často využíváte služeb knihovny.

Graf 5 Výsledky k otázce č. 5 – porovnání výsledků oproti skupině čtenářů ÚK SAV

Pouze v otázce č. 5 je vidět, že čtenáři ÚK SAV služeb knihovny využívají častěji (Graf 4) než ostatní respondenti (Graf 5).

NA CO BĚHEM VÝZKUMU PAMATOVAT

Pokud budu provádět podobný výzkum příště, pak si na začátku lépe otestuji otázky pomocí pilotního šetření. Při vyhodnocení dat jsem totiž zjistila, že spousta respondentů odpovídala na doplňující volnou otázku „Jakou knihovnu navštěvujete?“ obecnou odpovědí „Mestskou“, „Našu mestskou“ nebo „Dedinskou“. Kdybych

tuto otázku lépe naformulovala, případně položila upřesňující dotaz ohledně lokality, mohla jsem získat přesnější data a srovnávat odpovědi respondentů, například podle krajů. O tyto údaje jsem touto chybou zbytečně přišla. Svým kolegům tedy doporučuji provést pilotní sběr dat, který jim dá zpětnou vazbu k výzkumným otázkám, případně jim je pomůže lépe naformulovat ještě před samotným sběrem dat.

CO UKÁZAL MŮJ VÝZKUM?

Pokud bych měla shrnout výsledky výzkumu tak, aby pořadatelům umožnily lépe poznat stávající i potenciální návštěvníky akcí v knihovnách, pak bych cílovou skupinu definovala takto:

- Převládají ženy (75 %) oproti mužům (25 %).
- Nejpočetněji jsou zde zastoupeny věkové kategorie 25–34, 35–44 a 45–54 let. Tento výsledek však může být zkreslený větší ochotou respondentů vyplnit online dotazník, případně menší ochotou vyplnit dotazník ze strany starších respondentů. V rozhovorech byli naopak velmi sdílní.
- Většina respondentů už knihovnu navštěvuje (64 %).
- Ti, kteří služeb knihoven nevyužívají, dávají přednost nákupu knih a jejich sdílení s přáteli. Na návštěvu knihoven a čtení nemají čas, případně jim nevyhovuje termín výpůjčky.
- Z těch, kteří do knihovny chodí, převažuje časový interval návštěv každý měsíc nebo každý týden.
- Největší zájem byl o akce typu knižní burzy a swapy, diskuze se zajímavými hosty, konference, autorská čtení, vernisáže a výstavy.
- Nejméně úspěšný program pro respondenty představovaly koncerty a hudební vystoupení, kurzy, divadelní představení a stand-up. V rozhovorech někteří zmiňovali, že si tento typ akcí neumí v prostorách knihoven představit.
- Nejvíce se zajímají o knihy, čtení, cestování, turistiku, umění a kulturu.
- O akcích se nejčastěji dozvídají na sociálních sítích, od přátel a na webu.

Věřím, že tento přehled může být užitečný jak při samotném plánování doprovodných akcí v knihovnách, tak pro jejich následnou propagaci nejen na sociálních sítích. **Protože čtenáři různých knihoven nebo obyvatelé konkrétních lokalit mohou mít specifické potřeby a zájmy, doporučuji provést vlastní výzkum.** Přesvědčila jsem se, že to je méně časově náročné, než jsem očekávala. Sběr dat mi při práci zabral zhruba dva týdny, analýza výsledků šla díky Survio rychle. Věřím, že čas, který každá knihovna do výzkumu investuje, se jí vrátí v podobě efektivněji zacílené propagace akcí a většího počtu spokojených návštěvníků.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

PASTIER, Michal. 2023. *Žltá kniha budovania značky*. Bratislava: barecz & conrad books.

ÚSTREDNÁ KNIŽNICA SAV, v. v. i. 2025. *Výročná správa o činnosti a hospodárení za rok 2024*. Online. Bratislava: Ústredná knižnica SAV. Dostupné na: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=ins-org-ins&institute_no=69&action=annual. [zobrazené 2025-02-13].

VZDELÁVACIE PODUJATIA SNK PRE KNIHOVNÍKOV V ROKU 2025

Apríl

Rešeršná činnosť v knižnici (3. ročník) – workshop; priestory SNK

Máj

Knihovník špecialista na prácu s deťmi a mládežou – realizácia akreditovaného vzdelávacieho programu; priestory SNK

Online katalóg (7. ročník) – odborný seminár; online forma

Jún

Detský knihovník v knižnici – workshop; priestory SNK

September

Na slovíčko knihovníci (3. ročník diskusného fóra) – online forma

Október

Benchmarking verejných knižníc – e-vzdelávanie knihovníkov; online forma

Knižnično-informačné služby – realizácia akreditovaného vzdelávacieho programu; kombinovaná forma (online + priestory SNK)

Verejná knižnica (5. ročník) – odborný seminár; online forma

November

Knižnice teraz a potom (5. ročník) – odborný seminár; online forma

Akademický knihovník v službách knižnice – workshop; priestory SNK

VÝBER VHODNÉHO ČASOPISU NA PUBLIKOVANIE Z POHLÁDU BIBLIOMETRIE

MGR. RNDR. LENKA JÁNOŠÍKOVÁ, PHD.¹

✉ info@vedathori.org
OZ VEDÁTHORI
www.vedathori.org

Purpose: Selecting the right journal to publish the results of research is a complex process owing to the wide selection of domestic and foreign journals with various specialisations. The ability to work with journal metrics and avoid predatory publishers can therefore be considered vital. The paper introduces the basic terminology used in the evaluation of journals and the various metrics.

Methodology: The author uses conceptual analysis to clarify the area under review, the relevant concepts and their aspects.

Results: The extent to which authors need to consider journal evaluation metrics depends on their specific needs and goals. Different metrics have been shown to yield different evaluations. No metric is perfect – some metrics overestimate citations (Google Scholar) while other underestimate them (Web of Science, Scopus).

Conclusions: It has been found that some metrics are used inappropriately in the evaluation of research and scholars, which has led to the emergence of documents and organisations (DORA, Leiden Manifesto, Hong Kong Principles, CoARA) aimed at promoting qualitative change at the expense of the purely quantitative evaluation of research, scholars and institutions. These initiatives reflect the need to make evaluation more effective.

Keywords: journal metrics, professional journals, qualitative evaluation of research, bibliometrics, altmetrics, DORA, Leiden Manifesto, Hong Kong Principles, CoARA

ÚVOD

Pri výbere vhodného časopisu na predloženie rukopisu môžeme zväziť niekoľko faktorov. Medzi faktory, ktoré ovplyvňujú naše rozhodnutie, patria rôzne metriky časopisu, poplatky spojené s publikovaním, možnosť otvoreného prístupu pre článok, redakčné pravidlá, povolenia, licencie, autorské práva, publikum, zameralie časopisu, vek časopisu, miera odmietnutia a miera prijatia rukopisov. Samozrejme, nesmieme zabúdať ani na cenné rady našich kolegov, ktorí už mali skúsenosti s predkladaním rukopisov do rôznych časopisov, a tak vedia zhodnotiť ich silné aj slabšie stránky. Vystáva však otázka, čo sú metriky časopisov, prípadne aká je ich opodstatnenosť pri zviditeľňovaní výskumov, ale aj to, či môžu ovplyvniť kariéru výskumníka.

METRIKY ČASOPISU

Odmenou autorov vedeckých článkov za publikovanie je získanie profesionálnej prestíže, ktorá ich môže zvýhodniť pred konkurenciou v grantovej súťaži alebo pri pracovných pohovoroch. Profesionálna prestíž je často úzko spájaná práve s metrikami časopisov, v ktorých autori uverejňujú svoje príspevky.

Metriky sú merateľné kvantitatívne ukazovatele využívané na hodnotenie, ktoré môžu autorovi pomôcť v rozhodovaní procese či publikovať v danom časopise, alebo sa radšej porozhliadnuť po vhodnejšej alternatíve. Pod metrikami časopisu si môžeme predstaviť ako prvé vplyv daného časopisu, kam môžeme zaradiť faktor vplyvu časopisu v skratke JIF (Journal Impact Factor) (Garfield 1999), SJR (SCImago Journal Rank) (Falagas, Kouranos, Arencibia-Jorge a Karageorgopoulos 2008), SNIP (Source Normalized Impact per Paper), Index h5 (*How to publish* 2023), AI (Article influence) (Clarivate 2021a) a iné.

Rýchlosť publikačného procesu, teda ďalšiu metriku časopisov, možno merať časom odo dňa predloženia rukopisu do redakčnej rady až po prvé rozhodnutie o prijatí alebo neprijatí článku a odo dňa prijatia článku po jeho prvé zverejnenie v online forme (*How to publish* 2023). Napríklad rýchlosť publikačného procesu (od predloženia prvého rukopisu po prvé rozhodnutie) môže v niektorých časopisoch trvať niekoľko dní, zatiaľ čo v iných niekoľko mesiacov. Rýchlosť publikačného procesu môže tiež ovplyvniť celkový vplyv daného časopisu a v konečnom dôsledku aj preferencie autorov. Pokiaľ majú vedci revolučný objav, kto-

rý môže pomôcť napríklad v oblasti medicíny, majú možnosť rýchlo publikovať článok nazývaný „Short communication/Scientific note“, a to hlavne (alebo aj) v takom prípade, ak je potrebné stručne, ale rýchlo rozšíriť informáciu o novom objave. (Napríklad počas pandémie Covid-19 boli články na danú tému uprednostňované redakčnými radami.) Avšak celková dĺžka recenzného konania je individuálna, závisí nielen od typu a charakteru článku, ale aj od interných politík časopisov. Príliš krátke recenzné konanie (niekoľko dní) niekedy prezrádza pochybný charakter časopisu, nazývaného tiež predátorský časopis.

Predátorský časopis je časopis, ktorý odbornosť, formu a procedúry typické pre vedecké časopisy len predstiera, aby mohol generovať zisk z autorských poplatkov. (Výnosy z publikačného priemyslu ako takého sa rátať v miliardách dolárov ročne.) Stále vznikajú nové časopisy, zároveň však bujnie aj segment falošných predátorských časopisov (Dobbersteinová, Hudecová a Stožická 2019).

Ako môžeme rozoznať predátorské časopisy od vedeckých? Napríklad tak, že namiesto čitateľa oslovujú autora, majú veľmi široký záber tém, používajú názvy podobné serióznym časopisom, majú zavádzajúce scientometrické ukazovatele, nemajú jasne definované pravidlá podávania rukopisov a recenzného konania, recenzné konanie je príliš krátke, ich webová stránka obsahuje chyby a kontaktné emaily sa neviažu na časopis alebo vedeckú inštitúciu (Dobbersteinová, Hudecová a Stožická 2019). Tieto časopisy taktiež uvádzajú neexistujúce sídlo/adresu, majú rovnakú redakčnú radu pre viac ako jeden časopis z rôznych odborov u jedného vydavateľa, parazitujú na známych menách a uvádzajú známych vedcov v redakčných radách bez ich vedomia, v názve časopisu sa často vyskytujú slovné spojenia *journal of advances in...*, *journal of current trends in...*, *journal of research in...*, *journal of modern trends in...*, *international journal of...*, majú agresívne alebo veľmi naliehajúce praktiky získavania príspevkov, disponujú veľmi nízkym percentom odmietnutých publikácií, chýbajúci „proofreading“ a problematickú komunikáciu s redakciou (Hrdličková 2022). Predátorské publikovanie predstavuje „rakovinu“ vedeckej komunikácie (Dobbersteinová, Hudecová a Stožická 2019) a nevyhýba sa ani svetovým citačným databázam, akými sú Scopus (Macháček a Srholec 2017), PubMed alebo Web of Science. K identifikácii predátorských časopisov nám môže pomôcť aj Beallov zoznam, ktorý si získal širokú pozornosť vedeckej komunity (Richtig et al. 2023).

JOURNAL IMPACT FACTOR

Journal Impact Factor (JIF) – často označovaný len skratkou IF (Impact Factor) – je najdiskutovanejším a najpopulárnejším bibliometrickým ukazovateľom vo svete vedy (Larivière a Sugimoto 2019). Slúži na meranie relatívnej dôležitosti časopisu v rámci svojho odboru. Samozrejme, autori uprednostňujú predkladanie článkov do časopisov s vysokým faktorom vplyvu, no tie sú zároveň najviac konkurencieschopné (Bond 2022). IF predstavil prvýkrát v 60. rokoch 20. storočia Eugene Garfield, zakladateľ Inštitútu pre vedecké informácie (ISI). O viac ako 40 rokov neskôr Eugene Garfield pre *Canadian Medical Association Journal* povedal: „Myšlienku faktora vplyvu som prvýkrát spomenul v roku 1955. Vtedy mi ešte nenapadlo, že sa raz stane predmetom rozsiahlych sporov. Rovnako ako nukleárna energia sa stal faktor vplyvu zmiešaným požehnaním. Očakával som, že bude použitý konštruktívne, pričom som si uvedomoval, že v nesprávnych rukách môže byť zneužitý“ (Garfield 1999). Od svojho zavedenia v roku 1975 mal JIF obrovský vplyv na „vedecký ekosystém“, či už išlo o transformáciu vydavateľského priemyslu, pridelovanie grantov, formovanie prijímacích konaní zamestnancov alebo išlo o zmeny výskumných aktivít vedeckých pracovníkov z rôznych vedných disciplín (Larivière a Sugimoto 2019). Faktor vplyvu časopisu je možné vyhľadať prostredníctvom *Journal Citation Reports*. Hoci niektoré časopisy môžu na svojich webových stránkach uvádzať svoje JIF, odporúča sa overiť dátum aj metriku prostredníctvom *Journal Citation Reports* (JCR) (Myers a Kahn 2021) s cieľom porovnať JIF časopisov s inými časopismi v rovnakej oblasti.

JIF je patentovaná metrika, ktorú vlastní spoločnosť Clarivate Analytics a publikujúca JCR (Myers a Kahn 2021). Metrika JIF sa aktualizuje každý rok v *Journal Citation Reports* pre všetky časopisy za predchádzajúci kalendárny rok. Faktor vplyvu je miera frekvencie, s akou bol „priemerný článok“ v časopise citovaný v konkrétnom roku alebo období (Clarivate 2023).

JIF na určitý rok sa vypočíta ako pomer medzi počtom citácií prijatých v danom roku na publikácie v tomto časopise, ktoré boli publikované v dvoch predchádzajúcich rokoch, a celkovým počtom „citovateľných položiek“ publikovaných v tomto časopise počas dvoch predchádzajúcich rokov (Clarivate 2021b). Z toho vyplýva, že čím viac citácií vzhľadom

na počet publikácií má časopis za určité obdobie, tým bude faktor vplyvu časopisu väčší.

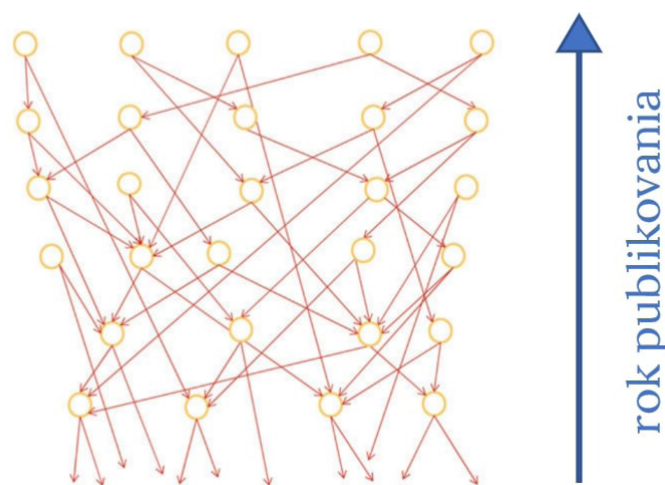
Napríklad JIF časopisu v roku 2022 sa vypočíta nasledovne:

- ▶ Časopis dostal v roku 2022 celkový počet citácií 3 000 za publikácie vydané v rokoch 2020 a 2021;
- ▶ celkový počet publikácií v rokoch 2020 + 2021 bol 100;
- ▶ faktor vplyvu časopisu v roku 2022:
$$\text{JIF } 2022 = 3\,000 / 100 = 30.$$

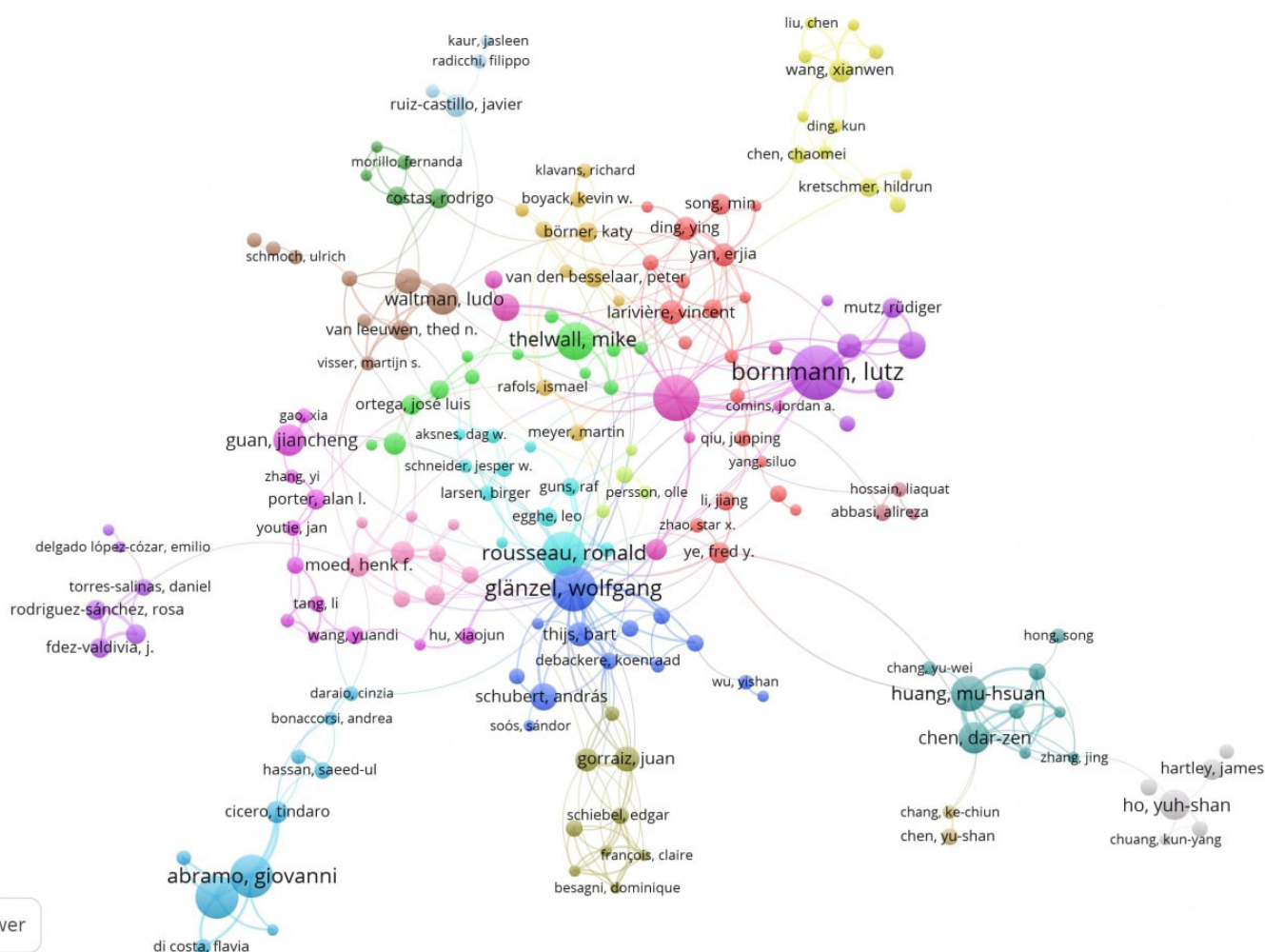
POČTY CITÁCIÍ

Počty citácií predstavujú čísla, koľkokrát danú publikáciu zmieňovali alebo na ňu odkazovali (s uvedením bibliografických údajov) iné vedecké publikácie, teda ju citovali. Predstavte si, že článok X citovali ďalšie články A, B, C aj D. Teda článok X má 4 citácie.

Počty citácií zvyčajne poskytujú citačné siete alebo indexy, t. z. systémy, ktoré spájajú každú jednu publikáciu so všetkými citovanými publikáciami navzájom, a teda aj s publikáciami, v ktorých bola citovaná. Citačná sieť je súhrn dokumentov prepojených citáciami a index je register/zoznam vytvorený na základe takejto citačnej siete. Žiadna citačná sieť nefunguje ako dominantný zdroj citačných údajov. Existuje však niekoľko citačných sietí, ktoré sa líšia podľa obsahu a zamerania publikácií. V dôsledku toho sa citačné siete líšia aj v počtoch vygenerovaných citácií pre danú publikáciu (Myers a Kahn 2021). Unikátne ci-

OBR. 1 CITAČNÁ SIEŤ POZOSTÁVAJÚCA Z ČLÁNKOV PATRIACICH DO JEDNEJ OBLASTI. KRUGY ZNÁZORŇUJÚ ČLÁNKY, SMER ŠÍPOK OZNAČUJE, KTO KOHO CITUJE (GOLOSOVSKY 2019)

OBR. 2 SPOLUAUTORSKÁ SIEŤ SCIENTOMETRICKÝCH VÝSKUMNÍKOV
(VAN ECK A WALTMAN 2017)

tačné siete sú sprístupnené viacerými spoločnosťami, ako Web of Science Core Collection (Clarivate Analytics), Scopus (Elsevier), Google Scholar (Google), Dimensions (Digital Science), OpenCitations (Crossref). Na základe uvedeného Obr. 1 sumarizuje fiktívnu citačnú sieť pozostávajúcu z článkov patriacich do jednej oblasti a publikovaných v rôznych rokoch (Golosovsky 2019). Obr. 2 znázorňuje konkrétny príklad vizualizácie citačnej siete dát stiahnutých z Crossref v programe VOSviewer na vytvorenie siete spoluautorstva (van Eck a Waltman 2017).

Je dôležité poznamenať, že JIF má niekoľko obmedzení a kritiky jeho spoľahlivosti boli predmetom mnohých diskusií. Jednou z hlavných kritík je úzky súbor údajov, ktorý zahŕňa len počet citácií za obdobie dvoch rokov (Charlesworth Author Services 2022). Práve preto sa dostáva do popredia 5-ročný JIF (5-Year Journal Impact Factor) z JCR. Táto metrika je síce podobná IF, ale na rozdiel od pôvodnej metriky vyhodnocuje údaje za obdobie až 5 rokov. Minta, Vacek a Kaliaperumal (2023) v časopise *World Neurosurgery* uvádzajú, že 5-ročný JIF bol preferovanejší

autormi pred štandardným 2-ročným JIF, pretože by mohol potenciálne znížiť interdisciplinárne rozdiely medzi vednými oblasťami.

Ďalšou kritikou JIF je, že neberie do úvahy autocitácie, teda citácie z vlastných článkov časopisu, a preto môže byť umelo navýšený časopisom, ktorý nabáda svojich autorov, aby citovali články z rovnakého časopisu. JIF nezohľadňuje ďalšie faktory, ako je napríklad recenzný proces, povest redakčnej rady alebo relevantnosť časopisu pre danú oblasť, ktoré môžu ovplyvniť kvalitu a dôležitosť časopisu. JIF je navyše len meradlom priemerného počtu citácií na článok, nevyjadruje kvalitu ani vplyv jednotlivých článkov. Môže byť zavádzajúce používať JIF ako jediný ukazovateľ kvality a dôležitosti časopisu alebo článku. Je tiež dôležité poznamenať, že JIF môže byť ovplyvnený veľkosťou odboru, kde časopis v menšom odbore môže mať vyšší JIF z dôvodu menšieho počtu časopisov, zatiaľ čo časopis vo väčšom odbore môže mať nižší JIF, ale stále sa považuje za renomovaný časopis. Hoci JIF môže byť užitočným nástrojom na hodnotenie relatívnej dôležitosti časopisu vo svojom odbore, nemal by sa používať ako jediný ukazovateľ kvality alebo dôležitosti časopisu, resp. článku, mali by

sa brať do úvahy aj iné metriky a faktory, ktoré sú spomenuté v úvode príspevku, a tak vykonať komplexné vyhodnotenie (Charlesworth Author Services 2022).

Aj napriek obrovskému vplyvu JIF vo svete vedy je nutné uviesť aj následnú „infláciu“ JIF, ako aj oslabenie predikčnej sily, a s tým súvisiaci vznik alternatívnych bibliometrických ukazovateľov (Larivière a Sugimoto 2019). Konkrétne, séria nedostatkov JIF viedla k vývoju rôznych alternatív. Tieto alternatívy sa od JIF (a medzi sebou navzájom) líšia najmä: 1. časovým oknom použitým na zhodnotenie publikácií alebo citácií, 2. typmi publikácií, ktoré sa započítavajú, 3. normalizáciou predmetu s cieľom porovnať tematické oblasti, 4. vážením citácií vzhľadom na citovanú publikáciu.

Aj napriek tomu, že tieto alternatívy podstatne korelujú s JIF, nedokázali ho doteraz plnohodnotne nahradiť (Sugrue a Mertkan 2016). Spojenie medzi JIF, prestížou časopisov a selektivitou je silné a viedlo akademikov k vyhľadávaniu publikácií v časopisoch s vysokým JIF. Vydavatelia zase propagujú svoje JIF, aby prilákali akademických autorov (McKiernan et al. 2019).

SCIMAGO JOURNAL RANK

SCImago Journal Rank (SJR) je miera vedeckého vplyvu časopisov. Zodpovedá počtu citácií, ktoré časopis získal, ako aj dôležitosti alebo prestíži časopisov, z ktorých takéto citácie pochádzajú (Jalongo a Saracho 2023). SJR zohľadňuje každú prichádzajúcu citáciu časopisu podľa SJR citujúceho časopisu, pričom citácia pochádzajúca zo zdroja s vysokým SJR je hodnotnejšia ako citácia zo zdroja s nízkym SJR (Gorman a Huber 2022). SJR vyvinula spoločnosť SCImago zo všeobecne známeho algoritmu Google PageRank. Tento indikátor ukazuje viditeľnosť časopisov obsiahnutých v databáze Scopus od roku 1996 (About Us 2022). Zjednodušene povedané, SJR je miera vplyvu alebo prestíže časopisov. SJR vyjadruje priemerný počet zohľadnených citácií získaných vo vybranom roku dokumentmi publikovanými v časopisoch v predchádzajúcich 3 rokoch (Jalongo a Saracho 2023).

Top 10 časopisov z databázy SCImago Journal & Country Rank znázorňuje Tabuľka 1, pričom Tabuľka 2 obsahuje top 10 časopisov z celého sveta, ktoré patria do kategórie rádiologické a ultrazvukové technológie. V Tabuľke 2 sú znázornené metriky

Tabuľka 1 Top 10 časopisov sveta s najvyšším SJR z roku 2021 podľa Scimago Journal & Country Rank (About Us 2022)

	Názov časopisu	SJR
1	Ca-A Cancer Journal for Clinicians	56,204
2	Nature Reviews Molecular Cell Biology	33,213
3	Quarterly Journal of Economics	31,348
4	Cell	25,716
5	MMWR Recommendations and Reports	25,045
6	New England Journal of Medicine	24,907
7	Nature Medicine	24,161
8	Nature Reviews Materials	23,876
9	Proceedings of the IEEE International Conference on Computer Vision	23,032
10	Nature Reviews Genetics	23,027

Tabuľka 2 Zoznam časopisov zameraných na rádiologické a ultrazvukové technológie s najvyšším SJR z roku 2021 podľa Scimago Journal & Country Rank (*About Us 2022*)

č.	Názov časopisu	SJR	SJR Quartile	H index	Krajina	Vydavateľ
1	Radiology: Artificial Intelligence	4,729	Q1	5	United States	Radiological Society of North America Inc.
2	Ultrasound in Obstetrics and Gynecology	4,443	Q1	151	United Kingdom	John Wiley and Sons Ltd
3	Medical Image Analysis	4,172	Q1	143	Netherlands	Elsevier
4	IEEE Transactions on Medical Imaging	4,045	Q1	233	United States	Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc.
5	Journal of Cardiovascular Magnetic Resonance	2,203	Q1	102	United Kingdom	BioMed Central Ltd.
6	Human Brain Mapping	1,719	Q1	199	United States	Wiley-Liss Inc.
7	Computerized Medical Imaging and Graphics	1,485	Q1	82	United Kingdom	Elsevier Ltd.
8	Zeitschrift fur Medizinische Physik	1,217	Q1	36	Germany	Urban und Fischer Verlag Jena
9	Neurophotonics	1,209	Q1	39	United States	SPIE
10	Diagnostic and interventional imaging	1,093	Q1	43	France	Elsevier Masson s.r.l.

SJR spolu so zaradením do SJR „Quartile“ (kvartil Q1 zahŕňa najlepšie časopisy), ďalej H-index (vysvetlené nižšie), krajina a vydavateľ časopisu z databázy Scimago Journal & Country Rank za rok 2021. Najlepšie hodnoteným bol časopis *Radiology: Artificial Intelligence* od vydavateľa Radiological Society of North America Inc. so SJR hodnotou 4,729.

Pre metriku SJR sú smerodajné citácie, to znamená, že majú väčšiu alebo menšiu hodnotu v závislosti od zdroja, z ktorého pochádzajú. Oblasť, kvalita a reputácia časopisu majú teda priamy vplyv na hodnotu citácie. Metrika SJR sa môže použiť aj na časopisy, knihy a dokumenty z konferencií (Beatty 2016).

ROZDIELY V HODNOTENIACH METRIK SJR A JIF

Hlavným rozdielom medzi SJR a JIF je to, že SJR meria prestíž časopisov a JIF meria citačný vplyv. Obe

metriky využívajú citácie na stanovenie skóre časopisu a taktiež obidve metriky vychádzajú z rôznych databáz – SJR z databázy Scopus a JIF z databázy Journal Citation Reports (JCR). Tieto dve známe databázy disponujú algoritmami, pomocou ktorých sa rozhoduje o každom skóre. Skóre SJR sú navyše optimalizované na porovnanie časopisov naprieč disciplínami, avšak JIF porovnáva časopisy iba v rámci jednej disciplíny (*Research 2022*).

VÝHODY METRIKY SJR

- Bezplatný verejný zdroj;
- hodnotí viac časopisov ako Journal Citation Reports;
- hodnotenia sú normalizované, aby sa zohľadnili rozdiely v citačnom správaní medzi disciplínami;
- zahŕňa všetky disciplíny (*Research 2022*);
- nadmerné autocitácie nie sú zahrnuté do výpočtu SJR;

- vychádza z trojročných citačných údajov (*Evaluation* 2023);
- menovateľ (počet publikovaných článkov) SJR zahŕňa všetky typy článkov, nie iba citovateľné články čo ho robí objektívnejším a menej náchylným na manipuláciu (Sugrue a Mertkan 2016).

NEVÝHODY METRIKY SJR

- Citácie sú hodnotené podľa zdroja, z ktorého pochádzajú, teda odbor, kvalita a reputácia časopisu priamo ovplyvňujú hodnotu citovanosti;
- SJR je metrika založená na časopise, a preto sa metrika vzťahuje skôr na časopis než na prednosti samotného výstupu;
- SJR dobre nereflektuje nové alebo vznikajúce oblasti výskumu (*The pros* 2020).

MOŽNOSTI ZÍSKANIA PRÍSTUPOV K METRIKE SJR

- Prostredníctvom databázy **Scopus** (Obr. 3);
- na webovej stránke **SCImago** (Obr. 4).

SOURCE NORMALIZED IMPACT PER PAPER

Source Normalized Impact per Paper (SNIP) je známy ako indikátor citačného vplyvu vedeckých časopisov a pomocou zdrojovo normalizovaného prístupu koriguje rozdiely v citačných postupoch medzi vednými odbormi (Asadi a Mostafavi 2018), čím umožňuje presnejšie porovnania vplyvu citácií medzi jednotlivými oblasťami. Inak povedané meria kontextový vplyv citácií braním do úvahy celkového počtu citácií v odbore pomocou údajov z databázy Scopus (Gorman a Huber 2022; Beatty 2016). SNIP sa odvodzuje tak, že sa počet citácií časopisu na článok vydelený citačným potenciálom v odbore. Vplyv jednej citácie bude mať vyššiu hodnotu v tematických oblastiach, kde sú citácie menej pravdepodobné, a naopak. Menšie časopisy majú tendenciu mať širšie intervaly stability ako väčšie časopisy (Beatty 2016). Novšie tematické oblasti s menším počtom publikácií sú na tom porovnateľne rovnako ako etablovanejšie oblasti, pretože vplyv je vždy normalizovaný podľa stavu oblasti v čase vydania (Jagadeesh, Balakumar a Senatore 2023).

SNIP možno extrahovať z databázy Scopus (Asadi a Mostafavi 2018), ale aj z databázy CWTS (Centrum pre vedecké a technologické štúdie). Obidve databázy sú v správe University of Leiden.

MOŽNOSTI ZÍSKANIA PRÍSTUPU K METRIKE SNIP

- Cez databázu **Scopus**;
- prostredníctvom Centre for Science & Technology Studies (**CWTS**).

Obr. 5 znázorňuje príklad vyhľadávania hodnoty SNIP viacerých časopisov pre oblasť medicíny, konkrétne podoblasť rádiológie, nukleárnej medicíny a zobrazovania prostredníctvom CWTS. Najvyššiu hodnotu SNIP (5,25) dosiahol v roku 2021 časopis *Radiology* od vydavateľa Radiological Society of North America Inc.

H-INDEX

H-index je skratka pre Hirschov index, teda bibliometrický ukazovateľ citovanosti časopisu. Ekvivalentná hodnota h-indexu je počet článkov (h) publikovaných v časopise, ktoré boli citované aspoň h-krát. Napríklad, ak vezmeme do úvahy časopis, ktorý publikoval 200 článkov citovaných minimálne 200-krát, h-index časopisu sa rovná 200. Používanie h-indexu je však spojené s niektorými výhradami, ako nerozlišovanie medzi randomizovanými kontrolnými štúdiami alebo recenzovanými článkami, ktoré by mohli pritiahnuť rovnakú citačnú hodnotu (Minta, Vacek a Kaliaperumal 2023).

Avšak h-index môže byť metrikou aj na úrovni autora, nielen na úrovni časopisu, pričom hodnota h-indexu je počet článkov (h) publikovaných autorom, ktoré boli citované aspoň h-krát. Napríklad autor A má z celkového počtu 5 publikácií až 5 publikácií, ktoré boli citované aspoň 5-krát, teda h-index tohto autora je 5. Autor B má z celkového počtu 15 publikácií iba 5 citácií. Jeho h-index bude teda tiež 5, aj napriek tomu, že má trojnásobne vyšší počet publikácií ako autor A (Tabuľka 3).

H-index demonštruje vplyv citácií v rámci kariéry autora, avšak ako aj predchádzajúce metriky, tak aj táto má mnoho obmedzení. Napríklad mladý vedec nemôže tak ľahko dosiahnuť hodnotu h-indexu starších vedcov v závislosti od času. Ďalším nedostatkom metriky

iew

Author Search Sources ?

Sources

Môžete vyhľadávať konkrétny zdroj

Enter title Find sources

Title: Journal Of Proteomics x PeerJ x PLoS ONE x Radiation Protection Dosimetry x

Improved Citescore
We have updated the CiteScore methodology to ensure a more robust, stable and comprehensive metric which provides an indication of research impact, earlier. The updated methodology will be applied to the calculation of CiteScore, as well as retroactively for all previous CiteScore years (ie. 2018, 2017, 2016...). The previous CiteScore values have been removed and are no longer available.
[View CiteScore methodology.](#)

Filter refine list
Apply Clear filters

Display options
☐ Display only Open Access journals
Counts for 4-year timeframe
☒ No minimum selected
☐ Minimum citations
☐ Minimum documents
Citescore highest quartile
☐ Show only titles in top 10 percent
☐ 1st quartile

4 results

Download Scopus Sources

SJR hodnota

Source title	Documents 2018-21	% Cited	SNIP	SJR	Publisher
1 Radiation Protection Dosimetry	1 162	58	0.652	0.355	Oxford University Press
2 PLoS ONE Open Access	65 549	75	1.368	0.852	Public Library of Science
3 PeerJ Open Access	8 448	74	1.074	0.766	PeerJ
4 Journal of Proteomics	1 076	87	0.898	0.772	Elsevier

OBR. 3 HODNOTY SJR ČASOPISOV V DATABÁZE SCOPUS (SOURCES 2023)

Scimago Journal & Country Rank

Home Journal Rankings Country Rankings Viz Tools Help About Us

All subject areas Rehabilitation All types 2021

Hodnotenie časopisov

SJR hodnota

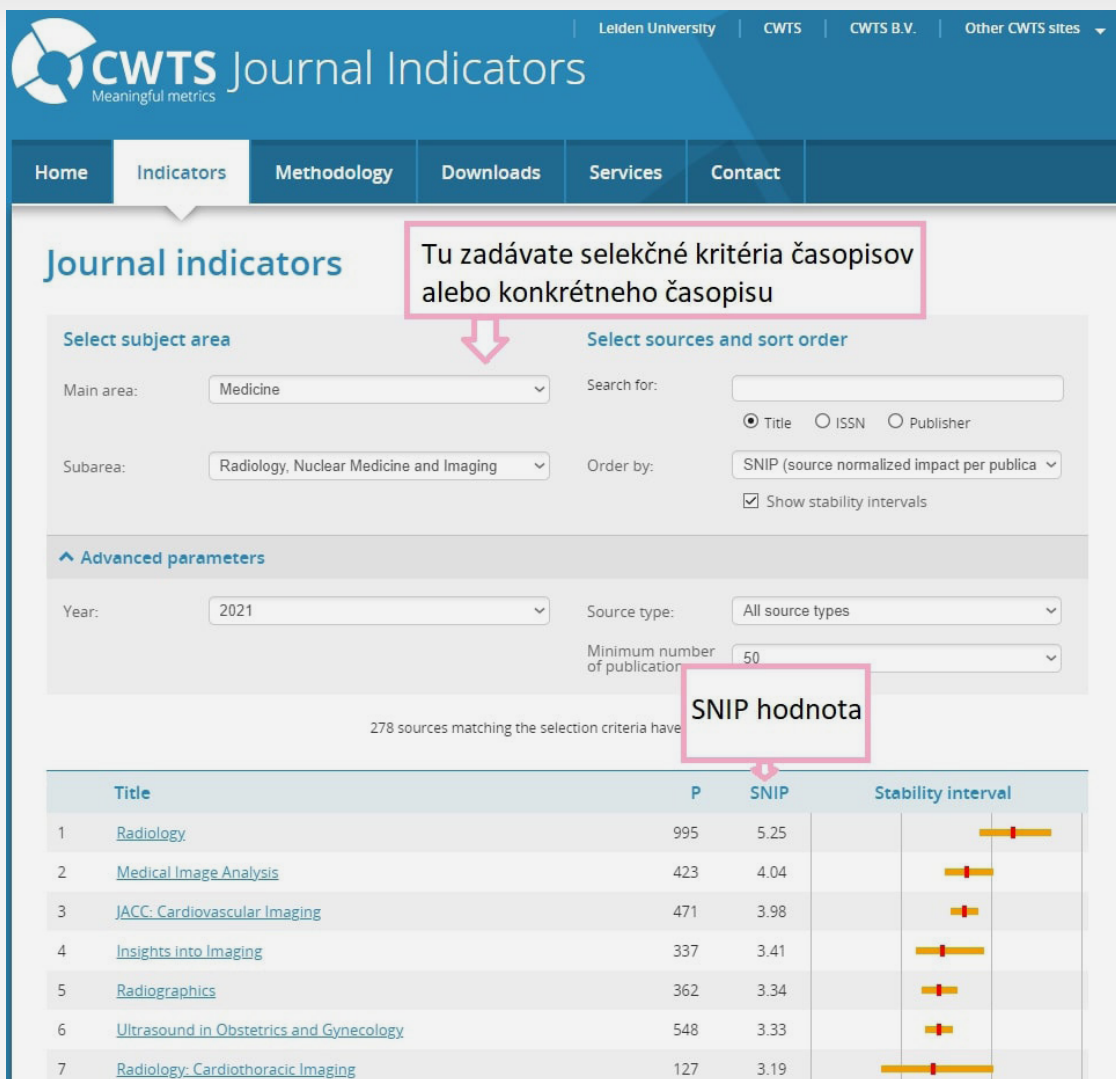
Display journals with at least 0 Citable Docs. (3years) Apply

Download data

1 - 50 of 139

Title	Type	SJR	H index	Total Docs. (2021)	Total Docs. (3years)	Total Refs. (2021)	Total Cites (3years)	Citable Docs. (3years)	Cites / Doc. (2years)	Ref. / Doc. (2021)
1 Human Reproduction	journal	1.993 Q1	236	367	866	8663	4908	746	4.87	23.60
2 IEEE Transactions on Neural Systems and Rehabilitation Engineering	journal	1.257 Q1	148	278	821	12167	4474	814	5.04	43.77
3 Neurorehabilitation and Neural Repair	journal	1.188 Q1	115	94	258	5080	1212	255	4.27	54.04
4 Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation	journal	1.128 Q1	102	105	431	10644	2396	429	5.12	57.54

OBR. 4 HODNOTY SJR ČASOPISOV V DATABÁZE SCIMAGO (SOURCES 2023)

OBR. 5 HODNOTY SNIP ČASOPISOV PODĽA DATABÁZY CWTS (CWTS JOURNAL INDICATORS)

Tabuľka 3 Dva rôzne modely distribúcie citácií odlišných publikácií dvoch autorov

Autor A s celkovým počtom publikácií 5	Autor B s celkovým počtom publikácií 15
Publikácia # 1 = 30 citácií	Publikácia # 1 = 10 citácií
Publikácia # 2 = 8 citácií	Publikácia # 2 = 122 citácií
Publikácia # 3 = 64 citácií	Publikácia # 3 = 304 citácií
Publikácia # 4 = 6 citácií	Publikácia # 4 = 780 citácií
Publikácia # 5 = 5 citácií	Publikácia # 5 = 5 citácií
-	Publikácia # 6 = 3 citácie
-	Publikácia # 7 = 1 citácia
-	Publikácia # 8 = 4 citácie
-	Publikácia # 9 = 1 citácia
-	Publikácia # 10 = 3 citácie
-	Publikácia # 11 = 4 citácie
-	Publikácia # 12 = 20 citácií
-	Publikácia # 13 = 5 citácií
-	Publikácia # 14 = 0 citácií
-	Publikácia # 15 = 0 citácií
H-index = 5	H-index = 5

je, že nezohľadňuje poradie autorov, a teda relatívny prínos autora ani autocitácie alebo citácie v rámci výskumnej skupiny. H-index sa teda môže umelo navyšovať. K nevýhodám patrí aj porovnávanie h-indexov autorov z rôznych vedných oblastí, keďže citačná miera sa medzi týmito oblasťami značne líši (Myers a Kahn 2021). Preto je potrebné pri používaní tejto metriky pochopiť jej nedostatky a brať ich do úvahy.

MOŽNOSTI ZÍSKANIA H-INDEXU

- Vlastný výpočet;
- Web of Science;
- Scopus (Obr. 12);
- Scimago Journal & Country Rank.

V databáze Scopus je možné vyhľadať h-index na základe mena, priezviska, prípadne afiliácie alebo identifikátora ORCID (Obr. 6). Scopus zobrazí výsledky v zozname autorov. Po vybraní si vyhľadávaného autora kliknutím na celé meno autora sa zobrazí konkrétny profil autora s rôznymi metrikami a hľadaným h-indexom (Obr 7).

V databáze Scopus je každý profil autora jedinečným záznamom publikačnej činnosti daného výskumníka. Podrobnosti pochádzajú z recenzovaných článkov a iných publikácií, ktoré sú indexované v databáze Scopus. Informácie v profile zahŕňajú meno autora, príslušnosť (afiliácie), oblasť, publikácie, citácie a spoluautorov. Profile nezahŕňajú redaktorské, manažérske alebo výkonné funkcie ani učiteľské pozície (Sources 2023).

Search for an author profile

Scopus is the world's largest abstract and citation database of peer-reviewed research from more than 5,000 international publishers. You can use this free author lookup to search for any author; or, use the Author Feed to find new research. Register for your unique ORCID and use Scopus to Import your records.

Vyhľadanie profilu autora prostredníctvom mena, afiliácie alebo čísla ORCID

Author last name
e.g. Smith

Author first name
e.g. J.L.

Affiliation
e.g. University of Toronto

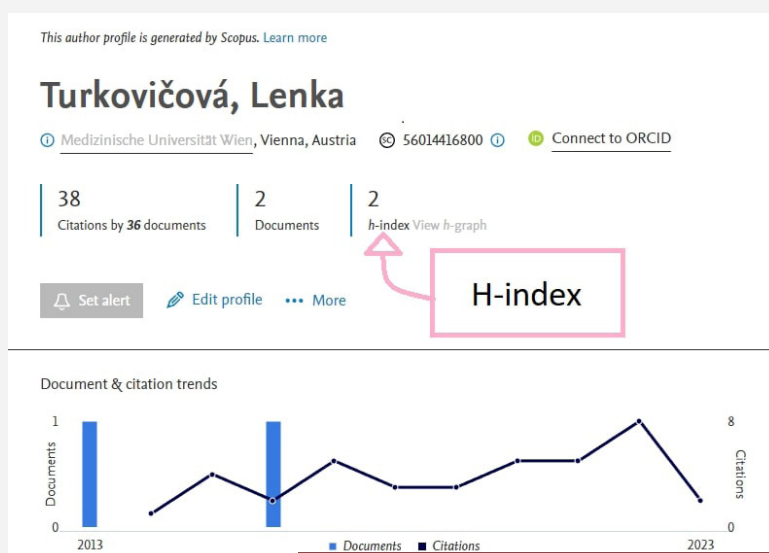
☐ Show exact matches only

Search Q

ORCID
e.g. 1111-2222-3333-4444

Search Q

OBR. 6 VYHLADANIE PROFILU AUTORA PROSTREDNÍCTVOM DATABÁZY SCOPUS

OBR. 7 PROFIL AUTORA V DATABÁZE SCOPUS SO ZÁZNAMOM PUBLIKAČNEJ ČINNOSTI A H-INDEXOM

INDEX H5

Index h5 (h5-index) spoločnosti Google vznikol z pôvodného h-indexu. H5-index je h-index pre články publikované za posledných 5 ukončených rokov. Hodnota metriky predstavuje najvyššie číslo h, pre ktoré platí, že z h článkov publikovaných v danom päťročnom období má každý aspoň h citácií (*How to publish* 2023). Po zvolení kategórie a subkategórie časopisov sa zobrazí vždy len prvých 20 časopisov a ich h5-index. Ako príklad uvidíme kategóriu *He-*

alth & Medical Science a subkategóriu *Rehabilitation Therapy*. Prostredníctvom Google Študovne získame výsledky, kde je na prvom mieste časopis *IEEE Transactions on Neural Systems and Rehabilitation Engineering* s h5-indexom 65 (Obr. 8).

MOŽNOSTI ZÍSKANIA PRÍSTUPU K METRIKE H5-INDEX

- Prostredníctvom webovej stránky **Google Študovňa**.

Google Študovňa

Najlepšie publikácie

Tu zadáte kategórie alebo subkategórie vyhľadávania.

Kategórie > Health & Medical Sciences > Rehabilitation Therapy ▾

h5-index

Publikácia	<u>h5-index</u>	<u>h5-medián</u>
1. IEEE Transactions on Neural Systems and Rehabilitation Engineering	65	89
2. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation	63	78
3. Disability and Rehabilitation	54	72
4. Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation	52	84
5. Clinical Rehabilitation	48	62
6. Neurorehabilitation and Neural Repair	46	68
7. European Journal of Physical and Rehabilitation Medicine	45	63
8. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation	43	57
9. Annals of Physical and Rehabilitation Medicine	40	58
10. PM&R	39	59
11. Journal of rehabilitation medicine	39	55
12. Brain Injury	39	47
13. Neuropsychological Rehabilitation	38	57
14. Spinal Cord	37	49
15. Disability and Rehabilitation: Assistive Technology	36	49
16. Journal of Head Trauma Rehabilitation	34	49
17. Topics in Stroke Rehabilitation	32	38
18. NeuroRehabilitation	31	42
19. Journal of Back and Musculoskeletal Rehabilitation	31	41
20. Physical Medicine and Rehabilitation Clinics	30	41

OBR. 8 H5-INDEX ČASOPISOV V KATEGÓRII HEALTH & MEDICAL SCIENCE A SUBKATEGÓRII REHABILITATION THERAPY V DATABÁZE GOOGLE ŠTUDOVNE

ARTICLE INFLUENCE SCORE

Skóre vplyvu článku Article Influence Score (AI Score) určuje priemerný vplyv článkov v časopise počas prvých piatich rokov po uverejnení. Vypočíta sa vynásobením tzv. Eigenfactor Score číslom 0,01 a vydelením počtom článkov v časopise, normalizované ako zlomok všetkých článkov vo všetkých publikáciách. Táto miera je zhruba analogická s 5-ročným faktorom vplyvu (5-ročný IF) v tom, že ide o pomer citačného vplyvu časopisu k veľkosti príspevku v časopise za obdobie piatich rokov.

Rovnica je nasledovná:

$$AI = \frac{0,01 * EigenFactorScore}{X}$$

X = 5-ročný počet článkov v časopise vydelený počtom článkov zo všetkých časopisov za 5 rokov.

Priemerné AI skóre je pre každý článok 1,00. Skóre vyššie ako 1,00 znamená, že priemerný článok v časopise má nadpriemerný vplyv. Skóre menšie ako 1,00 znamená, že priemerný článok v časopise má podpriemerný vplyv (Clarivate 2021a).

IMPACT METRICS		INFLUENCE METRICS		SOURCE METRICS	
Total Cites	15.385 ✓Trend	Eigenfactor Score	0.00749 Trend	Citable Items	330 Trend
Journal Impact Factor	1.683 Trend	Article Influence Score	0.452 Trend	% Articles in Citable Items	97.27 Trend
5 Year Impact Factor	2.095 Trend	Normalized Eigenfactor	0.91348 Trend	Average JIF Percentile	65.385 Trend
Immediacy Index	0.503 Trend			Cited Half-Life	15.1 Trend
Impact Factor without Journal Self Cites	1.376 Trend			Citing Half-Life	10.5 Trend

Metric Trend Total Cites

Export i ↗

OBR. 9 ARTICLE INFLUENCE SCORE ČASOPISU AGRONOMY JOURNAL NA STRÁNKE INCITES JOURNAL CITATION REPORTS

MOŽNOSTI ZÍSKANIA PRÍSTUPU K AI SCORE

- InCites Journal Citation Reports od spoločnosti ClarivateTM; [Web of Science](#).

Existuje mnoho ďalších metrík na identifikáciu vplyvu článku, časopisu alebo autora, pričom zmysel použitia metrík musí korelovať s cieľom, napríklad metríky na úrovni časopisu používať len na hodnotenie časopisu, nie autora (Research 2022).

Voči citačným frekvenciám a ich používaniu ako indikátora kvality časopisov či publikácií existuje množstvo názorov a s nimi spojených výhod, napríklad:

- Citačné frekvencie sa nepovažujú za objektívne meranie vedeckej kvality, ale za konštrukt merania, ktorý možno kritizovať;
- Vedecká kvalita predstavuje komplexný jav, ktorý nemožno merať pomocou jednorozmernej škály

(t. j. pomocou počtu citácií). Kvalitu publikácií nemožno merať pomocou citačných indexov bez ohľadu na ich štatistickú spoľahlivosť;

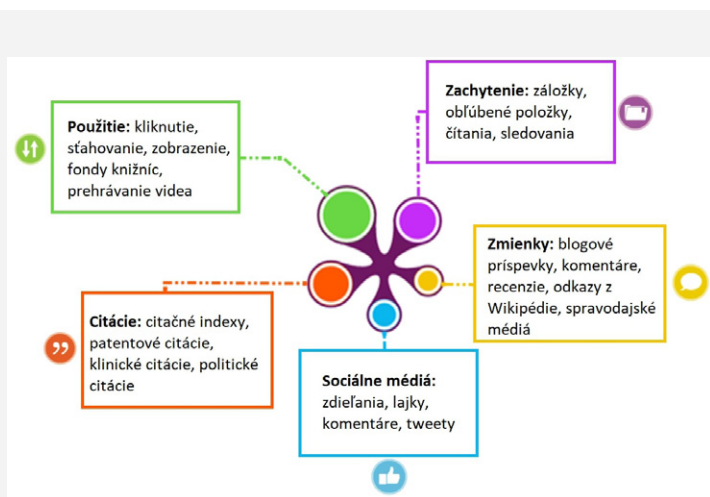
- Publikácie sú citované autormi bez toho, aby výrazne ovplyvnili publikáciu, či už intelektuálne alebo kognitívne;
- Mnohé publikácie autori necitujú napriek tomu, že majú intelektuálny alebo kognitívny vplyv;
- Autori prehliadajú relevantné publikácie;
- Databázy využívané na citačné analýzy obsahujú len podmnožinu publikácií publikovaných globálne a navyše obsahujú veľa chýb (Sugrue a Mertkan 2016).

V poslednej dobe si však získalo popularitu zavedenie súčasných a vývojových alternatívnych metrík merajúcich digitálny alebo spoločenský vplyv konkrétne-

ho článku. Tieto metriky pomáhajú pri rýchlom šírení výskumu, vývoji novších výskumných stratégií a individuálneho akademického pokroku (Iyengar a Vaishya 2023).

ALTMETRIKY

Altmetriky (alternatívne metriky) sú metriky, ktoré sa zameriavajú na počítanie online stiahnutí elektronických zdrojov a na zmienky a diskusie o článkoch na sociálnych sieťach, výskumných blogoch, médiách, citačných manažéroch a iných platformách. Vznikli ako doplnok tradičných metrík a ich nedostatkov. Altmetriky sa zameriavajú aj na zobrazovanie, ukladanie, odporúčanie jednotlivých článkov a takzvané „lajkovanie“. Altmetrické údaje sa čoraz viac vkladajú do databázových stránok a webových stránok vydavateľov. Dvaja najpopulárnejší poskytovatelia alternatívnej metriky sú Altmetric (<https://www.altmetric.com>) a PlumX Metrics (<https://plumanalytics.com>). Je dôležité zdôrazniť, že altmetrika predstavuje stále len doplnkový nástroj ku klasickým metrikám, nemá ich nahrádzať. Taktiež môže pomôcť poskytnúť komplexnejší obraz o dosahu a vplyve výskumu, ktorý presahuje počet citácií (Research 2022).

OBR. 10 VIZUALIZÁCIA ÚDAJOV PLUM PRINT ALTERNATÍVNEJ METRIKY PLUMX METRICS (BEATTY 2017)

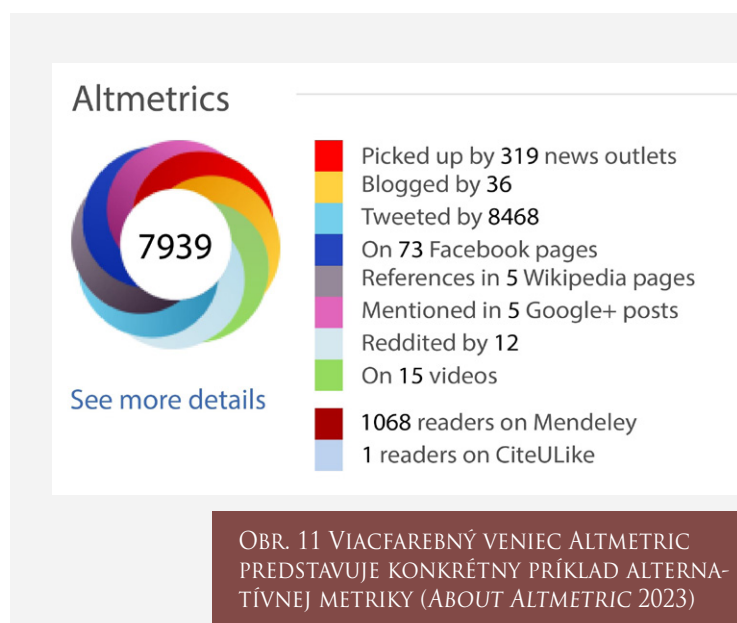
PlumX Metrics zahŕňa 5 samostatných kategórií, ako citácie, použitie, zachytenie, zmienky a sociálne médiá.

- **Citácie** – kategória, ktorá obsahuje tradičné citačné indexy (napríklad databáza Scopus), ale aj

citácie, ktoré pomáhajú indikovať spoločenský vplyv;

- **Použitie** – vyjadruje, či niekto číta články alebo inak používa výskum;
- **Zachytenie** – označuje, že sa niekto chce neskôr vrátiť k článku a môže tak poukazovať na budúce citácie;
- **Zmienky** – merajú aktivity v spravodajských článkoch alebo blogových príspevkoch;
- **Sociálne médiá** – zahŕňajú tweety, lajky na Facebooku atď., ktoré odkazujú na výskum a môžu byť dobrým meradlom propagácie konkrétneho výskumu (Plum Analytics 2023).

Obr. 10 zobrazuje vizualizáciu údajov Plum Print, kde kruhy predstavujú rôzne metrické kategórie. Čím je kruh väčší, tým viac metrík je zachytených v danej kategórii (Beatty 2017).

OBR. 11 VIACFARBENÝ VENIEC ALTMETRIC PREDSTAVUJE KONKRÉTNY PRÍKLAD ALTERNATÍVNEJ METRIKY (ABOUT ALTMETRIC 2023)

Na konkrétne príklady použijeme altmetriky z Altmetric (Obr. 11) a PlumX Metrics (Obr. 12). Na Obr. 11 je viacfarebný „veniec“ Altmetric, ktorý predstavuje počet zmienok a zdroje online pozornosti. Číslo v strede venca (7 939) je Altmetric Attention Score, t. j. súčin počtu zmienok a kvality zdrojov zmienok. Napríklad zmienka v online spravodajských médiách má vyššie skóre ako príspevky na webovej stránke Reddit. Farby venca predstavujú zdroje online zmienok, napríklad blogové príspevky sú žlté, Twitter je svetlomodrý, referencie na Wikipédii sú tmavosivé a Facebook je tmavomodrý. Množstvo každej farby sa mení v závislosti od zdroja tvoriceho zmienky (About Altmetric 2023).

Metrics Details

CITATIONS	2
Citation Indexes	2
Scopus	2
CAPTURES	21
Readers	21
Mendeley	21
MENTIONS	1
References	1
Wikipedia	1
SOCIAL MEDIA	628
Tweets	361
Twitter	361
Shares, Likes	267
Comments	
Facebook	267

OBR. 12 PRÍKLAD PLUMX METRIKY KONKRÉTNÉHO ČLÁNKU S NAJSILNEJŠOU INTERAKCIOU V OBLASTI SOCIÁLNYCH MÉDIÍ (MONDAL A MONDAL 2022)

Príklad z PlumX altmetriky článku predstavuje 2 citácie indexované v databáze Scopus, 21 záložiek v Mendeley, 1 zmienku na Wikipédii, 361 tweetov, 267 zdieľaní, lajkov a komentárov na Facebooku atď. (Mondal a Mondal 2022).

Treba brať do úvahy, že altmetriky, ako aj všetky metriky vychádzajúce z počtu citácií vo vedeckej literatúre, nezohľadňujú pozitívne alebo negatívne zmienky a diskusie o článkoch na sociálnych sieťach, výskumných blogoch, médiách, citačných manažéroch a iných platformách, a teda nepomáhajú pochopiť pozitívnu alebo negatívnu pozornosť, ktorú si výskum získal. Štúdie preukazujú, že existuje len veľmi malé prekrytie medzi vysoko citovanými publikáciami a tými, ktoré získavajú vysoké altmetrické skóre (Altmetric 2020). Altmetriky majú väčší dosah mimo vedeckej komunity a klasické metriky majú zase väčší dosah v rámci vedeckej komunity. Rozdiel medzi klasickými metrikami a alternatívnymi metrikami je aj v rýchlosti získanej pozornosti čitateľom. Altmetriky nie sú závislé na recenznom konaní, a tak môžeme vidieť dosah pozornosti publikácií v priebehu niekoľkých dní.

Altmetriky používajú kvalitatívne a kvantitatívne údaje spolu s tradičnými metrikami založenými na citáciách a metrikami založenými na používaní, aby poskytli prehľad o pozornosti, vplyve a vplyve akademického výskumu. Hlavným problémom platforiem sociálnych médií je overenie ich pravosti. Keďže sú uvedené metriky reprezentované číslami, kvôli prirodzenej elasticite číselných hodnôt a interpretácii údajov je možné manipulovať s metrikami, ktoré závisia výlučne od čísel (Kavic a Satava 2021).

PODPORA ZLEPŠENIA KULTÚRY HODNOTENIA VÝSKUMU

Problémy s používaním metrických časopisov s cieľom hodnotiť kvalitu výskumu, respektíve jednotlivých kandidátov počas výberových konaní na pracovné pozície, poprípade pri odmeňovaní zamestnancov viazaných na publikovanie v špecifických časopisoch s vysokým faktorom vplyvu, boli zdôraznené v dokumentoch vytvorených profesionálnymi združeniami, ako **Leidenský manifest** a **Sanfranciská deklarácia hodnotenia výskumu (DORA)**, ktorých cieľom je zlepšiť hodnotenie akademického výskumu a jednotlivých vedcov. Vyjadrujú sa k necitlivosti metrick k heterogenite medzi oblasťami výskumu, k sociálno-ekonomickému a kultúrnemu kontextu, v rámci ktorého sa výskum vykonáva. Ďalej kritizujú krátkozrakosť metrick, ktorú podporujú recenzenti pri hodnotení vedcov, a chybný zmysel pre presnosť v opatreniach, ktoré sú koncepčne nejednoznačné a podliehajú náhodným výkyvom v čase. Okrem toho negatívne reflektujú odmeňovanie vedcov formou bonusov a zvyšovania plátov viazané na publikovanie v špecifických časopisoch s „vysokým vplyvom“, ktoré môže zavádzať zvrátený stimul pre vedcov, a v konečnom dôsledku narušiť integritu výskumu (Gorman a Huber 2022).

Spôsoby, akými grantové agentúry, akademické inštitúcie a iné subjekty hodnotia výstupy vedeckého výskumu, je nevyhnutné zlepšiť. Editori a vydavatelia vedeckých časopisov sa zišli 6. decembra 2012 počas výročného stretnutia Americkej spoločnosti bunkovej biológie (Annual Meeting of The American Society for Cell Biology – ASCB) v San Franciscu s cieľom

lom vytvoriť súbor odporúčaní, tzv. **Sanfranciskú deklaráciu hodnotenia vedeckého výskumu** (*Sanfranciská deklarácia* 2023). Tieto odporúčania boli zamerané na množstvo zainteresovaných strán vrátane agentúr poskytujúcich granty, inštitúcií, vydavateľov a organizácií poskytujúcich hodnotenia a vedcov z hľadiska toho, ako pristupujú k hodnoteniu kvality výstupov výskumu (O'Connor 2022). DORA odporúča obmedziť používanie metriky založenej na hodnotení časopisov (napr. faktoru vplyvu časopisu) pri rozhodovaní o finančnej podpore výskumu, pracovných úväzkoch a povýšeníach. Ďalej odporúča hodnotiť výskum na základe jeho vlastného významu, nie na základe časopisu, v ktorom bol článok publikovaný. Medzi ďalšiu hlavnú myšlienku patrí nutnosť využívať výhody online publikovania (*Sanfranciská deklarácia* 2023).²

Od založenia združenia DORA pred desiatimi rokmi sa k deklarácii prihlásilo viac ako 2 800 organizácií a viac ako 20 000 jednotlivcov v 160 krajinách, z toho prevažná väčšina pochádza z Brazílie, Veľkej Británie, Mexika, Argentíny, Španielska, USA, Kolumbie a iných krajín.

Metriky časopisov sa často nevhodne používajú pri hodnotení vedcov. Stáva sa to v kľúčových bodoch počas kariéry výskumníka vrátane prijímania do zamestnania a povýšenia. Združenie DORA je iniciatíva podporovaná organizáciami s cieľom presadiť skutočnú zmenu v hodnotení výskumu. Víziou organizácie DORA je presadzovať praktické a robustné prístupy k hodnoteniu výskumu globálne a vo všetkých vedeckých disciplínach. Jednotlivci a organizácie môžu podpísať vyhlásenie, v ktorom sa zaväzujú zlepšiť kultúru hodnotenia výskumu. Pod organizácie sa zapísali aj vydavateľské spoločnosti (Cambridge University Press, Oxford University Press, Elsevier, Taylor & Francis Group, Wiley, Springer Nature, EMBO, Public Library of Science), časopisy (*Nature*), finančné agentúry (European Research Council, Medical Research Council), knižnice (The British Library), univerzity (University of Cambridge), akadémie vied (The Royal Society, Academy of Medical Sciences), ako aj Slovenská ekonomická spoločnosť a International Association for Plant Taxonomy – Slovakia. DORA zbiera osvedčené postupy, aby pomohla členom komunity učiť sa jeden od druhého a vytvárať zmeny (*Sanfranciská deklarácia* 2023).

Leidenský manifest, nazvaný podľa konferencie, kde bol zostavený (<http://sti2014.cwts.nl>), ako súčasť článku publikovaného v časopise *Nature* v roku 2015

autormi Diana Hicks (Georgia Institute of Technology), Paul Wouters, Ludo Waltman, Sarah de Rijcke (Centre for Science and Technology Studies, Leiden University) a Ismael Rafols (Spanish National Research Council and the Polytechnic University of Valencia), obsahoval 10 odporúčaní na hodnotenie výskumu pre výskumníkov, ako aj hodnotiteľov výskumu. Za 8 rokov článok získal viac ako 1 000 citácií a bol preložený do 25 jazykov vrátane slovenčiny a češtiny.

LEIDENSKÝ MANIFEST³ – ODPORÚČANIA

- ▶ Kvantitatívne hodnotenie doplnené o kvalitatívne hodnotenie odborníkov.
- ▶ Meranie vedeckého výkonu na základe cieľov inštitúcie, skupiny alebo výskumníka.
- ▶ Ochrana výskumu s regionálnym významom.
- ▶ Otvorený, transparentný a jednoduchý zber a analýza hodnotiacich dát.
- ▶ Možnosť overiť výsledky analýzy samotným autorom.
- ▶ Zohľadňovanie rozdielov v publikačnej a citačnej praxi v rôznych vedných odboroch.
- ▶ Hodnotenie vedcov založené na kvalitatívnom posúdení ich portfólia.
- ▶ Zamedzenie neprimeranej konkrétnosti a falošnej presnosti.
- ▶ Rozpoznanie vplyvu hodnotenia a indikátorov na systém vedeckého výskumu.
- ▶ Pravidelné prehodnocovanie indikátorov (Hicks, Wouters, Waltman, de Rijcke a Rafols 2015).

K manifestu zaujali stanovisko mnohí jednotlivci, ako aj združenia, pričom niektorí upozorňujú na fakt, že úplný súlad s manifestom je časovo aj finančne náročný a vyžaduje si markantné zvýšenie odbornosti a zručnosti zamestnancov v oblasti bibliometrie (Bellérová 2018).

Hongkonské princípy (HKPs) z roku 2020 boli vyvinuté ako súčasť 6. svetovej konferencie o integrite výskumu so špecifickým zameraním na potrebu zlepšovania výskumu tak, aby výskumníci boli výslovne uznaní a odmenení za správanie, ktoré posilňuje integritu výskumu. HKPs predstavujú päť princípov, a to zodpovedné výskumné postupy; transparentné podávanie správ; otvorenú vedu (otvorený výskum); oceňovanie rôznorodosti typov výskumu a uznanie všetkých príspevkov k výskumu a vedeckej činnosti. Pre každý

princíp sa v článku uvádza odôvodnenie jeho začlenenia, ako aj príklady zavedených princípov.⁴

Organizácia DORA, Leidenský manifest, ale aj hongkonské princípy napomáhajú k reforme hodnotenia výskumu. V roku 2021 začala v spolupráci s významnými výskumnými organizáciami riešiť reformu hodnotenia výskumu aj Európska únia. Európska komisia usporiadala v tom istom roku verejnú konzultáciu, prostredníctvom ktorej chcela od vedeckej komunity zistiť, ako tento proces urýchliť. Na základe výsledkov konzultácie bol Európskou komisiou vytvorený tím zástupcov VaVaI inštitúcií (zástupcovia Asociácie európskych univerzít, Science Europe, Európskej komisie a Dr. Karen Stroobants), ktorých úlohou bolo vypracovať návrh dohody o reforme hodnotenia výskumu. Dohoda o reforme hodnotenia výskumu bola zverejnená v júli 2022. V rámci dohody sa signatári zaväzujú k spoločnej vízii v rámci zmien v postupoch hodnotenia výskumu, výskumných pracovníkov a výskumných organizácií. Signatári dohody tvoria tzv. **koalíciu pre reformu hodnotenia výskumu (CoARA)**. Hodnotenie by malo byť založené na kvalitatívnom úsudku, pre ktoré je kľúčové tzv. „peer review“, podporované zodpovedným používaním kvantitatívnych ukazovateľov. Dohoda tiež navrhuje upustiť od nevhodného používania metrík založených na časopisoch a publikáciách a vyhýbať sa používaniu rebríčkov výskumných organizácií pri hodnotení výskumu. Dohoda obsahuje záväzky a časový rámec reforiem (Fančová 2023). Signatármi za Slovenskú republiku sú Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo a Univerzita Komenského v Bratislave.⁵

ZÁVER

Do akej miery by sa autori mali zaujímať o metriky časopisu, závisí od konkrétnych potrieb a cieľov autorov. Pre niektorých výskumníkov je publikovanie v časopisoch s vysokým vplyvom dôležité pre napredovanie ich kariéry a budovanie profesionálnej reputácie. Pre iných môže byť najdôležitejším faktorom

zase publikum/čitatelia. Okrem toho, niektoré vedné oblasti majú prísnejšie kritériá na publikovanie článkov, preto môže byť výzvou publikovať v časopisoch s vysokým vplyvom a získať tak určitú prestíž. Na druhej strane, najdôležitejším faktorom je napredovanie v skúmanej oblasti.

Neexistujú žiadne dôkazy, že citácie odrážajú kľúčové dimenzie kvality výskumu, ako spoľahlivosť, hodnovernosť, originalita a spoločenská hodnota. Preto ak sa vo výskume častejšie využívajú citačné ukazovatele práve na hodnotenie a financovanie, môže to znamenať menšiu pozornosť, ktorá je venovaná už spomínaným dimenziám kvality výskumu (Aksnes, Langfeldt a Wouters 2019).

Metriky publikácií nie sú dôležité len pre kariérny rast, ale aj v procese udeľovania finančných prostriedkov. Tým ovplyvňujú pokrok vedy ako celku. Avšak investori, ktorí dostávajú veľa žiadostí o granty, môžu publikačné metriky považovať za „skratku“ pri posudzovaní kvality a vplyvu výskumu. Výskumníci, ktorí sa o tieto granty uchádzajú, sa zase môžu snažiť dosiahnuť určený level, aby ich získali. Pochopenie použitia metrík publikácií môže viesť k hodnotiacej stratégii, ktorá vyvažuje užitočnosť daných metrík s ich obmedzeniami (Myers a Kahn 2021).

Ukázalo sa, že rôzne metriky môžu priniesť výrazne odlišné hodnotenia pre jednotlivé časopisy. Žiadna metrika nemôže byť považovaná za ideálnu, pretože niektoré majú tendenciu nadhodnocovať citácie (napr. metriky Google Scholar), zatiaľ čo iné ich podceňujú (napr. metriky Web of Science a Scopus). Preto by sa metriky časopisov mali vždy považovať len za indexy relatívnej, priemernej citačnej výkonnosti v rámci vzorky časopisov špecifickej pre daný odbor alebo osobne vybranej vzorky časopisov (Bradshaw a Brook 2016).

Na záver je dôležité poznamenať, že metriky časopisu nedokážu vyjadriť kvalitu, vedeckú presnosť alebo vplyv konkrétneho článku publikovaného v danom časopise – toto posúdenie zostáva len na čitateľoch. To sa, samozrejme, týka aj metrík na úrovni autora a posúdenia jeho produktivity a kvality jeho výskumnej práce.

POZNÁMKY

¹ OZ VEDÁTHORI, Agátová 7, 900 29 Nová Dedinka.

² Viac na <https://sfdora.org/read/>.

³ Viac na <https://www.nature.com/articles/520429a>.

⁴ Viac na <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000737>.

⁵ Viac na <https://coara.eu/agreement/the-commitments/>.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- About Altmetric. 2023. RMIT University. Online. Dostupné na: <https://rmit.libguides.com/c.php?g=922049&p=6676175>. [zobrazené 2023-03-20].
- About PlumX Metrics. 2023. Elsevier. Online. Dostupné na: <https://plumanalytics.com/learn/about-metrics/>. [zobrazené 2023-04-05].
- About Us. 2022. Scimago. Online. Dostupné na: <http://www.scimagojr.com>. [zobrazené 2023-03-13].
- AKSNES, Dag W.; Liv LANGFELDT a Paul WOUTERS. 2019. Citations, Citation Indicators, and Research Quality: An Overview of Basic Concepts and Theories. *SAGE Open*. Online. roč. 9, č. 1. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2158244019829575>. [zobrazené 2024-01-22].
- Altmetric Attention Score. 2020. Metrics Toolkit. Online. 2020-08-10. Dostupné na: https://www.metrics-toolkit.org/metrics/altmetric_attention_score/. [zobrazené 2023-03-24].
- ASADI, Hassan a Ehsan MOSTAFAVI. 2018. The Productivity and Characteristics of Iranian Biomedical Journal: A Scientometric Analysis. *Iran Biomed J*. Online. roč. 22, č. 6, s. 362 – 366. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6305811/>. [zobrazené 2023-04-05].
- BEATTY, Susannah. 2017. *PlumX Metrics now on Scopus: Discover how others interact with your research*. Scopus. Online. 2017-07-26. Dostupné na: <https://blog.scopus.com/posts/plumx-metrics-now-on-scopus-discover-how-others-interact-with-your-research>. [zobrazené 2023-04-05].
- BEATTY, Susannah. 2016. *Journal Metrics in Scopus: SCImago Journal Rank (SJR)*. Scopus. Online. 2016-08-02. Dostupné na: <https://blog.scopus.com/posts/journal-metrics-in-scopus-scimago-journal-rank-sjr>. [zobrazené 2023-04-06].
- BEATTY, Susannah. 2016. *Journal Metrics in Scopus: Source Normalized Impact per Paper (SNIP)*. Scopus. Online. 2016-09-13. Dostupné na: <https://blog.scopus.com/posts/journal-metrics-in-scopus-source-normalized-impact-per-paper-snip>. [zobrazené 2023-04-05].
- BELLÉROVÁ, Beáta. 2018. Leidenský manifest k meraniu výskumu – nič nové, a predsa dôležité. *ITlib*. Online. č. 3, s. 57 – 58. Dostupné na: <https://itlib.cvtisr.sk/wp-content/uploads/docs/57%20leidensky%20manifest.pdf>. [zobrazené 2023-05-05].
- BOND, John. 2022. *The Little Guide to Getting Your Journal Article Published: Simple Steps to Success*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- BRADSHAW, Corey J. a Barry W. BROOK. 2016. How to Rank Journals. *PLoS One*. Online. roč. 11, č. 3. Dostupné na: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0149852>. [zobrazené 2024-01-23].
- Clarivate. 2023. *Impact Factor*. Online. Dostupné na: <https://clarivate.com/webofsciencegroup/essays/impact-factor/>. [zobrazené 2023-04-05].
- Clarivate. 2021a. *Article Influence Score*. Online. Dostupné na: <https://jcr.help.clarivate.com/Content/glossary-article-influence-score.htm>. [zobrazené 2023-04-19].
- Clarivate. 2021b. *Journal Impact Factor (JIF)*. Online. Dostupné na: <https://incites.help.clarivate.com/Content/Indicators-Handbook/ih-journal-impact-factor.htm>. [zobrazené 2024-02-06].
- CWTS Journal Indicators. Online. Dostupné na: <https://www.journalindicators.com/indicators>. [zobrazené 2023-04-18].
- DOBBERSTEINOVÁ, Jitka; Simona HUDECOVÁ a Zuzana STOŽICKÁ. 2019. *Sprievodca svetom vedeckého publikovania: Učebný text pre kurz Publikačný poradca*. Online. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. Dostupné na: <https://zenodo.org/records/3236329>. [zobrazené 2024-01-22].
- Evaluation based on scientific publishing: SCImago Journal Rank indicator, SJR. 2023. LibGuides. Online. Dostupné na: <https://libguides oulu.fi/c.php?g=124852&p=816812>. [zobrazené 2023-04-19].
- FALAGAS, Matthew E.; Vasilios D. KOURANOS; Ricardo ARENCIBIA-JORGE a Drosos E. KARAGEORGOPOULOS. 2008. Comparison of SCImago journal rank indicator with journal impact factor. *FASEB J*. Online. roč. 22, č. 8, s. 2623 – 2628. Dostupné na: <https://faseb.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1096/fj.08-107938>. [zobrazené 2024-01-22].
- FANČOVÁ, Denisa. 2023. *ZÁPIS: Brussels Talks on Coalition for Advancing Research Assessment*. DZS. Online. Dostupné na: https://www.dzs.cz/sites/default/files/2023-01/24.1.2023%20-%20Brussels%20Talks%20on%20CoARA_0.pdf. [zobrazené 2023-05-05].
- GARFIELD, Eugene. 1999. Journal impact factor: a brief review. *CMAJ*. Online. roč. 161, č. 8, s. 979 – 980. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10551195>. [zobrazené 2024-01-22].
- GOLOSOVSKY, Michael. 2019. *Citation Analysis and Dynamics of Citation Networks*. Berlín: Springer Nature.
- GORMAN, Dennis M. a Chuck HUBER. 2022. Ranking of addiction journals in eight widely used impact metrics. *J Behav Addict*. Online. roč. 11, č. 2, s. 348 – 360. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9295211/>. [zobrazené 2023-03-09].
- HICKS, Diana; Paul WOUTERS; Ludo WALTMAN; Sarah DE RIJCKE a Ismael RAFOLS. 2015. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*. Online. roč. 520, s. 429 – 431. Dostupné na: <https://www.nature.com/articles/520429a>. [zobrazené 2023-05-05].

- How to publish an article? – Step by step*. 2023. Springer. Online. Dostupné na: <https://www.springer.com/gp/authors-editors/journal-author/journal-author-helpdesk>. [zobrazené 2023-05-06].
- HRDLIČKOVÁ, Lenka. 2022. *Predátorské časopisy*. Ústřední knihovna ČVUT v Praze. Online. 2022-08-10. Dostupné na: <https://knihovna.cvut.cz/podpora-vedy/publikovani/predatorske-casopisy>. [zobrazené 2024-02-01].
- IYENGAR, Karthikeyan P. a Raju VAISHYA. 2023. Article-level metrics: A new approach to quantify reach and impact of published research. *J Orthop*. Online. roč. 40, s. 83 – 86. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37215294/>. [zobrazené 2024-01-24].
- JAGADEESH, Gowraganahalli; Pitchai BALAKUMAR a Fortunato SENATORE. 2023. *The Quintessence of Basic and Clinical Research and Scientific Publishing*. Berlín: Springer Nature.
- JALONGO, Mary R. a Olivia N. SARACHO. 2023. *Scholarly Writing: Publishing Manuscripts That Are Read, Downloaded, and Cited*. Online. Berlín: Springer International Publishing.
- Journal Rankings*. 2023. Scimago Journal & Country Rank. Online. Dostupné na: <https://www.scimagojr.com/journalrank.php>. [zobrazené 2023-04-06].
- KAVIC, Michael S. a Richard M. SATAVA. 2021. Scientific Literature and Evaluation Metrics: Impact Factor, Usage Metrics, and Altmetrics. *JSLs*. Online. roč. 25, č. 3. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8397294/>. [zobrazené 2023-03-09].
- LARIVIÉRE, Vincent a Cassidy R. SUGIMOTO. 2019. The Journal Impact Factor: A Brief History, Critique, and Discussion of Adverse Effects. In: *Springer Handbook of Science and Technology Indicators*. Berlín: Springer, Cham, s. 3 – 24.
- MACHÁČEK, Vít a Martin SRHOLEC. 2017. *Predatory journals in Scopus*. Praha: Národohospodářský ústav AV ČR.
- MCKIERNAN, Erin C. et al. 2019. Use of the Journal Impact Factor in academic review, promotion, and tenure evaluations. *Elife*. Online. roč. 8. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6668985/>. [zobrazené 2024-01-31].
- MINTA, Katarzyna J.; Adam VACEK a Chandrasekaran KALIAPERUMAL. 2023. h-Index, Journal Citation Indicator, and Other Impact Factors in Neurosurgical Publications: Is There a Cost Factor That Determines the Quality?. *World Neurosurg*. Online. roč. 171, s. 631 – 643. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36563852/>. [zobrazené 2023-03-09].
- MOHER, David et al. 2020. The Hong Kong Principles for assessing researchers: Fostering research integrity. *PLoS Biol*. Online. roč. 18, č. 7. Dostupné na: <https://journals.plos.org/plosbiology/article?id=10.1371/journal.pbio.3000737>. [zobrazené 2023-05-05].
- MONDAL, Himel a Shaikat MONDAL. 2022. A Brief Review on Article-, Author-, and Journal-Level Scientometric Indices. *Indian Dermatology Online Journal*. Online. roč. 13, č. 5, s. 578 – 584. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36304662/>. [zobrazené 2023-03-20].
- MYERS, Bethany A. a Katherine L. KAHN. 2021. Practical publication metrics for academics. *Clin Transl Sci*. Online. roč. 14, č. 5, s. 1705 – 1712. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33982433/>. [zobrazené 2023-03-09].
- O'CONNOR, Siobhan. 2022. The San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA) in Nursing Science. *Nurs Sci Q*. Online. roč. 35, č. 2, s. 275 – 276. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8996289/>. [zobrazené 2023-04-25].
- Pros and Cons of the Impact Factor*. 2022. Charlesworth Author Services. Online. 2022-07-11. Dostupné na: <https://www.cwauthors.com/article/pros-and-cons-of-the-impact-factor>. [zobrazené 2024-02-09].
- Research Impact and Scholarly Metrics: Understanding and using bibliometrics to evaluate journals and impact of scholarly work*. 2022. Daemen Library. Online. Dostupné na: <https://libguides.daemen.edu/c.php?g=1239513&p=9072137>. [zobrazené 2023-04-18].
- RICHTIG, Georg et al. 2023. Predatory journals: Perception, impact and use of Beall's list by the scientific community-A bibliometric big data study. *PLoS One*. Online. roč. 18, č. 7. Dostupné na: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0287547>. [zobrazené 2024-02-01].
- Sanfranciská deklarácia hodnotenia vedeckého výskumu*. 2023. DORA. Online. Dostupné na: <https://sfdora.org/read/read-the-declaration-slovencina/>. [zobrazené 2023-04-24].
- Scopus Author Profile FAQs*. 2023. Elsevier. Online. Dostupné na: https://service.elsevier.com/app/answers/detail/a_id/29506/#. [zobrazené 2023-03-30].
- Sources*. 2023. Scopus. Online. Dostupné na: <https://www.scopus.com/sources.uri?zone=TopNavBar&origin=sbrowse>. [zobrazené 2023-04-06].
- SUGRUE, Ciaran a Sefika MERTKAN. 2016. *Publishing and the Academic World: Passion, purpose and possible futures*. Milton Park: Taylor & Francis.
- The pros and cons of key metrics*. 2020. University of Bradford. Online. Dostupné na: https://www.bradford.ac.uk/library/my-library/research-support/bibliometrics-and-altmetrics/The_pros_and_cons_of_key_metrics.pdf. [zobrazené 2024-02-09].
- VAN ECK, Nees J. a Ludo WALTMAN. 2017. *Visualizing freely available citation data using VOSviewer*. CWTS: Meaningful Metrics. Online. 2017-10-23. Dostupné na: <https://www.cwts.nl/blog?article=n-r2r294>. [zobrazené 2023-03-20].

NA PAMIATKU MÁRIE OKÁLOVEJ

ING. IVANA POLÁKOVÁ, PHD.

ivanapolakovatarcal@gmail.com
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The article is dedicated to the memory of the bibliographer and translator Mgr. Mária Okálová who passed away in 2024 after a serious illness. Mária Okálová worked in the Slovak National Library for many years, first as an editor of the Slovak National Bibliography (SNB) with a focus on books, then as a senior editor of Special Bibliography with a focus on literature and literary criticism, a senior editor of the SNB with a focus on books and foreign works related to Slovakia and Slovaks and later she worked in the field of name authorities. Besides keeping up to date the methodology for processing authorities in MARC 21 and UNIMARC formats, she translated standards and methodologies such as ISBD (ER), ISBD (CR), AACR2 and IFLA. She wrote several articles on book studies and was a regular participant in methodological seminars.

Keywords: personalities, Mária Okálová, librarianship, bibliography, name authorities, translation, Slovak National Library

Dňa 8. júna 2024 sa bývalí kolegovia Národného bibliografického ústavu (NBÚ) v Martine a spolupracovníci Slovenskej národnej knižnice (SNK) prišli rozlúčiť s bibliografkou a prekladateľkou **Mgr. Máriou Okálovou** do Domu smútku v Martine. Zhromaždili sa, aby si na tichom mieste v pamäti vybavili všetko milé a vzácné, čo ich s drahou spájalo. Stavali sme pomyselný most medzi prítomnosťou a minulosťou, vybavili sa nám nezabudnuteľné chvíle strávené v jej prítomnosti.

Mária Okálová sa narodila 19. septembra 1950 v Bratislave otcovi Jurajovi (1912 – 1994) a matke Helene (1919 – 1987). Krátko po jej narodení sa presťahovali do Martina, kde začala v roku 1956 navštevovať Základnú deväťročnú školu v Martine, ktorú ukončila v roku 1965. V rokoch 1965 – 1968 študovala na Strednej všeobecnovzdelávacej škole v Martine, v rokoch 1968 – 1973 absolvovala vysokoškolské štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (FF UK) v Bratislave odbor angličtina – slovenský jazyk. V rokoch 1973 – 1978 vyučovala na Gymnáziu v Čadci anglický a slovenský jazyk. V roku 1977 sa zamestnala v Matici slovenskej (MS) v Martine, neskôr SNK, ako redaktorka Slovenskej národnej bibliografie (SNB) – Knihy, následne ako zodpovedná redaktorka Špeciálnej bibliografie (krásna literatúra a literárna veda) a zodpovedná redaktorka SNB – Knihy a Zahraničné slovaciká (do roku 1997).

V rokoch 1977 – 2024 bola členkou Spolku slovenských knihovníkov a knižníc (SSKK).

V rokoch 1986 – 1988 pokračovala postgraduálnym štúdiom na Katedre knihovedy a vedeckých informácií FF UK v Bratislave. V roku 1992 sa zúčastnila stáže v Kongresovej knižnici z dôvodu prípravy na zavedenie anglo-amerických katalogizačných pravidiel (AACR2) a bibliografických formátov (MARC21). Neskôr bola preradená na oddelenie autorít, kde bola od roku 1997 ako vedúca útvaru súborných autorít zodpovedná za tvorbu a metodiku menných autorít (Poláková 2012).

V rámci uvedenej pracovnej pozície zabezpečovala metodickú a školiacu prácu na celoslovenskej úrovni pri zavádzaní pravidiel AACR2, bibliografických a autoritatívnych formátov UNIMARC (Univerzálny výmenný formát) a MARC 21 do katalogizačnej praxe. Neustále sledovala aj medzinárodné dianie v danej oblasti, na základe čoho priebežne rozširovala, dopĺňala a udržiavala:

- metodiku spracovania autorít vo formátoch MARC 21 a UNIMARC (v súlade so štandardmi ISBD a AACR2),

EMÁRIA OKÁLOVÁ NA METODICKOM SEMINÁRI
DNI REGIONÁLNEJ BIBLIOGRAFIE V SNK, 16. 5. 2007

- kódovníky a národné polia vo formátoch MARC 21 a UNIMARC (*Metodika pre Národnú bibliografiu* [bez dátumu]).

V roku 1995 bola spoluautorkou *Metodiky popisu článkov vo formáte UNIMARC v knižnično-informačnom systéme Aleph: príručka používateľa: Verzia V 1.1* (Janšová, Kucianová, Majerová, Matejčíková a Okálová 1995).

Po osamostatnení SNK od MS (2000) začala pracovať na oddelení dopĺňovania a spracovania v oblasti menných autorít.

V roku 2002 vyšiel preklad **ISBD (ER)**, medzinárodný štandardný bibliografický popis pre elektronické zdroje (*ISBD (ER) 2002*), o rok neskôr aj preklad **ISBD (CR)**, medzinárodný štandardný bibliografický popis pre seriály a iné zdroje na pokračovanie (*ISBD (CR) 2003*). Takzvanou „čerešničkou na torte“ bol preklad niektorých kapitol *Anglicko-amerických katalogizačných pravidiel (AACR2)* (Majerová, Jančošková, Okálová a Voštiarová 2003).

Môžeme konštatovať, že vytvorené metodiky sú výsledkom tvorivej a výskumnej činnosti autorky, za ktorou sa skrýva množstvo mravčej, často úmornej

redakčnej práce. Bez nadšenia Majky Okálovej by tieto publikácie nemali požadovanú odbornú úroveň.

Mária Okálová pozorne sledovala úspechy knižničnej vedy v zahraničí, pričom vedela rozpoznať skutočné hodnoty a vycítiť nové a správne smery. V roku 2005 sa podieľala na preklade metodiky *Medzinárodnej federácie knižničných združení a inštitúcií* (IFLA) a zúčastnila sa *Medzinárodnej konferencie veterinárnych a biomedicínskych vied* (ICVBS) v Kodani.

Učiteľský talent ju priviedol aj do prednáškových miestností. Svoje vedomosti s radosťou odovzdávala knihovníkom a knihovníčkam z celého Slovenska. Svojich študentov dokázala nadchnúť k práci a podeliť sa o poklady poznania svojho odboru. Poslucháči boli jej láskou – prácu s nimi mala veľmi rada, bola pre ňu stvorená. Novonadobudnuté poznatky v oblasti autorít pravidelne prezentovala na metodických seminároch *Dni regionálnej bibliografie*, *Bratislavské bibliografické dni* a *Dni vedeckých knižníc*. Dlhé roky sme sa stretávali okrem uvedených metodických seminárov aj na *Slovenských bibliografických konferenciách* organizovaných v priestoroch SNK a na iných miestach našej republiky. Nikdy nezabudneme na energické a vášnivé vystúpenie Majky na jubilejnej *10. Slovenskej bibliografickej konferencii*, realizovanej v dňoch 23. – 25. októbra 2001, kde predniesla svoj príspevok *Súbory menných autorít – budovanie a perspektívy*.

Mária Okálová bola autorkou mnohých článkov a štúdií v odbornej knihovníckej tlači (*Čitateľ*, *Knižnica a informácie*, *Knižnica*, *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, *Kultúra slova*, bibliografické zborníky a i.) a v mesačníku *Čitateľ*, taktiež prispievala do rubriky *Poznáme ich?*, v ktorej približovala nemeckých a amerických bibliografov a *Tradície knižničných zbierok na Slovenku* (napr. článok venovaný knižnici manželov Hečkovcov).

V časopise *Knižnica* jej vyšli nasledovné štúdie a odborné články (radené chronologicky):

- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2001. Budovanie súboru menných personálnych autorít v Slovenskej národnej knižnici. *Knižnica*. roč. 2, č. 2, s. 70 – 72.
- ▶ MATEJČÍKOVÁ, Viera a Mária OKÁLOVÁ. 2001. Cirkevné inštitúcie a náboženské osobnosti ako menné autority. *Knižnica*. roč. 2, č. 5, s. 229 – 234.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2001. Druhé vydanie formátu UNIMARC/AUTHORITY – zmeny a doplnky. *Knižnica*. roč. 2, č. 6, s. 296 – 300.
- ▶ HOPKINSON, Alan. 2001. Prepojené knižničné a informačné služby na univerzite 21. storočia. Mária OKÁLOVÁ (preklad). *Knižnica*. roč. 2, č. 9, s. 486 – 491.
- ▶ Nový dánsky zákon o službách verejných knižníc. Mária OKÁLOVÁ (preklad). *Knižnica*. roč. 2, č. 11 – 12, s. 608 – 610.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2002. Problematika zložených mien pri tvorbe menných autorít. *Knižnica*. roč. 3, č. 3, s. 119 – 123.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2002. Štruktúra a radenie mien cudzieho pôvodu s prefixom. *Knižnica*. roč. 3, č. 4, s. 168 – 171.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2002. Na odborných potulkách webom. *Knižnica*. roč. 3, č. 7 – 8, s. 337 – 340.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2002. Zoznámte sa: International horizons – brána do sveta. *Knižnica*. roč. 3, č. 7 – 8, s. 340 – 342.
- ▶ MATEJČÍKOVÁ, Viera a Mária OKÁLOVÁ. 2002. Sprístupnená databáza autorít Kongresovej knižnice online. *Knižnica*. roč. 3, č. 10, s. 455 – 462.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2002. Historické mená ako menné autority. *Knižnica*. roč. 3, č. 11 – 12, s. 548 – 552.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2003. Geografické názvy v systéme autorít, resp. predmetových hesiel. *Knižnica*. roč. 4, č. 4, s. 191 – 196.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2004. Spoločné súradnice našej práce: encyklopedické dielo o zástoji slovenských žien v spoločnosti. *Knižnica*. roč. 5, č. 7, s. 349 – 351.
- ▶ LAVRENOVÁ, O. A. 2005. Čo nového v oblasti autorít (IFLA 2005, Oslo): Národný súbor autorít ruských geografických názvom. Spracovala Mária OKÁLOVÁ. *Knižnica*. roč. 6, č. 9, s. 3 – 4.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2005. Prístupnejšie viacjazyčné katalógy. *Knižnica*. roč. 6, č. 12, s. 41 – 45.
- ▶ SIEMASKIEWICZ, W. 2007. Materiálne svedectvo – dve výstavy reprezentujúce slovenské a baltské zbierky newyorskej verejnej knižnice. Mária OKÁLOVÁ (preklad). *Knižnica*. roč. 8, č. 4, s. 35 – 36.
- ▶ SIEMASKIEWICZ, W. 2007. Slovánske, východoeurópske, baltské a euroázijské pramene v Slovenskom a baltskom oddelení Newyorskej verejnej knižnice. Mária OKÁLOVÁ (preklad). *Knižnica*. roč. 8, č. 4, s. 36 – 37.
- ▶ PARENT, Ingrid. 2007. Výzvy pre národné bibliografie v digitálnom veku z pohľadu IFLA. Spracovala Mária OKÁLOVÁ. *Knižnica*. roč. 8, č. 10, s. 30 – 33.
- ▶ ŽURMER, Maja. 2007. Smernice pre národné bibliografie v digitálnom veku. Spracovala a preložila Mária OKÁLOVÁ. *Knižnica*. roč. 8, č. 11 – 12, s. 43 – 44.
- ▶ OKÁLOVÁ, Mária. 2008. Harmonizácia štandar-

dov pre pamäťové inštitúcie: krok k lepšej spolupráci. *Knižnica*. roč. 9, č. 9, s. 11 – 14.

- OKÁLOVÁ, Mária a Viera MATEJČÍKOVÁ. 2008. Historické rodinné tlačiarne na Slovensku z pohľadu menných autorít (prístupových výrazov). *Knižnica*. roč. 9, č. 9, s. 15 – 20.
- KODRIČ-DAČIČ, Eva. 2010. Knižničný systém v Slovinsku: minulosť a prítomnosť. Mária OKÁLOVÁ (preklad). *Knižnica*. roč. 11, č. 8, s. 13 – 16.
- OKÁLOVÁ, Mária. 2011. Arabské mená v knižnom katalógu. *Knižnica*. roč. 12, č. 6, s. 37 – 40.

Mária Okálová prekladala z angličtiny a do angličtiny v oblasti knihovníctva a kultúrnej histórie. Okrem toho spolupracovala:

- s redakciou časopisu *Knižnice a informácie* (1996 – 2002),
- na príprave zborníkov *Heraldika na Slovensku* (Šišmiš 1997) a *Erbové listiny* (Šišmiš 2006),
- s redakciou časopisu *Knižnica* (2000 – 2011),
- s kolegami zo SNK pri príprave zborníka *Hudobný archív* (2000 a 2006),
- s redakciou *Historického zborníka* historického odboru MS (2001 – 2007; 2011),
- s Augustínom Maťovčíkom pri preklade publikácií *Slovak biographical dictionary* (Maťovčík 2002)

a *Orava – treasures of history and culture* (Maťovčík 2013),

- so Zorou Mintalovou Zubercovou pri preklade publikácie *Red Cross in Slovakia 1939 – 1947* (Mintalová 2005),
- s Petrom Urbanom pri preklade publikácie *Zlatá kniha hontu* (Urban [bez dátumu]),
- taktiež prekladala obsahy v zborníku o problémoch a dejinách knižnej kultúry – *Kniha*,
- v rokoch 2003 – 2011 pomáhala pri príprave periodika *Genealogicko-heraldický hlas*, vydávaného Slovenskou genealogicko-heraldickou spoločnosťou v Martine, sídliacou v priestoroch SNK a ďalšie.

Jej meno môžeme nájsť aj v tiráži publikácií *Veľký atlas liečivých rastlín* (Ody 1998), *Martin a okolie* (Kozák 1999) a *Turieč – a colourful heart of Slovakia* (Muntág 2008). Je potrebné uviesť, že s Vydavateľstvom Matice slovenskej v Martine spolupracovala pri príprave desiatok publikácií dlhé roky – žiaľ, nepodarilo sa nám zistiť bližšie podrobnosti. Posledným titulom, ktorý prekladala v roku 2022, je monografia *Dráma medzinárodnej sochy Martina Kukučina* (Rapošová 2022) v spolupráci s Máriou Rapošovou, dlhoročnou pracovníčkou SNK. Taktiež prekladala viaceré filmy pre dabingovú spoločnosť, ktoré dabovali známi martinskí herci.

MÁRIA OKÁLOVÁ (PRVÁ ZLAVA), VIERA MATEJČÍKOVÁ A ANNA KUCIANOVÁ, 2006

Podľa organizačnej štruktúry, platnej od 1. 2. 2011, bola zaradená do sekcie fondov na oddelení katalogizácie, kde pôsobila do septembra 2011, keď sa rozhodla odísť do dôchodku. Zaslúžené chvíle voľna si užívala najmä v prítomnosti sestry Magdalény a synovca Jurka na Stráňach pod Martin-skými hoľami.

Na Máriu Okálovú ako na svoju dlhoročnú spolupracovníčku zo Slovenskej národnej knižnice si zaspomínala aj **Anna Kucianová**.

„V 90. rokoch sa začali rozširovať jednotlivé možnosti sprístupňovania SNB. Popri klasickej papierovej podobe to boli diskety, ale začalo sa pracovať na rozšírení o ďalšiu modernú podobu – elektronickú formu na CD-ROM. Začalo sa pracovať so sériou A. Knihy, ktorej garantom bola Mgr. Mária Okálová a postupne sa záber rozširoval na ďalšie rady a série SNB. V spracovaní sa prešlo na formát UNIMARC, ktorý bol potrebný pre možnosť domácej a medzinárodnej spolupráce, ako aj pre možnosti výmeny bibliografických záznamov. Začala sa spolupráca s producentom kompaktných diskov – firmou Albertina icome Beroun. V r. 1997 sa dostal používateľom do rúk prvý CD-ROM SNB. Ku knihám sa pridali špeciálne druhy dokumentov a potom aj obrovská databáza článkov a ďalšie typy slovacikálnych dokumentov a slovacikálnych autorít. Postupne sa zakomponovali do spracovania všetky typy medzinárodných štandardov, ktoré umožňovali medzinárodné využívanie celej obrovskej bázy dát SNB. Keďže sa postupne zapracovávali nové štandardy, a aj dopĺňali ďalšie typy dokumentov, bolo potrebné spolupracovať a ladieť jednotlivé výstupy SNB. Spolu s kolegynami z NBÚ SNK Mgr. Máriou Okálovou a Ing. Vierou Matejčíkovou sme začali cestovať do Berouna na spracovávanie jednotlivých úprav a ich doladovanie. Vtedy sa začala úzka spolupráca s firmou Albertina icome, ktorá trvala niekoľko rokov, kým sa vyvíjal a rozširoval CD-ROM SNB. Vytvorili sa priateľské a kolegiálne vzťahy medzi SNK a Albertinou icome, predovšetkým jej dvomi pracovníkmi – Ing. Stanislavom Psohlavcom a Ing. Františkom Šibravom. Práve títo dvaja kolegovia mali veľký podiel na ideovej a technickej tvorbe jednotlivých CD-ROM-ov, či už to bola SNB, Medzinárodné desaťinné triedenie (MDT), ale aj ďalšie CD-ROM-y. Počas jednotlivých pobytov a ladení údajov sa veľa dis-

kutovalo aj o inej problematike a úzko sa rozvíjali priateľské vzťahy medzi kolegynami a kolegami, a to potom vyústilo aj do mnohých nových nápadov a riešení. Veľakrát sa stalo, že nám a kolegom problémy nedali spať, ale na druhý deň prišli nové návrhy riešení, ktoré sa odskúšali a doladili. Boli to vždy podnetné diskusie, ktoré pomáhali ďalšiemu vývoju a rozvoju spolupráce, čo sa odzrkadlilo na kvalite jednotlivých CD-ROM-ov a ich využívaní používateľmi. Veľakrát sme sa stretávali aj na podujatiach, ktoré sme organizovali kvôli prezentácii a na propagáciu jednotlivých vydaní CD-ROM, ale aj kvôli metodickým aktivitám, ktoré patrili ku základným úlohám NBÚ SNK. Často na nich participovali aj naši kolegovia z Berouna, či už to bola Slovenská bibliografická konferencia, INFOS alebo ďalšie významné odborné knihovnícke podujatia, na ktorých sme spoločne prezentovali výsledky vývoja bibliografických štandardov, bibliografií a CD-ROM-ov a ku hlavným prezentátorom hlavne bibliografických menných autorít patrila naša kolegynia Mgr. Mária Okálová.“⁴¹

Bola to vzácna žena plná životnej energie a optimizmu, veľmi skromných požiadaviek na seba samu, ochotná tvrdo a neúnavne pracovať pre svoje poznanie. Majku som poznala ako človeka veľmi dynamického, cieľavedomého, pracovitého, pozitívne naladeného...

Nuž, stretnutí s ňou nebolo príliš veľa. Napriek tomu ich bolo dostatok na to, aby sa prejavilo jej prenikavé myslenie a vzťah k tomu, čo je zmysluplné a hodnotné, čo je dobré a správne, čo hlbšie utvára ľudskú existenciu a zohráva rozhodujúcu úlohu pre krásny a fascinujúci život.

Zostala si verne v priateľských spomienkach! Človek odchádza – spomienky zostávajú. Ďakujem za ne. Osobne som si ju vážila najmä pre jej pevnosť v postojoch a zásadovosť v principiálnych otázkach.

S úctou listujeme v dosiahnutých výstupoch za dlhé desaťročia, ktoré Majka zasvätila bibliografii. Sviečka života zhasla, kniha života sa zavrela a spomienky ostali. Životná púť Márie Okálovej sa uzavrela. Bola síce pokojná, ale tvorivá, radostná a jedinečná. Odpočíva v pokoji, po ťažkej chorobe na Národnom cintoríne v Martine v spoločnom hrobe s rodičmi.

Češť pamiatke vzácného človeka!

POZNÁMKY

¹ Prepis zvukového záznamu zo dňa 14. 11. 2024.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- MAJEROVÁ, Jarmila; Andrea JANČOŠKOVÁ; Mária OKÁLOVÁ a Jana VOŠTIAROVÁ. 2003. *Anglicko-americké katalogizačné pravidlá*. Martin: Slovenská národná knižnica.
- ISBD (CR): *medzinárodný štandardný bibliografický popis pre seriály a iné zdroje na pokračovanie*. 2003. Mária OKÁLOVÁ (preklad). Martin: Slovenská národná knižnica.
- ISBD (ER): *medzinárodný štandardný bibliografický popis pre elektronické zdroje*. 2002. Mária OKÁLOVÁ (preklad). Martin: Slovenská národná knižnica.
- JANŠOVÁ, Eleonóra; Anna KUCIANOVÁ; Jarmila MAJEROVÁ; Viera MATEJČÍKOVÁ a Mária OKÁLOVÁ. 1995. *Metodika popisu článkov vo formáte UNIMARC v systéme Aleph: príručka používateľa: Verzia V1.1*. Martin: Matica slovenská.
- KOZÁK, Jaroslav. 1999. *Martin a okolie*. Mária OKÁLOVÁ (preklad do anglického jazyka). Martin: Kozák-Press.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 2013. *Orava: treasures of history and culture*. Mária OKÁLOVÁ (preklad). Námestovo: Informačné centrum.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 2002. *Slovak biographical dictionary*. Mária OKÁLOVÁ (preklad). Martin: Matica slovenská.
- Metodika pre Národnú bibliografiu*. [bez dátumu]. Slovenská národná knižnica. Online. Dostupné na: <https://snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/metodika-pre-narodnu-bibliografiu.html>. [zobrazené 2024-12-05].
- MINTALOVÁ, Zora. 2005. *Red Cross in Slovakia 1939 – 1947: (published on the occasion of the 85th Anniversary of Red Cross in Bratislava)*. Mária OKÁLOVÁ (preklad). Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- MUNTÁG, Stanislav. 2008. *Turiec: a colourful heart of Slovakia*. Mária OKÁLOVÁ (preklad do anglického jazyka). Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- ODY, Penelope. 1998. *Veľký atlas liečivých rastlín: obrazový sprievodca liečivými rastlinami a liečivami, ktoré sa z nich pripravujú*. Mária OKÁLOVÁ (preklad z anglického jazyka). Martin: Osveta.
- POLÁKOVÁ, Ivana. 2012. *Malý slovník bibliografov Slovenska: 1. časť: 1991 – 2011*. Martin: Slovenská národná knižnica.
- RAPOŠOVÁ, Mária. 2022. *Dráma medzinárodnej sochy Martina Kukučina*. Mária OKÁLOVÁ (preklad). Martin: Slovenská národná knižnica.
- ŠIŠMIŠ, Milan (zost.). 2006. *Erbové listiny: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, ktorá sa uskutočnila v dňoch 19. – 20. októbra 2005*. Mária OKÁLOVÁ (preklad resumé). Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť.
- ŠIŠMIŠ, Milan (zost.). 1997. *Heraldika na Slovensku: zborník príspevkov z rovnomeného sympózia konaného v dňoch 5. – 7. septembra 1996 v Trenčíne*. Mária OKÁLOVÁ (preklad resumé). Bratislava: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici Slovenskej.
- URBAN, Peter. [bez dátumu]. *Zlatá kniha Hontu*. Mária OKÁLOVÁ (preklad). Martin: Matica slovenská.

TVORCA A MILOVNÍK LITERATÚRY PRED 85 ROKMI SA NARODIL PETER JAROŠ

MGR. PETER CABADAJ

petercabadaj5@gmail.com

The paper profiles the important Slovak writer, novelist, screenwriter and author of radio plays Peter Jaroš, who worked in the editorial office of *Kultúrny život* magazine from 1964 to 1965 and served as a member of National Council of the Slovak Republic from 1992 to 1994. His most important works include the books *Popoludnie na terase* (1963), *Zdesenie* (1965), *Krvaviny* (1970) and *Tisícročná včela* (1979). Jaroš's works are based on a modern understanding of realism shaped by various aesthetic and artistic trends. On the occasion of his 85th birthday, the paper reflects on his contribution to modern Slovak literature, culture and art, fields in which he has been active for over 62 years.

Keywords: personalities, Peter Jaroš, Slovak writers, Slovak literature, Slovak culture, realism, anniversaries

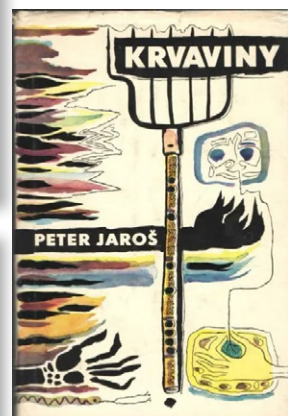
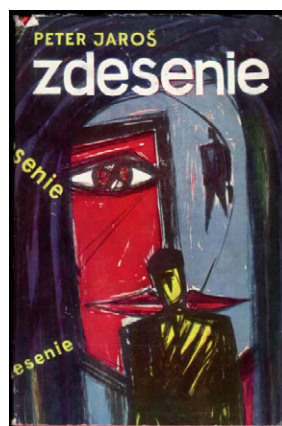
Prozaik, filmový a televízny scenárista, autor rozhlasových hier a pásiem Peter Jaroš (nar. 22. 1. 1940 v Hybiach) patrí nesporne medzi výrazné osobnosti modernej slovenskej literatúry, kultúry a umenia. 22. januára 2025 oslávil rodák z rázovitej liptovskej obce Hybe svoje osemdesiate piate narodeniny.

Hneď po absolvovaní štúdia slovenčiny a ruštiny na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (1962) sa začal intenzívne venovať literárnej činnosti. Pracoval ako redaktor časopisu *Kultúrny život* (1964 – 1965) a literárnej redakcie Československého rozhlasu (1965 – 1971), neskôr bol scenáristom a dramaturgom Slovenskej filmovej tvorby (1972 – 1990), poslancom Národnej rady SR (1992 – 1994), zamestnancom Národného literárneho centra v Bratislave (1995 – 1999) a spisovateľom v slobodnom povolaní (od roku 1999).

VÁBIVÁ SILA IMAGINÁCIE

Knižne debutoval novelou *Popoludnie na terase* (1963), v ktorej zobrazil každodenný život v jednej bratislavskej redakcii. Plynutím času mu vyšla séria ďalších prozaických titulov (novely, poviedky, romány), z ktorých spomenieme aspoň tie najznámejšie a najúspešnejšie, ako *Urob mi more* (1964), *Zdesenie* (1965), *Menuet* (1967), *Návrat so sochou* (1969), *Krvaviny* (1970), *Trojúsmevový miláčik* (1973), *Pradeno* (1974), *Telo v herbári*, *Tisícročná včela* (obe 1979), *Parádny výlet* (1982), *Nemé ucho, hluché oko* (1984), *Lásky hmat* (1988), *Psy sa ženía* (1990) či *Milodar slučka* (1991).

Už od svojho vstupu do kultúrneho diania – a bolo to veru poriadne dávno –, vnímal Peter Jaroš literatúru ako jediné možné milieu pre živý organizmus, ako súčasť či skôr nevyhnutnú podmienku krvného obehu spoločnosti. Bezpochyby najmä preto nebol ochotný nezúčastnene sledovať umelecké kvasenie sveta vôkol, respektíve v oáze pohodlného bezpečia servilne pričuchávať a pritakávať smradu stojatých vôd nehybnosti. Parafrázujúc Vladimíra Mináča, aj preto Jaroš ustavične hádzal svoje kamene (Mináč 1986). A triafal zväčša presne, lebo sa mu nestávalo to najhoršie, čo v obdobných prípadoch môže hroziť: nič sa nestalo. Lenže literatúra, na rozdiel trebárs od poľnohospodárstva, nemá sezónny charakter – seje, kedy chce, a žne vtedy, keď zrna dozreje, ba niekedy akoby žala aj to, čo nezasiala... Môžeme to analyzovať

z rôznych strán a uhlov pohľadu, ale faktom je, že Jaroš zostal sám sebou najmä vďaka schopnosti vniesť aj do zdanlivo obyčajného fabulovania „bizarný obraz, groteskné grimasenie, spochybňovanie našich predstáv“. Účinným pôsobením takýchto zložiek aj reálny príbeh získava vábivú silu imaginácie. „A napokon, fantastický príbeh sa zrazu stáva uveriteľným. Zdá sa vám, že by ste nemohli stretnúť batoh smejúceho sa lístia?“ (Mináč 1986, s. 180)

JAZYKOVÝ VIRTUÓZ

Nielen teoreticky podkutí koryfeji, ale i rozhladení knihomoli potvrdia, že jubilant Peter Jaroš vie rovnako dobre napísať plnokrvný historický či súčasný román ako novelu experimentálneho strihu, strašidelnú poviedku, dráždivý erotický text, pikantnú humoresku, čudesný príbeh, grotesku, magickú mytologickú prózu alebo scenár úspešného dlhometrážneho hraného filmu. Jedným dychom musíme k uvedenej vzácnej dispozícii pričleniť autorovu jazykovú virtuozitu. Martin Kasarda voľakedy v tejto súvislosti trefne napísal, že „... pre milovníkov jazykových hier, súbojov so slovenčinou, šťavnatých slov, zabudnutých názvov je Jarošova reč určite bohatým žriedlom radosti“ (Jaroš 1996, s. 281).

Štylisticky variabilné Jarošove prózy vychádzali z moderného chápania realizmu, ktorý bol dômyselne pretváraný a okysličovaný vplyvmi a inšpiráciami súdobých esteticko-umeleckých smerov a tendencií (existencializmus, nový román, magický realizmus). Popritom autor kreatívne zužitkoval dar brilantného rozprávačstva, nápadité hľadačstvo, iskrivú fantáziu, ostrovtip, vzrušujúcu hru s tajomnom, majstrovstvo persifláže aj, samozrejme, vypointovaného príbehu. Menované atribúty našli kongeniálne zrkadlenie i v najkvalitnejších Jarošových scenáristických opusoch.

DREVO A KÔRA

Kone zapriahli o tretej ráno. Pokiaľ prišli na miesto, bolo už vidno. Rozdelili sa hneď na dve skupiny – jedna strážila a krmila kone, druhá, väčšia, vystúpila so sekerami na čerstvú poľanu. Začali spracovávať vývraty. Odpílili kmene od pníkov a odtínali haluze, ívery frkali. Potom lúpali kôru. A keď sa už svrčina

belela na slnku, zakričali do doliny – Hybáááj! –, o chvíľu prišli kone a čoskoro stiahli kus, aby ho hneď chlapi naložili na voz. Druhý kus iné kone, tretí... Okolo obeda boli vozy plné a mohli sa pohnúť domov. Ale ešte nestačili prejsť cez brod, keď sa v hore za ich chrbtami ozvali hlasy a zabučali kravy. Aha, kravkári prišli kraďnúť haluzinu a kôru. Koniari prešli brod, zatiahli s povozmi medzi vrby a pofajčievajúc čakali. Ani nie o dve hodiny sa zjavili kravkári na doštenákoch, vozoch s vysokými bočnicami. Boli vskutku plné haluziny a kôry. Nechali ich prejsť k rieke, nechali ich vojsť do nej, dali pokoj, kým sa kravy napili, a potom chytili sekery. Mela trvala pol hodiny, ak nie menej. Dosekali sa navzájom a okolo brodu sa nič dlho nehýbalo. Len drevo sa belelo na slnku a kôra z vozov – doštenákov plávala po prúde. Stony prehlušilo zurčanie prúdu.

To sa stalo na jar dvadsiateho mája. Odvtedy je na tom mieste cintorín a brod spustol, lebo ho všetci obchádzajú zhora i zdola. Ukážka z diela Krvaviny (Jaroš 1970, s. 95 - 96)

FILMOVÝ SCENÁRISTA

Ako sme už spomenuli v úvode, Peter Jaroš bol v rokoch 1972 – 1990 scenáristom a dramaturgom Slovenskej filmovej tvorby na bratislavskej Kolibe. Spolupracoval s význačnými režisérskymi osobnosťami (Juraj Jakubisko, Martin Ťapák, Štefan Uher, Martin Hollý), dramaturgicky participoval na viacerých známych celovečerných snímkach (napr. *Nevera po slovensky*, *Noční jazdci*, obe 1981; *Skleníková Venuša*, 1985; *Cena odvahy*, 1986). Ako scenárista je podpísaný napríklad pod titulmi *Deň slnovratu* (1973), *Studené podnebie* (1974), *Tetované časom* (1975), *Sneh pod nohami* (1978) a ďalšie. Táto činnosť mu istotne nie zhodou náhod a okolností priniesla ceny z prestížnych medzinárodných filmových festivalov (Benátky, Sevilla, Belehrad). Najväčšmi do širokého kultúrno-spoločenského povedomia prenikol scenármi k nezabudnuteľným hitom strieborného plátna i televíznych obrazoviek *Pacho*, *hybský zbojník* (rok výroby 1975) a *Tisícročná včela* (1983). Bližšie sa zameriame na prvý spomenutý film, ktorého názov je identický s názvom Jarošovej poviedky zo zbierky *Krvaviny*, knižne vydané v roku 1970.

Sedemdesiate roky istotne nepredstavujú z pohľadu umeleckej kvality výkladnú skriňu dejín slovenskej kinematografie. Napriek tejto konštatácii bolo

aj vtedy zrealizovaných niekoľko filmových titulov s veľkým diváckym ohlasom. Doslova trhákom sa v domácich podmienkach stal *Pacho, hybský zbojník*, ktorý mal distribučnú premiéru 2. júla 1976. Salvy nespútaného diváckeho rehotu otriasali základmi kinosál, mnohé repliky razom zľudovali a komédia s invenčnými dejovými zvratmi lámala dovtedajšie rekordy v návštevnosti. Zásľuhou často vysielaných televíznych repríz film poznajú i súčasné generácie.

Hádam ani netreba konštatovať, že jánošíkovská, respektíve zbojnícka látka, ako aj tematika folklórnych motívov, má v kontexte našej národnej kultúry a umenia nezastupiteľné miesto a význam. Trvalo však dlhší čas, kým slovenský film našiel guráž komediálno-parodickou formou odľahčiť jánošíkovskú legendu ako symbol boja proti sociálnej nespravodlivosti, krivdám a ľudskému poníženiu. Zhodou viacerých faktorov k tomu prišlo počas normalizačnej éry. Socialistická „folklorizácia folklóru“ ako súčasť procesu všeobecného zľudovenia domácej kultúry vedno s istou dávkou vulgarizácie – a takisto silným erotickým nábojom! – triedneho konfliktu našli v tejto svojráznej komédii vskutku jedinečný archetypálny výraz.

KULTOVÝ PACHO

„Poznal som sa veľmi dobre s Petrom Jarošom,“ spomínal po rokoch režisér Martin Ťapák. „Vždy, keď sme sa stretli, dal mi zopár svojich poviedok. Medzi nimi som raz natrafil na jednu, ktorá sa volala *Pacho, hybský zbojník*. Názov ma zaujal a takmer okamžite inšpiroval k myšlienke nakrútiť o zbojníkovi z *Hýb* film, voľne odkazujúci na jánošíkovskú tradíciu. Vedel som, že téma o slovenskom zbojníkovi sa v každom prípade užívi. Vždy to bol a bude sugestívny materiál vhodný na filmové spracovanie. Vedel som ale, že tentoraz si látka žiada úplne iný pohľad. Chcel som čo najlepšie využiť zážitky, ktoré som získal ako malý chlapec a dorastajúci študent z dediny Liesek, kde sa o Jánošíkovi často rozprávalo, a dostať ich do zamýšľanej komediálnej polohy. Okrem dejiska, ktorým sa mala stať dedina Hybe, miesto, odkiaľ pochádzal nielen Peter Jaroš, ale i môj kamarát Ivan Rajniak a kúsok odtiaľ i Slavo Záhradník, a ktoré som ja poznal z predchádzajúcich nakrúcaní, som mal na začiatku jasno ešte v jednom: v obsadení hlavnej postavy. Od prvého momentu som bol presvedčený, že *Pacha* nemôže hrať nikto iný ako Jožo Kroner.“ (Tamura 2001, s. 108 – 109)

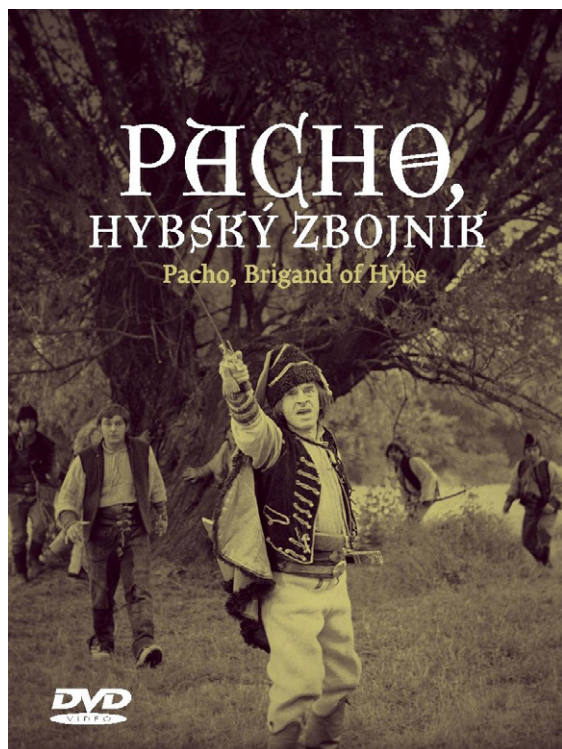
Hoci Peter Jaroš súhlasil s použitím názvu svojej poviedky, trvalo mu dlhšie, kým sa celkovo stotožnil s Ťapákovou predstavou o filmovom Pachovi. Režisér ho nakoniec presvedčil o svojom koncepte, a tak začal pracovať na scenári. Vonku však zúrila prvá polovica sedemdesiatych rokov a travestia Jánošíka ako rizikový titul musela v prostredí znormalizovanej Koliby istý časový úsek čakať na schválenie námetu do záväzného dramaturgického plánu.

Snímka síce očividne zohľadňuje obraznosť jánošíkovskej tradície, no v niektorých kľúčových okamihoch sa rizikovej konfrontácii so zbojníckou legendou radšej oblúkom vyhne. Kánonickú sekvenciu spod šibenice – zrejme priveľmi tabuizovanú pre svoju kristologickú asociáciu –, preto v Pachovi nahradil invenčný motív hlavy vytrčajúcej zo zeme, ktorej mocný hlas sa na konci filmu nesie ozvenou slovenských hôr.

Ešte aj dnes môžeme špekulovať, čo spôsobilo ohromnú masovú popularitu tejto filmovej komédie. Azda panuje zhoda, že ide o harmonickú kombináciu skvelej Jarošovej literárnej predlohy a scenára s Ťapákovou divácky ústretovou ľudovo-muzikálovou réžiou, charizmou hlavného hereckého protagonistu Jozefa Kronera, nezameniteľnou hudbou Svetozára Stračinu a disidentským vkladom autorov bravúrne vypointovaných dialógov Milana Lasicu a Júliusa Satinského (žiaľ, ich mená na základe príkazu vedúceho ideologického oddelenia ÚV KSS Ludovíta Pezlára nemohli figurovať v titulkoch). Historickým faktom však navždy zostane, že *Pacha* v slovenských kinách videlo 843 300 divákov, pričom v období rokov 1970 – 1982 išlo o náš komerčne najúspešnejší film. Za uvedený časový interval prekonal i sledovanosť „tatranského diptychu“ režiséra Martina Hollého *Medená veža* a *Orlie pierko*. Keby však *Pacha* premietali aj v Čechách, divákov mohlo byť ešte viac. Premiéra v pražskej Lucerne sa stretla s veľkým záujmom i ohlasom. Vzápätí už ale film z nepochopiteľných príčin do českej distribučnej siete nezaradili...

CELOŽIVOTNÁ VERNOSŤ

Mnohokrát na rozličných fórach odznelo, že Peter Jaroš sa v prípade väčšiny čitateľstva takmer automaticky spája s *Pachom, hybským zbojníkom* alebo *Tisíc-*

ročnou včelou – a to najmä zásluhou kvalitných filmových adaptácií jeho literárnych predlôh. Ide však o povrchnú konštatáciu, pretože celú spisovateľovu tvorbu charakterizuje predovšetkým fascinujúce širokospektrálne naračné majstrovstvo. Okrem prirodzeného talentu pútavo vyzrávať dejové línie takisto premyslene využíva formálne možnosti, ktoré ponúka moderná a postmoderná literatúra.

Cieľom tohto príspevku nebolo detailnejšie rozpitvávať Jarošovu prozaickú, scenáristickú či inú tvorbu. Snažili sme sa „len“ naznačiť spisovateľovu celoživotnú vernosť pani Literatúre. Platilo to vždy, aj vtedy, keď sústavne hádzal svoje kamene. Keď metal bleskami ostrej satiry a mystifikácie, keď duchaplné obnažoval a parodizoval národné mýty, predsudky a stereotypy. Tieto inštrumenty majú vyárendované svoje presné miesto v dielni každého skutočného milovníka literatúry. Zrejme preto iba v literatúre profesionáli ostávajú milovníkmi.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

JAROŠ, Peter. 1996. *Grimasy*. Bratislava: Litera.

JAROŠ, Peter. 1970. *Krvaviny*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

MINÁČ, Vladimír. 1986. *Portréty*. Bratislava: Smena.

TIMURA, Viktor. 2001. *Peter Jaroš*. Bratislava: Literárne informačné centrum.

**Prelistuj si online
celú našu ponuku
kníh, pohľadníc,
magnetiek
či reprodukcí
obrazov v našom
katalógu SNK**

SNK

ŠOLTÉSOVEJ ROMÁN PROTI PRÚDU OČAMI JEJ BRATA LUDOVÍTA MARÓTHYHO

MGR. EVA PÁSTOROVÁ

On 6th January 2025, it is 170 years since the birth of one of the most important figures in Slovak literary realism, Elena Maróthy Šoltéssová, who began her writing career by publishing short stories and novels in several journals of that time, especially *Slovenské pohľady*. She went on to write major works such as the book *Moje deti* and the novel *Proti prúdu*, whose publication created a wave of controversy in the literary community, including criticism from Svetozár Hurban Vajanský and Martin Kukučín. The article quotes from a letter in the Literary Archive of the Slovak National Library written by Šoltéssová's half-brother, Ľudovít Maróthy, who was himself a writer and a Lutheran priest and who had a largely positive opinion of the novel.

Keywords: personalities, Elena Maróthy Šoltéssová, Ľudovít Maróthy, Slovak literary realism, correspondence, anniversaries, Literary Archive of the Slovak National Library

eva.pastorova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

Elena Maróthy Šoltésová (1855 – 1939) patrí medzi najvýznamnejšie predstaviteľky realizmu v slovenskej literatúre. Jej tvorba začala poviedkami z vidieckeho prostredia, ale známa je hlavne vďaka autobiografickému dielu *Moje deti* (*Slovenský biografický slovník* 1992).

V roku 1894 vyšiel autorke dvojdielny román *Proti prúdu*, v ktorom podáva obraz života v Hornom Uhorsku a nastoľuje tému vlastenectva a odnárodňovania. Šoltésová v ňom prostredníctvom hlavných postáv – zemana Šavelského a Olgy Laskárovej, pochádzajúcej z národne uvedomelej slovenskej rodiny, – ukazuje možnosti riešenia dobových problémov. Mladý zeman František Šavelský zabudol na svoj slovenský pôvod vďaka školskej výchove, ale aj rodine, keďže u hornouhorských zemanov sa postupne vytrácalo národné povedomie. Stal sa nepriateľom všetkého slovenského, odrodil sa. Láska k vzdelanej a uvedomelej Slovenke Olge Laskárovej a manželstvo s ňou spôsobili napokon jeho prerod. Rozišiel sa s protislovenskou spoločnosťou a „vrátil sa k národu“. Národovci ho prijali medzi seba, prejavili mu dôveru a neskôr sa stal ich vodcom. Hoci vtedajšia literárna kritika (napríklad Vajanský a Kukučín) mala voči dielu výhrady, čitatelia ho prijali pozitívne (Mazák, Gašparík, Petrus a Pišút 1984).

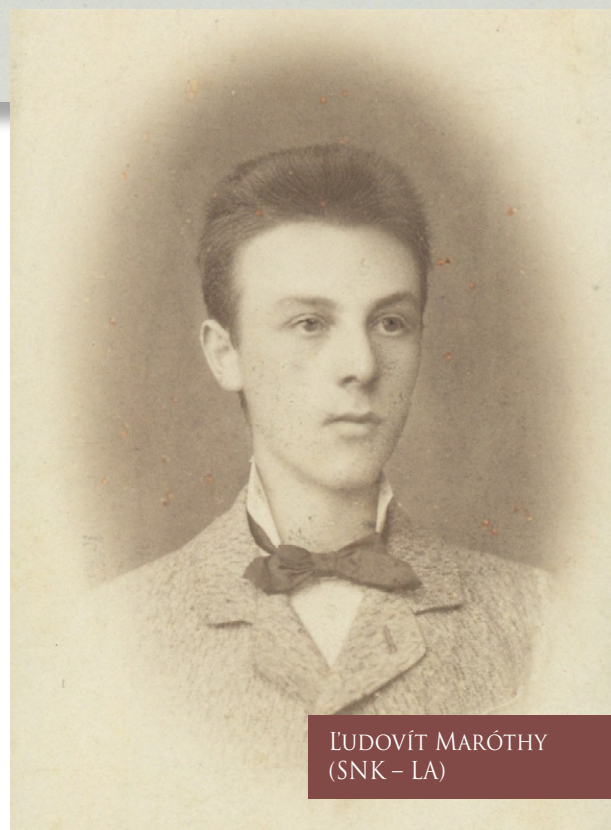
Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) uchováva vo fonde Eleny Maróthy Šoltésovej okrem iných vzácných dokumentov aj korešpondenciu autorky s bratom Ľudovítom Maróthym (sign. 140 B 27).

Ľudovít Maróthy (1863 – 1899) v slovenskej literatúre nie je až taký známy. Narodil sa v Luboreči v Novohrade. Študoval na gymnáziách v Martine, Banskej Bystrici a v Bratislave, teológiu v Bratislave, Lipsku a vo Viedni. Veľkú časť svojho života strávil na Dolnej zemi – v Báčskom Petrovci a Laliči, kde pôsobil ako evanjelický kňaz. Popri práci kaplána či farára sa venoval aj literárnej činnosti. Písal predovšetkým humoristické obrázky a črty zo života, ktoré vychádzali v besednici *Národných novín* (*Biografický lexikón Slovenska* 2017).

V jednom z listov, ktoré Ľudovít Maróthy poslal svojej sestre Elene Maróthy Šoltésovej, sa vyjadruje k jej nedávno vydanému románu *Proti prúdu*. Ide o list datovaný 8. apríla 1896 v Petrovci (Báčsky Petrovec), napísaný krátko po tom, ako mu bolo uvedené dielo doručené poštou. V úvode zaň ďakuje slovami: „Na samom prvom mieste a predovšetkým, prijmi tedy, drahá sestra, z tej duše moju srdečnú vďaku, asíce nielen zato že si ma Tvojim peknoduchým trudom sestrinsky obdarovala, ale i hlavne preto, že si ho vôbec napísala a tak i požehnanú pamiatku nášho otca

ELENA MARÓTHY ŠOLTÉSOVÁ V MLADŠOM VEKU
(SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA – LITERÁRNY ARCHÍV,
ĎALEJ SNK – LA)

ĽUDOVÍT MARÓTHY
(SNK – LA)

okolnosť, že je hlbavým ničencom, no už u peknozdnekej
Olgy, človek siadal by si ostrejšie a vyponklejšie činy a vôbec
keby sa tá nestlômnosť vŕti kľosá je kn dosahovaním ten-
denci románnu a cieľa nášho potrebná pernejšie vyráša-
la. Často jaro by sme ľúbovat mohli dobrotkárstvo Toto.
Toto je hľa moja ináč hľadavcele nesmerodajná kri-
tická poučámka, a zvedavý som či ju doplníš?

Otkože teraz nažívate? Drifam že zdravíte všetci i s
pána Ocom a Lujkou. Pozdravte jich sdečne i
odoma a pána Otcovi na Ďura i v mojom mene
zavinsajte ^{aby} pri zdraviteľ a spokojnosti dňernej ešte
dlho do vŕti božej šťastie žil. Otk pán B. da zdravia
o pár mesiacov sa hľadám uvidíme, lebo cez toto le-
to na 5-6 dní by som rád i do Offartina pošliel.
Ole to je ešte ďaleko a neisté. Pám redaktorovi čaj-
dovi príležitostne oddaj Hlénka moja tento sta-
robitý nápis:

Confirma Domine! Praeda levis cor ei.
Utrodě Páse Koryst' ľachká srdce jeho.

! Kohn firma domy nepredá Lévy skorej:!

Komentár, ktorý p. Čajda lepšie napíše ja, by
bol asi tento: bládnac cez minulé pŕedniny po
Liscy, obliadali sme na samom vrchole základu
- udajne - starobylého kláštora. Pri kopaní našli
sme polu náhrobného kameňa, ktorý musel byť do
mŕtvu zamurovaný, a kloým bol poavdepodobne
za živa, pre nejaký ľuďský pŕečin, mních pŕichlopený.
Kameň bol čo pamätnosť pŕective na dedinský dom
bliskej dediny a L... dopravený, kde jar fájma poav-
du voaví, km obecný p. nŕolár ^{he} teraz s istosťou pŕietou
na pŕitlačania Kapnsky nepotrebná.

Ole už dokončím riadky svoje. Zdravý som Bohu
bnd' chvál a úplne, a pŕelit mám znevinnitý a po-
mery staré. Ivan nepride na v. noc domov? Pŕelci
ne ho pozdravujem. Kn blížiacim sa vŕialom pŕij-
mite moje sdečné dobropranie. Všetkyh váš
pozdravujem

ZÁVEREČNÁ ČASŤ Z LISTU ĽUDOVÍTA MARÓTHYHO ELENE MARÓTHY ŠOLTÉSOVEJ,
8. 4. 1896 (SNK - LA)

Lajoš

obnovila i na chudobnom poli literatúry slovenskej si nové žriedlo otvorila. Dajže Bože aby žriedlo toto čisté i naďalej zvlažovalo smädnú i protivníkom šliapanú zem pola tohto, aby čím viac duší čerpalo si z neho rodolásku a cieľapovedomie!

Neobzerajúc sa ani na pravo, ani na ľavo, nebojac sa nezdaru, ovšem myslím len na hmotný, lebo mravný, kriesivý musel sa javiti u samej Teba práve v tom obodrujúcom cite, ktorý Ťa i pri spisovaní i pri zvršení diela prenikal a viedol, podala si nám hrst' živého bytia slovenského, verne odzrkadľujúceho i chyby i boje i náruživosti i snahy naše. A práve pre toto každý pozorný čitateľ slovenský tak ľahko môže stíhať postup deju, lebo veď vzduch, ktorý ho oveje, je mu vzduchom známym v ňomž sa i on pohybuje, túžby v diele znázorňované, totožné sú s túžbami každej čistej slovenskej duše, s tou polo neprebudenosťou, polo nádejou a hrdosťou duseňný udre o príbuznú strunu, takže celistvý dojem i učí i oduševňuje i pôžitok poskytuje a dvíha. Opravdivosť, nelíčenosť a priezračnosť sú silné strany širokorozmernej práce. A práve tá nehľadanosť, neškrobenosť a bezprostrednosť, poistujú jej navzdor lokálno-časovému elementu trvácnu hodnotu. Etický obsah tendencie nedere sa za každými pár vetami na vonok, no poistuje jednotlivým čiasťkam jednotu a len celok diela v účinku hovorí hlasno: napred, s vierou a nádejou pracujte za národ bez oddychu! A toto je pravý spôsob prevedenia prísno smerového románu ... kde kvôli tendencii nevyzliekajú sa dialogy a faktá z prirodzenosti a násilne nenatáhuje sa všetko na vopred hľadané ustálené téma. Veľkú zásluhu vidím v diele i v tom, že – čo je ináč veľmi moderná choroba belletrie – nehľadá pískajúcich efektov naskrze, ba i tam, kdeby sa snáď i kriklavejšie použiť daly, vernosť znázorňovania a tuhé základy opravdivosti nedajú sa pohnúť solídneému ústroju práce.“ (Maróthy 1896, s. 1 – 2).

V liste ďalej Ľudovít Maróthy píše: „No nechcem ďalej ísť bo zdalo by sa Ti snáď, že kritiku chcem písať – k čomu som nie povolaný – ale ešte raz úprimne ďakujem v tom odôvodnenom zmysle i za napísania i za milý dar.“ (Maróthy 1896, s. 2).

Dodáva, že sa postaral o rozšírenie románu medzi Slovákmi v Petrovci a dopočul sa, že „dielo sa vo

všeobecnosti páčilo a porozumeli a s pôžitkom ho čítali i jednoduchí ľudia“ (Maróthy 1896, s. 2).

Posmeľuje svoju sestru slovami: „No jako kolvek dopadne to s výsledkom hmotným, s úspechom mravným a verejnou kritikou a mienkou, môžeš byť, a iste si aj spokojná. Poznajúc povahu Tvoju, viem že nešlo Ti o hold a temjan pre osobu vlastnú-, Ty pracovala si za ideál a zásadu, čo ináč každá veta románu dokazuje.“ (Maróthy 1896, s. 2 – 3).

I keď v liste Ľudovíta Maróthyho prevažujú pozitíva a dielo oceňuje, nevyhol sa niekoľkým kritickým slovám: „Ale keď už tak pustil som sa do reflexi-i, dovoľ mi i jednu kritickú chcejúcu byť poznámku urobiť. V umení, menovite čo sa belletrii a maliarstva týče v najnovšej dobe veľmi pretriasa sa pro a contra otázka realismu čo protipostava romanticizmu, ktorý literatúry v dobe blízko minulej povážne oslaboval a na úkor pravdy do citlivárskeho formalizmu obliekal. Reakcii prirodzene nastalej ďakuje menovite ruská literatúra tú všeobecnú pozornosť ktorú zdravým realismom a takmer anatomicko-seccivujúcou charakteristikou svojou budí.“ (Maróthy 1896, s. 3). Ďalej píše, že u Rusov prešiel tento smer i do výtvarného umenia. Sám videl vo Viedni výstavu obrazov Vasilija Vasiljeviča Vereščagina, ktorý zobrazuje vojnu „v úplnej hrôze a krvavosti“. Kládne si otázku, či „slobodno život v celku tak podávať i v dielach literárnych“ (Maróthy 1896, s. 3). V románe *Proti prúdu* „vidí jasne snahu zidealizovania dejstvujúcich osôb“ (Maróthy 1896, s. 3). Ospravedľňuje ju však slovami: „... tá málo odôvodnená mäkkosť, holubičnosť a dobrotkárstvo slovenské takto podávané – vyjmúc samého hrdinu – jakosi chladí nás. Cit tento mierni u starého Laskára pravda výška staroby, u profesora po istý stupeň pomery a okolnosť, že je hlúbavým učencom, no už u pekno-ducej Olgy, človek žiadal by si ostrejšie a vypuklejšie činy a vôbec keby sa tá nezlomnosť vôle ktorá je ku dosahovaniu tendencii románu a cieľa nášho potrebná pevnejšie vyrážala.“ (Maróthy 1896, s. 3 – 4).

Na záver sa pýta svojej sestry, či s touto kritickou poznámkou súhlasí. Odpoveď však nepoznáme, pretože listy Eleny Maróthy Šoltésovej bratovi Ľudovítovi sa nezachovali.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Biografický lexikón Slovenska 6: M – N. 2017. Martin: Slovenská národná knižnica.

MARÓTHY, Ľudovít. [1896]. [List Ľudovíta Maróthyho Elene Maróthy Šoltésovej]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 140 B 27.

MAZÁK, Pavol; Mikuláš GAŠPARÍK; Pavol PETRUS a Milan PIŠÚT. 1984. *Dejiny slovenskej literatúry 2: Novšia slovenská literatúra (1780 – 1918)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Slovenský biografický slovník 5: R – Š. 1992. Martin: Matica slovenská.

HLBOKÉ ČÍTANIE A JEHO VPLYV NA ČITATEĽA

PAEDDR. DARINA OBUŠEKOVÁ, PHD.

The ever-changing nature of reading habits motivates us to reflect on the influence of digital technologies on readers, their reading experience and the level of reading literacy. Nowadays, we are witnessing a transition from printed to digital documents even in elementary schools and kindergartens. Experts have noticed a gradual decline in reading skills, especially reading with comprehension, critical thinking or expressive skills. Moreover, this trend has been observed in users of digital technologies at every age. The article describes the characteristics of deep and shallow reading and their effects on text reception, including perspectives from neuroscience. Drawing on multiple authorities in the field of reading, it concludes that deep immersion in a text is much more beneficial for an individual's cognitive and emotional development than the rapid consumption of information accompanied by a stream of ever-changing stimuli.

Keywords: deep reading, reading literacy, reading with comprehension, critical thinking, digital technologies

✉ darina.obusekova@uvlf.sk
Univerzitná knižnica UPJŠ
v Košiciach
www.upjs.sk

ÚVOD

Neustále sa mení povaha a okolnosti čitateľských návykov nás nútia zamyslieť sa nad vplyvom moderných technológií (tabletov, čítačiek, smartfónov) na čitateľa, čitateľský zážitok a čitateľskú gramotnosť. V dnešnej rýchlo sa meniacej dobe vidíme pomalé vytlačanie printových kníh už z materských či základných škôl a ich nahrádzanie alternatívnymi technológiami. Zároveň však u žiakov badáme klesajúcu čitateľskú gramotnosť, slabé čítanie s porozumením, nedostatočné kritické myslenie či znížené vyjadrovacie schopnosti spôsobené nedostatkom slovnej zásoby. A nielen u žiakov základných či stredných škôl. Tieto tendencie sú vypuklé aj u dospelých. Je skutočne pravda, že nezáleží na tom, z čoho sa číta, hlavne, že sa číta? Že nezáleží na tom, ako sa číta?

ČÍTANIE V KONTEXTE RÔZNYCH PERSPEKTÍV

Čítanie podľa Hrdinákovej, Kopáčíkovej a Rankova môžeme rozlišovať z troch rôznych prístupov – synchronnej psychologickej perspektívy, synchronnej sociálnej perspektívy a diachronickej perspektívy.

„**Synchronná psychologická perspektíva:** čítanie a jeho symbolický systém slúžia mentálnej, intra-subjektívnej reprezentácii, je prostriedkom poznania a poznávania jednotlivca, pričom čitateľské správanie (realizácia) je riadené pozornosťou, postojmi a hodnotovými orientáciami.

Synchronná sociálna perspektíva: čítanie sa chápe ako sociálna činnosť v konkrétnych (literárnych a mediálnych) situáciách (literárne udalosti/aktivity). Čitatelia navigujú svoju čitateľskú aktivitu podľa situačných modelov aktivít, ktoré získali zo sociálneho kontextu, pričom situácie konania môžu byť sociálne, inštitucionálne a štruktúrované. Čítanie a gramotnosť sa týkajú v prvom rade jazyka a písania, avšak musia byť vždy chápané ako súbor komunikačných symbolických systémov, ktoré sú sociálne podmienené. Ide o prostriedok intersubjektívnych reprezentácií.

Diachronická perspektíva: individuálne dostupné poznatkové bázy a spôsoby konania boli získané ontogeneticky v kontexte mnohých špecifických kultúrnych a sociálnych situácií. Rozširovanie, konverzia a prestavba týchto zdrojov je celoživotným procesom. Štruktúry činnosti, ktoré formujú spoločenskú činnosť v rôznych sférach života, sú (predbežným) výsledkom sociálneho a inštitucionálneho vývoja, čítanie je výsledkom sociálnych i individuálnych aspektov.“ (2017, s. 8 – 10)

HLBOKÉ ČÍTANIE VS PLYTKÉ ČÍTANIE

VPLYV ČÍTANIA NA ZAPAMÄTANIE SI TEXTU

Nie je čítanie ako čítanie. Je rozdiel medzi tým, či čítame román alebo denné správy, ktoré si už zajtra nemusíme pamätať, či čítame odbornú literatúru na profesijný rast alebo vedeckofantastickú literatúru ako relax či únik do „iného sveta“, a rovnako je rozdiel, či text čítame z čítačky alebo tlačenej knihy. Má to totiž priamy vplyv na čítanie ako také a jeho dôsledky pre čitateľa – jeho pamäť, interakciu s textom i samotný čitateľský zážitok, teda hlboké alebo plytké čítanie. Hlboké čítanie je definované ako „*pomalé, pohlcujúce, bohaté v zmyslových detailoch, emocionálne a morálne komplexné, charakterizované textom bohatým na detaily, narážkami alebo metaforami a aktivuje oblasti mozgu, ktoré sa správajú, akoby človek situáciu písanú v knihe priamo prežíval*“ (cit. podľa Bailey 2019). Birkerts varuje, že „*čistá záplava našej elektronickej komunikácie nás odvádza od sústredenia a uvažovania smerom k zhrňaniu a sumarizovaniu – od hĺbky po šírku –, keď sa márne snažíme držať krok s tokom informácií. Vidím hlbokú transformáciu v povahe čítania, vidím posun od sústredenia sa na text k nepokojnému správaniu pri klikaní a posúvaní textu*“ (cit. podľa Bailey 2019).

Avšak hlboké čítanie, teda čítanie na dlhodobé zapamätanie si obsahu textu a na jeho porozumenie, zahŕňa aj to, ako človek číta. „Hlboký čitateľ“ vytvára vizuálne obrazy, ktoré reprezentujú čítaný obsah, spája s ním emócie, pripomína si udalosti, o ktorých číta, analyzuje, predstavuje si, čo bude ďalej, dotvára príbeh, kladie otázky, premýšľa o používaní jazyka v danom texte. Spája text, ktorý číta, s tým, čo už vie. Hlboké čítanie aktivuje mozgové centrá reči, zraku a sluchu, teda všetky oblasti, ktoré nám spolu umožňujú hovoriť, čítať a písať. Pri čítaní a písaní sa využíva Brocovo centrum, teda oblasť mozgovej kôry, ktorá obsahuje motorické centrum reči, a to umožňuje vnímať rytmus a syntax. Wernického senzorické centrum reči ovplyvňuje vnímanie slov a ich význam a angulárny gyrus – centrálu pre vnímanie a používanie jazyka. Tieto oblasti sú navzájom prepojené, vďaka čomu čitateľ dokáže prežívať toto komplexné čítanie. Na druhej strane je plytké čítanie, ktoré predstavuje iba prečítanie a priame pochopenie slov jednoduchého textu bez hlbšej analýzy, empatie a zamyslenia sa

nad čítaným textom. Ide o tzv. „preletenie textu“. To sa stáva, keď čítame dennú tlač alebo bulvár, prípadne, keď potrebujeme (v rýchlosti) prečítať text, ktorý ale nijak nepochopíme do seba. Neanalyzujeme jazyk, syntax, nijak sa emočne nezapájame do prečítaného textu. V pamäti ostane hlavná myšlienka, a tým pre nás práca s textom končí. Plytké čítanie je charakterizované najmä osobným nezaangažovaním sa do čítaného textu (Roberts a Roberts 2008).

V 21. storočí sa ľudský zmysel pre čas a priestor mení; manipulácia so zariadeniami prevyšuje verbálnu gramotnosť. Už malé dieťa, ktoré zatiaľ nevie rozprávať, dokáže na tablete nájsť rozprávku. Naša spoločnosť, ako uvádzajú Waxler a Hall (2011), posilňuje skôr procedurálnu ako verbálnu gramotnosť, podporuje oslavu rýchlosti a bezhraničného vzrušenia na úkor trvácich hodnôt a hlbokého myslenia (cit. podľa Jennifer a Ponniah 2015). Namiesto toho, aby sa procesná gramotnosť zameriavala na rozširovanie svojej schopnosti predstavivosti a rozvinutého poznania, zameriava sa na *niečo*, ale nie na *prečo*. Hlboké čítanie je zručnosť, ktorá v digitálnom svete, podporujúcom rýchlu spotrebu informácií a neustále striedanie vnemov bez ich dostatočného prefiltrovania, nie je privilegovaná. Dr. Mara Adelman (2014) charakterizuje 21. storočie ako vek „*straty samoty*“. Tvrdí, že „*sme prepojení ako nikdy predtým (a vnú-*

torne osamelí) a extrémne rozptyľovaní“ (cit. podľa Hall, O'Hare, Santavicca a Jones 2015, s. 55). Waxler a Hall (2011) dopĺňajú Adelmanovej opis a vysvetľujú, ako mediálne presýtený svet ovplyvňuje ľudí, ktorí v ňom žijú. „*Študenti sú priťahovaní k vizuálnemu čítaniu a v dôsledku toho strácajú základné spojenie s tajomstvom vlastného ja a predstavivosti“* (cit. podľa Hall, O'Hare, Santavicca a Jones 2015, s. 55).

OD TEXTU DO SEBA SAMÉHO

Hlboké čítanie je interaktívna činnosť, ktorá zapája „celé telo“ a myseľ. Je to telesno-duševno-duchovná činnosť. Hlboké čítanie, ako aj iné kontemplatívne praktiky, si vyžaduje, aby ľudia vstupovali dovnútra seba samých, našli zmysel, spoznali samých seba a v konečnom dôsledku interagovali s ostatnými (Barbezat a Bush 2013). Hlboké čítanie ako kontemplatívna prax má určitú silu na utíšenie chaosu moderného života a tiež na poskytnutie hlbšej sústredenej pozornosti. Tieto implikácie kontemplatívnej praxe podporujú poznatky z oblasti kognitívnej neurovedy. Zistilo sa, že počas hlbokého čítania sa v mozgu aktivizujú oblasti spojené s konceptualizáciou seba samého (Whitney et al. 2009). Tieto zistenia podporujú myšlienku, že jednotlivci zvnútorňujú text, ktorý

je prečítaný spôsobom hlbokého čítania, a používajú ho ako metódu na skúmanie seba samého. Navyše, keď jednotlivci spájajú svoje osobné skúsenosti so skúsenosťami iných, aktivizuje sa zrkadlový neuronový systém mozgu. Akt prepájania prečítaného textu s vlastným pocitom seba samého prostredníctvom hlbokého čítania a následné spájanie s chápaním druhých umožňuje človeku cítiť sa viac prepojený s druhými ako psychologicky, tak aj prostredníctvom rozvoja nových nervových dráh (Dehaene 2009). Hlboké čítanie má jedinečnú schopnosť – naučiť ľudské bytosti, ako sa stať človekom.

Birkets v *Elégiách* uvádza, že čítanie má jedinečnú silu formovať nás, najmä náš pohľad na svet. Keď čítame, nielenže sa presúvame na miesto textu, ale meníme aj náš prirodzený uhol pohľadu na všetky veci; premiestňujeme seba, aby sme „videli“ inak. Deje sa to preto, lebo čítanie nás spája s ostatnými na *hlboko osobnej úrovni*. Mohli by sme dosiahnuť inkluzívnejšie chápanie čítania (a písania), ak by sme uvažovali v pojmoch kontinua. Na jednom konci spisovateľ – jednotlivec z mäsa a kostí –, na druhej strane je čitateľ z mäsa a kostí. V strede sú slová, otáčanie stránok a dekodovacia inteligencia. Písanie je monumentálne komplexná operácia, pri ktorej sa do jazyka destilujú skúsenosti, „vľad“ a predstavivosť. Čítanie je rovnako zložitá operácia, ktorá rozptýli tieto destilované prvky do života inej osoby. Akt začína **aktívnym dešifrovaním symbolov**. V konečnom

dôsledku spojenie, ktoré poskytuje čítanie, je v Birkertsovej koncepcii spôsob, ako odomknúť to, kým sme a čím sa stávame: „*Knihy čítam, aby som sám čítal. S každou knihou, ktorú dokončím, cítim, že som sa zdokonalil, získal som určité porozumenie alebo múdrosť, akokoľvek nepatrnú.*“ (cit. podľa Bailey 2019).

Na margo napísaného možno uviesť, že digitálne technológie síce urýchľujú proces vyhľadávania informácií, sú praktické a pre čitateľa 21. storočia príťažlivé, no v skutočnosti človeka ochudobňujú.

udržať pozornosť. Činnosť rúk nás pri čítaní sprevádza (listovanie, hmat) a zároveň zapája mozog spôsobmi, ktoré v procese čítania hrajú dôležitú úlohu. V knihe s príznačným názvom *Čítanie a telo* autor McLaughlin (2015) pozoruje, ako sa čítanie zvyčajne považuje za akt vedomia, ale aj to, že literárna teória zakonzervovala akt čítania na jednoduchý dualizmus tela a mysle, ignorujúci oči a ruky, polohu tela a návyky čítania, a popiera akékoľvek spojenie medzi transcendentným životom čitateľskej mysle a imanentným životom tela.

TLAČENÁ KNIHA VS ELEKTRONICKÉ MEDIUM

Tlačená kniha je charakteristická súborom niekoľkých faktorov, ktoré ju robia jedinečným umeleckým dielom. Kniha, to nie je len text. Je to aj formát, sadzba, typ papiera, jeho vôňa, väzba, ilustrácie citlivo vsadené do textu. Jej pomalé listovanie a čítanie nás vtáhuje nielen do textu, ale aj do zážitku z umeleckého diela – z knihy ako takej –, na rozdiel od čítačky, ktorá je technologickým zariadením bez emocionálneho náboja. Čitateľ vníma len text, ale to je málo. Ako píše Mackey (2002), ruky pomáhajú

ZÁVEROM

Je evidentné, že čítanie má na človeka neoceniteľný vplyv, formuje ho, vychováva, zvelaďuje jeho myseľ a dušu. Na záver je dobré si položiť otázku, čo od čítania očakávame my. Chceme hneď všetko vedieť? Čo očakávame od kníh? Čo očakávame od samotného čítania? Chceme byť informovaní, vzdelaní, zrelaxovaní, múdri? Nie je totiž najdôležitejšie mať množstvo kníh, ale mať tie knihy, ktoré čítame. Povedané jazykom Birketsa: „*Usilujme sa o dostredivú tendenciu,*“ teda výber hĺbky pred šírkou, intenzívne čítanie namiesto rozsiahleho čítania, aby sme boli skôr múdri ako len informovaní.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BAILEY, Greg. 2019. *Why (More Than Ever Before) You Need to Read Deeply*. TGC. Online. 2019-10-09. Dostupné na: <https://www.thegospelcoalition.org/reviews/sven-birkerts-gutenberg-elegies-read-deeply/>. [zobrazené 2024-08-01].
- BARBEZAT, Daniel P. a Mirabai BUSH. 2013. *Contemplative practices in higher education: Powerful methods to transform teaching and learning*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- DEHAENE, Stanislas. 2009. *Reading in the brain: The science and evolution of a human invention*. New York: Viking Adult.
- HALL, Maureen P.; Aminda O'HARE; Nicholas SANTAVICCA a Libby F. JONES. 2015. The power of deep reading and mindful literacy: An innovative approach in contemporary education. *Innovación Educativa*. Online. roč. 15, č. 67, s. 55. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/278017481_The_power_of_deep_reading_and_mindful_literacy_An_innovative_approach_in_contemporary_education. [zobrazené 2024-08-01].
- HRDINÁKOVÁ, Ľudmila; Judita KOPÁČIKOVÁ a Pavel RANKOV. 2017. *Text a čítanie, mládež a knižnice*. Bratislava – Košice: Slovenská asociácia knižníc – Technická univerzita v Košiciach.
- JENNIFER Mary J. a Joseph R. PONNIAH. 2015. Pleasure Reading Cures Readicide and Facilitates Academic Reading. *i-manager's Journal on English Language Teaching*. Online. roč. 51, č. 41, s. 1 – 5. Dostupné na: files.eric.ed.gov/full-text/EJ1097376.pdf. [zobrazené 2024-08-01].
- ROBERTS, Judith C. a Keith ROBERTS. 2008. Deep reading, cost/benefit, and the construction of meaning: Enhancing reading comprehension and deep learning in sociology courses. *Teaching sociology*. roč. 36, č. 2, s. 125 – 140.
- WHITNEY, Carin et al. 2009. Neural correlates of narrative shifts during auditory story comprehension. *Neuroimage*. roč. 47, č. 1, s. 360 – 366.

EDIČNÁ ČINNOSŤ ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICE V KOŠICIACH V ROKU 2024

MGR. MARTINA FENIKOVÁ ČARNOGURSKÁ

martina.carnogurska@svkk.sk
Štátna vedecká knižnica
v Košiciach
www.svkk.sk

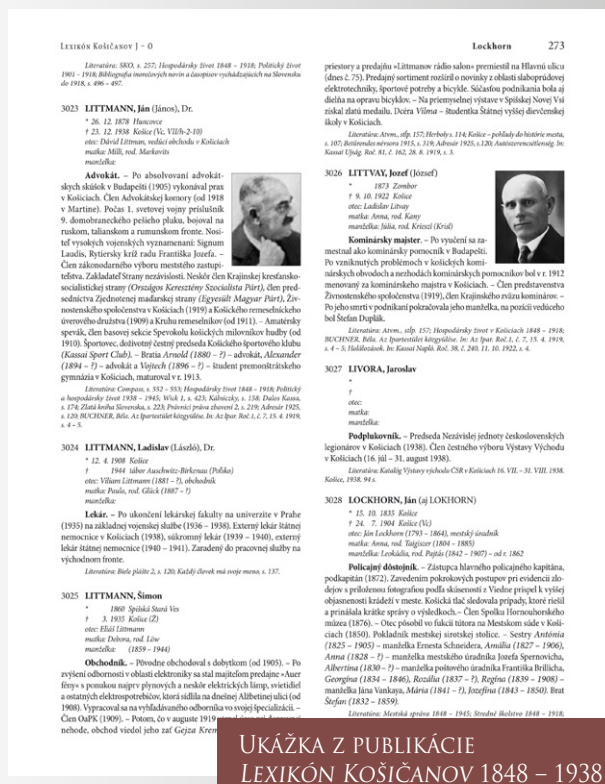
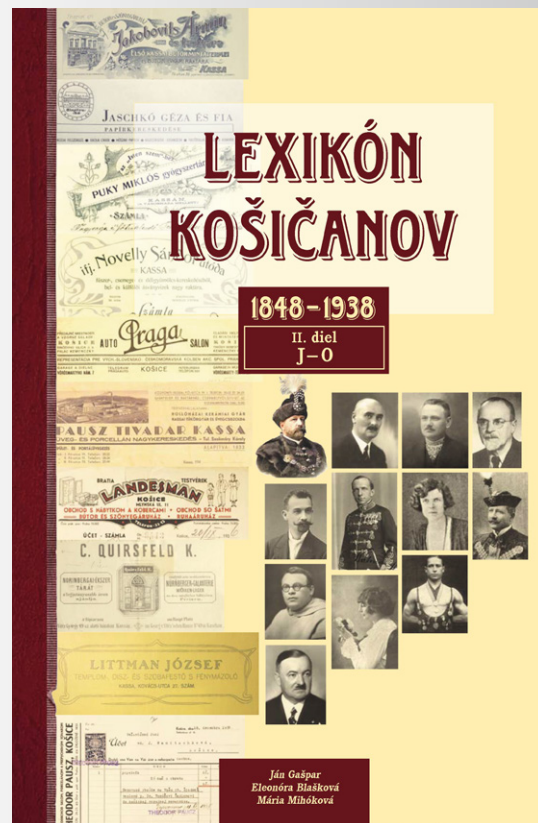
The aim of the paper is to present the two works published by the State Scientific Library in Košice in 2024. The first was the second volume of *Lexikón Košičanov 1848 – 1938*, which contains profiles of 1,880 personalities of the city of Košice active in various areas of social, political, economic, church, academic, cultural and sporting life between 1848 and 1938. The other publication was Volume XI.B of *Generálny katalóg tlači 16. storočia zachovaných na území Slovenska*, which contains bibliographic records for 710 sixteenth-century printed documents preserved in the libraries of institutions in Košice including the Archive of the Archdiocese of Košice, the East Slovak Museum in Košice, the State Archives in Košice, the Ján Bocatius Public Library in Košice and the Košice City Archive.

Keywords: professional publications, publishing activity, research activity, bib-

Štátna vedecká knižnica v Košiciach v roku 2021 opätovne získala na šesť rokov *Osvedčenie o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj*, vydané Ministerstvom školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. Výskumom realizovaným na oddelení historických fondov a bibliografie je bibliograficko-analytické spracovanie historického fondu a článkov z inorečových novín regionálnej proveniencie, výskum dejín knižnej kultúry a biografický výskum. Pracovníci oddelenia prezentujú výsledky výskumnej práce prostredníctvom publikačnej činnosti, aktívnou účasťou na odborných podujatiach, organizovaním podujatí a edičnou činnosťou. Koncom roka 2024 Štátna vedecká knižnica v Košiciach vydala dve publikácie.

Prvý edičný titul *Lexikón Košičanov 1848 – 1938: II. diel J – O* (náklad 500 ks) nadväzuje na I. diel, zahŕňajúci písmená A – I, ktorý bol vydaný v roku 2014. Desiatročné intenzívnej práce bolo poznamenané úmrtím dvoch autorov – PhDr. Márie Mihókovej (2016) a JUDr. Jána Gašpara (2018). Napriek tejto skutočnosti sa pokračovalo v práci a II. diel, ktorý je výsledkom dlhoročnej výskumnej, bibliografickej a zberateľskej práce autorov, uzerel svetlo sveta. Publikácia obsahuje 1 880 personálnych hesiel a ponúka rozmanitú paletu osobností spoločenského, politického, hospodárskeho, vedeckého a kultúrno-umeleckého života, ktoré v uvedenom období zanechali stopu v Košiciach a blízkom okolí. Sú medzi nimi predstavitelia štátnej správy, šľachty, hospodárskeho života, remeselníci, obchodníci, novinári, národní buditeľia, predstavitelia inteligencie, spolkového života a cirkvi, nechýbajú umelci, športovci či vojaci. Slovanmi autorky PhDr. Eleonóry Blaškovej v úvode publikácie: „Svojimi odbornými znalosťami, názormi, životnými postojmi, zručnosťou, talentom či entuziazmom prispeli výraznou mierou k budovaniu mesta, rozvoju obchodu, ku skvalitneniu výrobných postupov v mnohých odvetviach hospodárstva, spresneniu znalostí z vedných oblastí, zdokonaleniu výchovno-pedagogického procesu, naplneniu duchovného života človeka, rozšíreniu ľudského poznania, spestreniu spoločenského diania nielen v meste, ale mnohokrát ho regionálne prevýšili. Výsledky ich celoživotného snaženia vytvorili predpoklad, že mesto Košice v sledovanom období rokov 1848 – 1938 patrilo k najvýznamnejším hospodárskym, politickým a kultúrnym centráм krajiny. Slováci, Maďari, Nemci, Česi, Židia, Rómovia a osobnosti ďalších národností, ktoré tu spolu žili, dodávali mestu jeho neopakovateľný multikultúrny ráz.“

Zdrojmi na zostavenie tohto rozsiahleho diela boli bibliografie, slovníky, encyklopédie, lexikóny, monografie regionálneho zamerania, historické štúdie,

košické noviny a časopisy, archívne materiály vrátane cirkevných matrik, ale aj informácie z rôznych slovenských, českých a maďarských vedeckých aj kultúrnych inštitúcií. Vďaka rozmachu digitalizácie autori získali možnosť rýchlejšie získavať údaje potrebné na vytvorenie personálneho hesla, využívať databázu článkov z regionálnej tlače Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach, ale aj voľne dostupné elektronické matri-

ky českých archívov, stránku FamilySearch, plnotextovú databázu článkov z maďarských novín a časopisov Arcanum, ako aj digitálnej knižnice DiFMOE, Maďarskej genealogickej spoločnosti (Magyar Családtörténet-kutató Egyesület), Maďarskej národnej knižnice v Budapešti (Országos Széchényi Könyvtár) a databázy Petőfiho literárneho múzea v Budapešti (Petőfi Irodalmi Múzeum). Dielo je obohatené informáciami a spomienkami rodinných príslušníkov, ktorí sprístupnili svoje rodinné zbierky – albumy, výstrižky, fotografie a korešpondenciu. Vďaka týmto údajom sa lexikón stal výnimočným zdrojom doposiaľ nezverejnených informácií.

Jadrom publikácie sú abecedne radené personálne heslá od písmena J po písmeno O. Záhlavie hesla tvorí priezvisko, meno, akademický titul, šľachtický titul, skratka cirkevného rádu, dátum a miesto narodenia a úmrtia, meno a priezvisko rodičov, ich roky narodenia a úmrtia, povolanie, meno a priezvisko manžela/-ky s rokmi narodenia a úmrtia, povolanie, rok sobáša, prípadne rozvodu.

Základ personálneho hesla tvoria nasledujúce údaje: výstižná charakteristika, povolanie, chronologický priebeh s dôležitými osobnými a pracovnými životnými medzníkmi, informácie o pôvode a zaujímavostiach zo života rodičov, spomínajú sa súrodenci a deti s rokmi narodenia a úmrtia. Personálne heslo je v závere v časti *Dielo* doplnené výberovou bibliografiou najvýznamnejších publikovaných prác, výtvarných a hudobných diel u režisérov, hercov, operných spevákov a architektov súpisom ich hier, postáv a architektonických prác. Súčasťou personálneho hesla v časti *Literatúra* je výberová bibliografia o osobnosti od základných encyklopedických diel, cez tematické bibliografie, genealogické práce, regionálne publikácie, štúdie, články z novín a časopisov, odkazy na archívne dokumenty a získané ústne informácie. Personálne heslo je vo väčšine prípadov doplnené fotografiou osobnosti. Detailné špecifikácie zápisu mien a ostatných údajov sú uvedené v úvode publikácie. *Lexikón Košičanov* za úvodom dopĺňa *Zoznam použitých skratiek* v textovej časti, *Zoznam skratiek najčastejšie citovaných diel*, ktoré sú uvedené v časti *Literatúra* v personálnom hesle. V záverečnej časti publikácie je *Zoznam použitej a odporúčanej literatúry*.

Slávnostná prezentácia publikácie *Lexikón Košičanov 1848 – 1938* sa uskutočnila v Kultúrno-vzdelávacom centre Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach na Pribinovej 1 dňa 9. decembra 2024 o 16.00 hod. za hojnej účasti potomkov osobností z lexikónu i širokej verejnosti. V roku 2025 je naplánované ukončenie

prác na III. diele s písmenami P – Ž a jeho následné vydanie podľa finančných možností knižnice.

Druhou vydanou publikáciou je bibliografia *Tlače 16. storočia v košických inštitúciách* (náklad 80 ks). Štátna vedecká knižnica v Košiciach je dlhodobo riešiteľom celoslovenskej úlohy/edície *Generálny katalóg tlači 16. storočia zachovaných na území Slovenska*. Tlače 16. storočia nachádzajúce sa v historickom fonde Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach boli bibliograficky spracované a ich katalóg bol vydaný v XI.A zväzku tejto edície v roku 2010. Okrem tejto knižnice na území Košíc boli tlače 16. storočia identifikované aj v ďalších inštitúciách, ako Arcidiecézny archív Košického arcibiskupstva, Archív mesta Košice, Štátny archív v Košiciach, Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach a Východoslovenské múzeum v Košiciach. Vydaný XI.B zväzok tejto edície tak zahŕňa tlače 16. storočia zachované v knižniciach spomenutých inštitúcií na území mesta Košice vrátane dodatkov, t. j. 30 tlači objavených v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach po vydaní XI.A zväzku.

Z obsahového hľadiska celkom logicky v súvislosti so 16. storočím prevládajú reformačné a protireformačné diela, ale aj teologicky zamerané tlače (*Biblia*, homiletické, liturgické a iné), ďalej filozofické, historické, právnické, jazykovedné, prírodovedné i diela antických autorov. Z jazykového hľadiska je najviac kníh v latinskom jazyku, takmer tri štvrtiny. Približne osemnástimi percentami je zastúpená nemčina, ostatné jazyky sa vyskytujú sporadicky. Väčšina popisovaných tlači bola vydaná v Nemecku, Švajčiarsku a Francúzsku, v menšej miere sú zastúpené talianske a belgické tlače, minimálny je výskyt tlači z Poľska, Rakúska a ostatných krajín.

Katalóg je spracovaný podľa jednotnej koncepcie projektu, zachováva vzhľad predchádzajúcich vydaných zväzkov. Pri spracovávaní boli dodržiavané medzinárodné štandardy pre bibliografický popis pre staré tlače ISBD(A). Obsahuje 710 bibliografických záznamov radených abecedne podľa autorského, prípadne názvového záhlavia. Štruktúru záznamov tvorí autoritativná forma mena autora, v prípade neznámeho autora zjednocujúci názov alebo úvodné slovo titulného listu, poradové číslo záznamu, text titulného listu, vydavateľské údaje, stránkovanie, zložkovanie a formát, typografická výzdoba, mená z prefácií, dedikácií a príležitostných básní, ďalej opis väzby, proveniencia zahŕňajúca vlastnícke záznamy – rukopisy, pečiatky osôb a inštitúcií, ex-

KOLOKVIUM ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLOVENSKÝCH BIBLIOGRAFOV V PREŠOVE

ING. IVANA POLÁKOVÁ, PHD.

ivanapolakovatarcal@gmail.com
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The Colloquium of Czech, Moravian and Slovak bibliographers was held in Prešov from 20th to 22nd October 2024 as part of the Month of Czech and Slovak Cultural Mutuality. A total of thirteen bibliographers gave presentations at the event. The presentations were grouped in three main thematic areas (*Bibliography and regional studies; War references and contexts (The First World War in literature and archival sources); The living library – living history, oral history as part of regional memory*) and their authors discussed mainly publications from our history and present, as well as several major personalities not only in the field of bibliography. The colloquium was organised by the Czech Republic Libraries Association in cooperation with the State Scientific Library in Prešov.

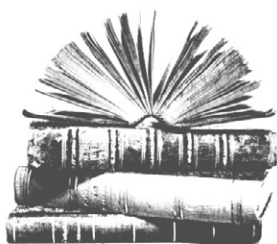
Keywords: bibliography, librarianship, events, colloquia, State Scientific Library in Prešov, Czech Republic Libraries Association

V dňoch 20. – 22. októbra 2024 sa uskutočnil 26. ročník *Kolokvia českých, moravských a slovenských bibliografov* v Prešove. Kolokvium sa realizovalo v rámci Mesiaca českej a slovenskej kultúrnej vzájomnosti v spolupráci so Slovenskou asociáciou knižníc (SAK). Kolokvium organizovala sekcia pre bibliografiu Sdružení knihoven České republiky (SDRUK) a Štátna vedecká knižnica (ŠVK) v Prešove. Odbornou garantkou seminára bola **Marcela Domenová**, vedúca oddelenia pre historické knižničné fondy ŠVK v Prešove.

Sdružení knihoven ČR, z. s.
Slovenská asociácia knižníc
a
Štátna vedecká knižnica v Prešove
Vás pozývajú na

XXVI. kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografov

20. – 22. 10. 2024

Štátna vedecká knižnica v Prešove
Námestie mládeže 1
<https://www.svkpo.sk>

Program kolokvia bol rozdelený do troch dní. Prvý deň (nedeľné popoludnie) bol určený na spoznávanie najstaršieho kráľovského mesta na Slovensku, teda Prešova, ktoré je slobodné od roku 1299. Hlavný prehliadkový okruh začal pre prihlásených účastníkov v priestoroch ŠVK, v jej sídelnej budove na Hlavnej ulici a ukončený bol v Krajskej knižnici P. O. Hviezdoslava v centre regionálnych dokumentov. Počas prehliadky sa účastníci podujatia dozvedeli veľa zaujímavostí, ako aj skutočnosť, že historické centrum Prešova je od roku 1950 zapísané ako mestská pamiatková rezervácia, ponúkajúca rozmanitosť kultúrnych a sakrálnych pamiatok. Dominantou mesta je gotická sakrálna stavba – Katedrála sv. Mikuláša. V Katedrále sv. Jána Krstiteľa

sa nachádza oficiálna kópia Turínskeho plátna. Mesto je sídlom Krajského múzea a galérie, Múzea rusínskej kultúry a prvého Múzea židovskej kultúry na Slovensku a vín. Je tiež významným cirkevným administratívnym centrom (sídli v ňom pravoslávna cirkev). V Prešove (Soľná Baňa) sa začala ťažiť soľ už od 16. storočia ako v prvej soľnej bani na území Slovenska. Prešov je centrom historického regiónu Šariš, v ktorom sa v symbióze prelína západná a východná kultúra. V 20. rokoch 20. storočia vychádzalo v Prešove 25 po slovensky písaných periodík, 11 maďarských, 3 nemecké, 3 ruské a 3 ukrajinské. Tento program bol veľmi vydareným „vstupom“ (cez pomyselnú Floriánovu bránu) do ďalšieho rokovacieho dňa v priestoroch ŠVK na Námestí mládeže.

V úvodnom slove riaditeľ ŠVK Prešov **Ľubomír Baláž** uviedol, že jeho cieľom je prispieť k ďalšiemu rozvoju knižnice a jej služieb pre verejnosť. Zdôraznil, že súčasná situácia v knižničnej sfére si vyžaduje inovácie a otvorený prístup k novým technológiám. Nasledovali príhovory **Jána Kaňku**, riaditeľa Krajskej knižnice Františka Bartoša v Zlíne, člena Ústrednej knihovníckej rady a predsedu sekcie pre bibliografiu SDRUKu, a **Romana Večerka**, riaditeľa Oravskej knižnice Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne a predsedu odbornej skupiny pre edičné aktivity a marketing SAK.

Na kolokvium pricestovali kolegovia z viacerých inštitúcií, predovšetkým z knihovníckeho, ale aj z univerzitného prostredia. Rokovanie kolokvia sa nieslo v **3 hlavných tematických okruhoch**:

- *bibliografistika a regionalistika*;
- *vojna v kontextoch a súvislostiach (1. svetová vojna v literatúre a prameňoch)*;
- *živá knižnica – živá história, oral history ako súčasť pamäti regiónu*.

V centre záujmu jednotlivých referujúcich sa ocitli história knižníc, činnosť bibliografických oddelení, osobnosti slovenského knihovníctva, regionálne osobnosti s nadregionálnym presahom, literárna tradícia spojená s československými légiami a legionármi, význam knižníc v miestnych komunitách, história regiónu, ale aj budovanie online databáz ako prostriedkov uchovávaní a prezentácie kultúrneho dedičstva.

Prvý tematický blok moderovala Lucia Němcová a odznali v ňom zaujímavé príspevky.

- *100. výročie založenia predchodkyne Krajskej knižnice v Žiline: pracovisko regionálnej bibliografie v premenách času (Nataša Lajdová a Ivana Uriková, Krajská knižnica v Žiline)*

Žilinská knižnica si pripomína 100 rokov od založenia jej predchodkyne, prvej verejnej knižnice v meste. Špecializované pracovisko regionálnej bibliografie prešlo od roku 1970 viacerými zmenami. Po získaní samostatných priestorov sa oddelenie bibliografie formovalo ako pracovisko, ktoré dokumentuje okresy Žilina a Bytča. Okrem poskytovania informačných služieb tvorí databázu osobností, udalostí, prírodných a kultúrnych pamiatok, databázu článkov a príručnú knižnicu s regionálnymi dokumentami a tlačou.

- *Perfektný klasik Anton Habovštiak* (**Katarína Kožáková**, Oravská knižnica Antona Habovštiaka, Dolný Kubín)

V roku 2024 uplynulo sto rokov od narodenia Antona Habovštiaka, 20 rokov od jeho úmrtia a 20 rokov od pomenovania knižnice v Dolnom Kubíne po Antonovi Habovštiakovi.

Anton Habovštiak bol jazykovedec, spisovateľ, esejista, prozaik z Oravy – z Krivej, ktorý pôsobil v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra (JÚĽŠ). Skúmal slovenské nárečia (predovšetkým oravské) a bol autorom i spoluautorom *Atlasu slovenského jazyka* (celkovo 4 diely), ktorý bol zdigitalizovaný JÚĽŠ. Venoval sa aj povestiam, rozprávkam, poviedkam, románom a literatúre faktu.

Oravská knižnica Antona Habovštiaka usporiadala na jeho počesť 23. októbra 2024 kultúrno-spoločenský program s názvom *100 rokov Antona Habovštiaka*.

- *Akademický výskumný priestor a dokumentácia kultúrneho dedičstva* (**Eva Augustínová** a **Vladimír Filip**, SNK, Martin; Žilinská univerzita, Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva).¹

V príspevku autori predstavili študijný program mediamatika a kultúrne dedičstvo, ktorý má špecializácie (smery) digitálne humanitné vedy, médiá a management a kultúrne dedičstvo. Prednášajúci priblížili podrobnejšie projekty riešené na Fakulte humanitných vied Žilinskej univerzity:

- *Chronológia dejín knižníc na Slovensku od počiatkov do roku 2020*;
- *Grafická výzdoba a typografia starých tlačí vydaných na Slovensku v kontexte vyvíjajúcej sa tlačovej techniky*.
- *Ochotnícke divadelné pôsobenie Jozefa Kronera v Považskej Bystrici* (**Andrea Smolková**, Považská knižnica v Považskej Bystrici)

V roku 2024 uplynulo sto rokov od narodenia herca Jozefa Kronera, ktorý pôsobil ako ochotník v *Divadelnom krúžku Považských strojární* v Považskej Bystrici. Jozef Kroner pracoval v Považských strojárnach v rokoch 1947 – 1948. S divadelným krúžkom absolvovali zájazdové predstavenia a rôzne súťaže. S inscenáciou *Ženba* sa zúčastnili aj *Jiráskovho Hronova* alebo *Divadelnej žatvy*. Po úspechu na súťažiach hru uviedli aj v Slovenskom národnom divadle. Ochotnícke divadlo sa profesionalizovalo na divadlo pracujúcich, kde následne hrali aj súrodenci Jozefa Kronera, Ľudovít a Ján.

- *Bibliografie učebníc v ukrajinčine, vydaných SPN, ve fondu Pedagogické knihovny JAK* (**Dagmar Petišková**, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Praha)

Autorka príspevku predstavila učebnice humanitných a prírodovedných predmetov pre základné aj stredné školy, vydané v ukrajinčine Slovenským pedagogickým nakladateľstvom v rokoch 1945 – 1989, ktoré sú vo fonde Pedagogickej knižnice J. A. Komenského v Prahe, ale aj staršie tlače z dôb Rakúsko-Uhorska. Učebnice boli určené základným školám habsburskej monarchie, základným a stredným školám Podkarpatskej Rusi, školám s ukrajinským vyučovacím jazykom a ukrajinským vzdelávacím inštitúciám.

Po obedňajšej prestávke nasledovala prednáška, patriaca ešte do prvého bloku, ktorý moderoval Ján Kaňka.

- *Zuzana Džupinková – jej celoživotnou láskou sú ukrajinské a rusínske bibliografie alebo nedajme si svoje tradície...* (**Ivana Poláková**, Slovenská národná knižnica v Martine)

Bibliografka Zuzana Džupinková, ktorá sa venovala ukrajinským bibliografiám a metodologickej činnosti v Prešovskom kraji, oslávila v roku 2024 životné jubileum – sedemdesiatiny. Pôsobila v ŠVK v Prešove vyše 42 rokov, bola členkou Koordináčnej rady SNK pre bibliografickú činnosť, Komisie pre budovanie dokumentografickej databázy *Články* pri Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave a Asociácie ukrajinistov Slovenska. Po odchode do dôchodku sa podieľala na spracovávaní knižničného fondu Múzea rusínskej kultúry

v Prešove. Je autorkou niekoľkých bibliografických ročeniek, personálnych a tematických bibliografií, odborných článkov v slovenských, českých i ukrajinských časopisoch a zborníkoch.

V **druhom tematickom okruhu** *vojna v kontextoch a súvislostiach* – 1. svetová vojna v literatúre a prameňoch odznali dva príspevky.

- *Legionárska tradícia v nepravých periodikách* (**Lenka Pokorná Korytarová**, Moravská zemská knihovna v Brně)

Projekt ALKARO spracováva nepravé periodiká vydané v českých zemiach do roku 1945, medzi nimi i legionárske kalendáre a ročenky. Nepravé periodiká vydávalo niekoľko legionárskych spolkov, ktoré vznikli po roku 1918, napríklad Kancelária československých légii, Pamätník odboja, Československá obec legionárska, Kruh francúzskych legionárov, 2. pluk Jiřího z Poděbrad atď. Spolky pôsobili aj ako vydavatelia a tlačiarne, napríklad Československý legionár, Čin atď. Periodicky vychádzali kalendáre a ročenky, maximálne však štyri po sebe idúce ročníky. Kalendáre a ročenky slúžili ako zdroj praktických informácií (sociálnych a zdravotných výhod, rád a postupov), ale obsahovali aj zábavné a poučné príspevky. Almanachy boli viac orientované na spomienky. Editori a autormi boli aj aktívni legionári, napríklad: Josef Kopta, Josef Kudela, Rudolf Medek, František Langer a ďalší.

- *Rudolf Robl, legionár a spisovateľ* (**Martina Zlatohlávková**, Krajská knihovna v Pardubicích)

Martina Zlatohlávková v online príspevku priblížila život Rudolfa Robla, ktorý najskôr pôsobil ako učiteľ, neskôr sa stal riaditeľom školy vo svojom rodisku. V priebehu 1. svetovej vojny narukoval, bol zajatý a následne poslaný ako robotník do zbrojárskeho priemyslu. Je autorom niekoľkých diel venovaných legionárom, ale aj publikácií o dejinách a osobnostiach Mikulovic.

Po zaujímavých príspevkoch nasledovala komentovaná prehliadka zamestnancami ŠVK, ktorí priblížili oddelenie knižnično-informačných služieb (OKIS), dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry (DOCRK) a oddelenie informačných technológií (OIT).

Po bližšom oboznámení sa so službami ŠVK (napríklad poskytovať verejnosti prístup na internet, možnosť využiť Wi-Fi pripojenie zadarmo, nabiť mobily, notebooky alebo tablety, ale aj relaxovať v tichom prostredí a i.) si účastníci kolokvia mohli pozrieť výstavu *Ukrajina v Prešove: najnovšia literatúra o Ukrajine z knižničného fondu ŠVK v Prešove*, ktorá sprístupňuje výber najnovších knižných titulov (odborného aj popularizačného charakteru) získaných do fondu. Knihy reflektovali známe, neznáme či neobjasnené otázky týkajúce sa vojnového konfliktu na Ukrajine. Literatúru faktu o problematike vojnového konfliktu na Ukrajine, reportáže a rozhovory sprostredkovali české vydavateľstvá, ako napríklad N Press, Euro-

media Group, Argo a ďalšie. Knižnica používateľom ponúka možnosť prečítať si tituly o dejinách Ukrajiny, poviedky, romány aj rozprávky. Prezentované publikácie vyšli v slovenskom, českom a ukrajinskom jazyku.

V druhý deň kolokvia bola najväčšia pozornosť upriamená na tému *živá knižnica – živá história, oral history ako súčasť pamäti regiónu*. V tomto bloku so svojimi príspevkami vystúpili **Lucia Němcová, Viktor Szabó, Bronislava Navarová s Líviou Kurucovou a Ján Kaňka**. Jednotlivé príspevky boli dôkazom toho, že bibliografom nie je cudzia ani táto téma, vedia sa rýchlo zorientovať a podať ju veľmi pútavým spôsobom.

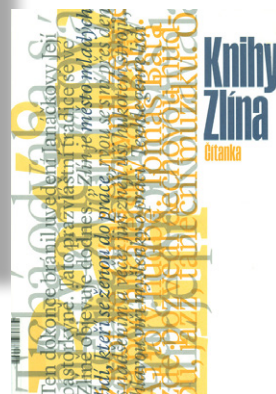
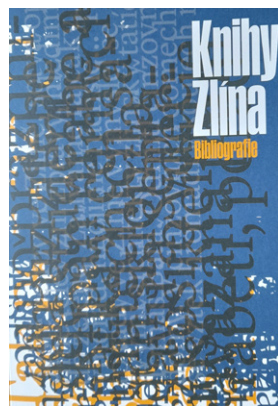
Za zmienku stojí publikácia z pera Jána Kaňku – *Knihy Zlína*, bibliografia a čítanka.

KNIHY ZLÍNA – BIBLIOGRAFIA

- ▶ Reprezentatívny výber kníh, ktoré sa podstatným spôsobom týkajú mesta Zlín a sú určené širokej verejnosti.
- ▶ Bibliografia je členená do niekoľkých kapitol (dejiny, pripojené obce, Baťove závody, architektúra, život mesta, obrazové publikácie), v rámci ktorých sú záznamy radené abecedne podľa názvu a je im priradený QR kód s odkazom na konkrétny záznam v centrálnom portáli českých knižníc knihovny.cz.

KNIHY ZLÍNA – ČÍTANKA

- ▶ Série prevažne beletristických úryvkov a memoárových textov² so vzťahom k mestu Zlín, ktoré sú rozdelené do viacerých kapitol (*Zlín v premenách*

času, Zlín baťovský, Zlín v spomienkach, Zlín literárny, Zlín poetický, Zlín v rozprávkach a povestiach).

- ▶ Kniha obsahuje register autorov a prekladateľov.
- ▶ Publikácia je príspevkom k oslavám 700. výročia prvej písomnej zmienky o meste.

Z kolokvia bude zostavený bibliografický zborník v elektronickej verzii, ktorý bude uverejnený na webovej stránke SDRUK ČR v sekcii venovanej bibliografii (<https://sdruk.cz/odborne-sekce/sekce-pro-bibliografii/>).

Zakončenie kolokvia patrilo Marcelu Domenovej a Jánovi Kaňkovi, ktorý skonštatoval, že tohtoročného kolokvia sa zúčastnilo 13 prednášajúcich, z toho štyria z Čiech a Moravy (Praha, Brno, Pardubice a Zlín). Vyjadril presvedčenie, že myšlienky Miloša Kovačku, dlhoročného riaditeľa Národného bibliografického ústavu SNK v Martine, sa naplnia: „*Naše kolokviá boli veľkou odbornou i spoločenskou príležitosťou, ktorú naplnil čas a sú ňou i naďalej. Bolo by dôležité, aby sa ich podarilo zachovať, pokračovať v nich*“ (Kovačka 2017, s. 31 – 32).

POZNÁMKY

- ¹ Príspevok bol zaradený do tematického okruhu *živá knižnica – živá história, oral history ako súčasť pamäti regiónu*, avšak z organizačných dôvodov bol prezentovaný v bloku bibliografistika a regionalistika.
- ² Publikáciu tvoria z prevažnej časti beletristické, prípadne memoárové texty, nejde však o náučnú či vedeckú literatúru, ako to evokuje podnázov *Čítanka* (pozn. autora).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

KAŇKA, Ján. 2023. *Knihy Zlína: Bibliografie*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše.

KAŇKA, Ján. 2023. *Knihy Zlína: Čítanka*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše.

KOVAČKA, Miloš. 2017. Malá a zďaleka neúplná esej o mojej bibliografickej biografii. In: *Mezníky bibliografie: u příležitosti konání 20. kolokvia českých, moravských a slovenských bibliografů*. Brno: Moravská zemská knihovna, s. 31 – 32.

PREDJUBILEJNÝ ROČNÍK LITERÁRNEHO KEŽMARKU

MGR. IGOR VÁLEK

The Slovak National Library helped to organise the 59th edition of Slovakia's oldest literary competition *Literárny Kežmarok*, which was held on 4th and 5th October 2024. One of the long-term objectives of the event is to increase awareness of the key milestones and personalities of our history. For 2024, it honoured the bicentenary of Ján Kollár's epic poem *Slávy dcera* and the foundation of the Slovak students' society at the Kežmarok Lyceum. The highlight of the programme was the announcement of the results of the literary competition, with awards and commendations for 24 authors and 18 works. The final part of the programme was the unveiling of a statue of Pavol Országh Hviezdoslav on the occasion of the publication of a new edition of his work *Krvavé sonety*, after a gap of 72 years.

Keywords: literary competitions, *Literárny Kežmarok*, Ján Kollár, *Slávy dcera*, Slovak National Library, Kežmarok, events

igor.valek@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

Najstaršia slovenská literárna súťaž *Literárny Kežmarok* má za sebou už svoj 59. ročník a úspešne speje k budúročnému jubileu. Aj vďaka dlhoročnej a zmysluplnej spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou v Martine. Ako to zrozumiteľne povedal primátor mesta Kežmarok Ján Ferenčák: „Slovenská národná knižnica ako spoluorganizátor dodáva tejto súťaži nenahraditeľný význam.“

Uplynulý ročník bol opäť úspešný, inšpiratívny aj vzdelávajúci. Program *Literárneho Kežmarku* bol rozdelený do dvoch dní – do piatku 4. a soboty 5. októbra. Prvý deň sa začal slávnostne v Drevenom artikulárnom kostole, zapísanom v celosvetovom zozname kultúrnych pamiatok UNESCO. Po dôstojnom kultúrnom programe vo fascinujúcom priestore všetkých prítomných pozdravil v mene generálnej riaditeľky SNK Evy Augustínovej autor tohto článku. Prajné slová zazneli, pravdaže, aj z úst primátora mesta, ktorý povedal okrem iného toto: „*Literárny Kežmarok* je štartovacou čiarou pre mnohých milovníkov písania, ktorí postupom času dozrejú na úspešných a známych slovenských autorov. Verím, že aj tohtoroč-

ní súťažiaci vykračia do sveta literatúry tým správnym smerom. Úprimne im to prajem. Literárna tvorba má – ako v minulosti, tak aj dnes – veľký zmysel nielen pre autorov, ale aj pre nás čitateľov a sme radi, že z Kežmarku stále vychádzajú ocenení mladí autori, ktorí sa v literárnom svete uchytia aj v ďalších rokoch. Toto vzácne podujatie je prínosné pre všetkých Kežmarčanov, ktorí majú možnosť počas galaprogramu sledovať hodnotné momenty spojené s písaním, čítaním a literatúrou všeobecne.“

Už sme uviedli, že *Literárny Kežmarok* má od svojho zrodu vo funkčnom erbe aj dôležité šírenie vzdelanosti, vedomostí o významných dejoch a ľuďoch našej národnej minulosti. Každý z ročníkov je venovaný konkrétnej udalosti či osobnosti. Za všetkých spomenieme aspoň Pavla Országha Hviezdoslava, Martina Rázusa, Jána Chalupku, Ivana Stodolu, Sama Chalupku, Pavla Jozefa Šafárika, Jonáša Záborského, Janka Jesenského, Martina Kukučína... A či výročia študentských spolkov, slávneho kežmarského lýcea, Rok slovenskej literatúry a pod. Vždy tento „domicil“ pripomínal odborný seminár,

(ARCHÍV MESTA KEŽMAROK)

prednáška, beseda, výstava. Najskôr pod pozornosťou a prajnou egidou Matice slovenskej a posledné obdobie pod takou istou egidou Slovenskej národnej knižnice. Ani v tomto roku to nebolo inak.

Aktuálny 59. ročník *Literárneho Kežmarku* sa totiž niesol v duchu 200. výročia prvého vydania básnickej skladby Jána Kollára *Slávy dcera* a 200. výročia vzniku Slovenskej študentskej spoločnosti na kežmarskom lýceu. Vzápätí sa po dôstojnom začiatku začal odborný-popularizačný seminár venovaný práve Kollárovi, Jánovi Blahoslavovi Benediktimu a spomínanej študentskej spoločnosti pod vedením Janky Cabadajovej – odborníčky zo Slovenskej národnej knižnice.

V tom istom čase v miestnej knižnici besedovali členovia odborných porôt so súťažiacimi a opäť išlo o dobre mierené i mienené slovo. Spisovatelia hovorili pútavo o písaní ako jedinečnom tvorivom procese, dôležitom čítaní, spomínali viacerých spisovateľov, zážitky aj knihy... No a, pravdaže, rozoberali ocenené práce v jednotlivých súťažných kategóriách.

Poobede program pokračoval vernisážou výstavného projektu Literárneho múzea SNK venovaného 200. výročiu prvého vydania Kollárovej básnickej skladby *Slávy dcera* (informovali sme o ňom v časopise

Knižnica 4/2024), doplnenou o populárno-náučný program, na ktorom zazneli zhudobnené verše z autorskej dielne a v interpretácii Vlada Krausza, ambasádora tohto ročníka *Literárneho Kežmarku*. Účastníkov vernisáže prostredníctvom videohovoru pozdravila aj prapravnúčka Jána Kollára.

Na rad potom prišiel jeden z najočakávanejších programov – galaprogram v kine Iskra. Napäté obecnstvo, zložené zo súťažiacich a ich sprievodu, hostí a organizačného tímu, sledovalo čítanie ukážok, rozhovory s porotcami a víťazmi. Hlavne však všetci čakali na vyhlásenie výsledkov. Súťaž aj tentoraz zaznamenala veľký záujem (hlavne) medzi začínajúcimi adeptami literárneho slova. Z celkových 455 prác od 209 autorov vzišlo 24 víťazov, čestné uznania rozdelili za 18 diel. Zo všetkých uvedieme aspoň mená víťazov.

- I. kategória (2. – 5. ročník ZŠ): poézia – **Sofia Mária Danielovičová**, ZUŠ J. Melkoviča Stará Ľubovňa; próza – **Bianka Porvažníková**, ZŠ Jána Švermu Humenné.
- II. kategória (6. – 9. ročník ZŠ, prima – kvarta 8-ročných gymnázií): poézia – **Eva Onderišinová**, ZŠ Jána Švermu Humenné; próza – **Nela Kaňuchová**, ZŠ Hrnčiarska Humenné.

- III. kategória (stredné školy, kvinta – októva 8-ročných gymnázií): poézia – **Laura Godálová**, Gymnázium Topoľčany; próza **Tomáš Sálus**, Gymnázium Kukučínova Poprad.
- IV. kategória (dospelí od 20 rokov): poézia – **Ivan Barnoky**, Dunajská Streda; próza – **Patrícia Mutňanská**, Nemšová.

Program dňa vyvrcholil koncertom speváčky Kataríny Knechtovej v artikulárnom kostole. Spomínaný textár Vlado Krausz píše texty pre najvýraznejšie osobnosti slovenskej hudobnej scény a viaceré napísal aj pre Katarínu Knechtovú. Bodka za celým podujatím prišla v sobotu. V Kežmarku totiž odhalili sochu jednému z našich najväčších básnických tvorcov – Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi. Nečudo, že práve v tomto meste, veď budúci bard národnej poézie tam na lýceu nielen študoval, ale aj národne a tvorivo precitol. Na slávnosti sa zišli viacerí štátni predstavitelia a predstavitelia samosprávy, ale aj ďalší významní hostia z kultúrnych kruhov a široká verejnosť, aby všetci vzdali hold velikánovi. Ide o dvojmetrovú bronzovú sochu spod rúk významného českého sochára Jakuba Vlčka. Hviezdoslav je zvečnený v sediacej polohe, usmieva sa a v ruke drží cigaru.

Príhodne sa pridalo aj Vydavateľstvo Tranoscus, ktoré pri tejto príležitosti uviedlo (po 72 rokoch) do života nové vydanie Hviezdoslavových *Krvavých sonetov* s ilustráciami akademického maliara Jaroslava Uhela. Spisovateľ svoje protivojnové dielo dokončil 15. septembra 1914, teda pred 110 rokmi.

Kruh tohto príspevku sa uzatvára priam symbolicky – tam, kde sa začali tvoriť jeho kontúry a dráha. Ostáva nám totiž dodať, že v súčasnosti sa rukopis *Krvavé sonety* nachádza v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, teda inštitúcie, ktorá stála pri ďalšom ročníku *Literárneho Kežmarku* a bude stáť aj v roku 2025, keď si najstaršia celoslovenská literárna súťaž pripomenie svoju šesťdesiatku.

NOVOODHALENÁ SOCHA
PAVLA ORSZÁGHA HVIEZDOSLAVA
V KEŽMARKU (ARCHÍV MESTA KEŽMAROK)

VEREJNÁ KNIŽNICA MIKULÁŠA KOVÁČA SI V ROKU 2024 PRIPOMENULA 90. VÝROČIE NARODENIA MIKULÁŠA KOVÁČA

Verejná knižnica Mikuláša Kováča už polstoročie hrdo nesie meno básnika, ktorého život a tvorba sú neoddeliteľne spojené s Banskou Bystricou a zároveň osobnosti, ktorá svojím významom ďaleko presiahla hranice mesta a regiónu a spoluvytvárala obraz modernej slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia. V básnickom životopise Mikuláša Kováča sa zrkadlia dejiny jedného človeka i celej krajiny – zažil nemilosrdnosť, s akou politika a vojna zasahujú do ľudských životov, odlúčenie od otca i jeho predčasnú smrť, prežívanie dramatických udalostí Slovenského národného povstania priamo v jeho srdci – v Banskej Bystrici, tiesnivú atmosféru 50. rokov s politickými procesmi aj roky normalizácie, keď mu pre jeho občianske postoje bolo na dlhé roky prakticky znemožnené publikovať.

Jeho sen – stať sa učiteľom, zmarili vážne zdravotné problémy, s ktorými sa potom boril celý život. Po krátkej epizóde konštruktéra v nábytkárskom podniku vo Zvolene napevno zakotvil v meste pod Urpínom – postupne pracoval ako školský referent, dramaturg bábkového divadla, redaktor v novinách, režisér v rozhlase i metodik Okresného osvetového strediska. Podlomené zdravie ho napokon v roku 1980 prinútilo odísť do invalidného dôchodku.

S manželkou Evou, dcérami Jarmilkou a Dankou a dlhoročným členom rodiny, pudlíkom Džúsikom, prežil väčšinu života v Banskej Bystrici – „*najmilovanejšom mieste na svete*“, na ulici, ktorú ešte počas jeho života pomenovali Slnečná.

Do literárnej tvorby vstúpil potichu, ale o to výraznejšie. Silný a odbornou kritikou vysoko cenený básnický debut *Zem pod nohami* (1960) nazerá na vojnové utrpenie prizmou krehkého a zraniteľného autorského subjektu. Už v tejto zbierke, v rozsiahlej poéme *Moje mesto*, sa objavujú motívy mesta pod Urpínom, ktoré sa potom systematicky opakujú v celej jeho tvorbe. Čitateľov si získal svojím nepatetickým civilným básnením, vyznačujúcim sa hlbokým súcitom a spoluúčasťou na osudoch obyčajných ľudí. Rovnako je to aj v ďalších zbierkach – *Obrana stavebnice*, *Rozmery* či *O modrej labuti*. Okrem poézie sa venoval tvorbe pre deti a mládež (*Paneláci – dobrí vtáci*) a rozhlasovým hrám.

Mikuláš Kováč zomrel 26. mája 1992 v Banskej Bystrici. Je pochovaný na banskobystrickom katolíckom cintoríne. Je po ňom pomenované nielen jedno z banskobystrických gymnázií, ale od roku 1997 aj Verejná knižnica Mikuláša Kováča, ktorú autor často navštevoval a trávil v nej čas. Pri vstupe do hlavnej budovy knižnice na Jilemnického ulici víta návštevníkov hologram autora.

Verejná knižnica Mikuláša Kováča si pri príležitosti 90. výročia narodenia básnika pokladala za povinnosť i privilégium pripomenúť jeho život a dielo spomienkovým podujatím, ktoré sa konalo v utorok 28. mája 2024 v priestoroch jej najväčšej pobočky na sídlisku Fončorda. Na osobnosť básnika spomínali jeho rodinní

príslušníci, priatelia, kolegovia, literáti, odborná verejnosť, ľudia pracujúci v oblasti kultúry, ale aj pedagógovia a študenti Gymnázia Mikuláša Kováča v Banskej Bystrici.

Knižnica pripravila spomienkové pásmo zložené z archívnych televíznych relácií a videozáznamov o básnikovi, ale aj rozhovorov s literárnou vedkyňou a múzejníčkou PhDr. Janou Borguľovou a vysokoškolským pedagógom a literárnym vedcom doc. PaedDr. Júliusom Lomenčíkom, PhD. Silu jeho poézie potvrdila interpretácia básní v podaní pedagogičky Gymnázia Mikuláša Kováča PaedDr. Lenky Majerovej a poeta, redaktora a dramaturga RTVS PaedDr. Marcela Páleša. Bezprostredne, vtipne a ľudsky civilne vyzneli osobné spomienky troch dcér Mikuláša Kováča na ich detstvo a život s otcom-básnikom.

Odovzdávanie ocenenia *Kvet kultúry a umenia* udeleného Mikulášovi Kováčovi in memoriam

Kultúrne popoludnie bolo doplnené o ukážky osobných vecí, fotografií aj ocenenia *Kvet kultúry a umenia* Banskobystrického samosprávneho kraja, ktoré Mikuláš Kováč získal in memoriam práve v máji 2024.

Tvorcovia podujatia sa pokúsili z čriepkov spomienok na Mikuláša Kováča ako básnika, kolegu, priateľa či rodiča zostaviť portrét umelca a človeka, na ktorého by sa nemalo zabudnúť, pretože jeho dielo je stále aktuálne.

Mgr. Katarína Lehotská Mikuláková
Mgr. Henrich Jakubík, PhD.

DRUHÝ ROČNÍK SÚŤAŽE JURÍK OČAMI MLADÝCH

26. septembra 2024 sa na pôde Knižnice Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár uskutočnilo slávnostné vyhodnotenie 2. ročníka celoslovenskej autorskej súťaže *JURÍK očami MLADÝCH*. Do súťaže vyhlásenej vo februári 2024 sa zapojilo 20 žiakov a študentov z celého Slovenska, ktorí súťažili v dvoch vekových kategóriách, a to 15 – 18 rokov a 19 – 25 rokov. Porota prihliadala na zameranie a kvalitu textu, autorský vklad a originalitu. Pred slávnostným vyhodnotením sa konalo pracovné stretnutie porotcov s autormi príspevkov, na ktorom porotcovia odovzdali mladým začínajúcim autorom cenné rady do ich ďalšej tvorby. Súťaž podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.

„Naša knižnica považuje za dôležité pripomínať si významných novozámockých rodákov a zároveň podporovať mladé literárne talenty. Preto sme už po druhýkrát vyhlásili súťaž, prostredníctvom ktorej si pripomíname prínos spisovateľa, novinára a politológa Ľuboša Juríka. Našou ambíciou je aj naďalej osloviť mladých autorov a podporovať ich v literárnej tvorbe tak, ako to robil Ľuboš Jurík. Touto súťažou sme zároveň chceli zvýšiť záujem mladých ľudí o tvorivé písanie, čítanie a návštevu knižníc. Sme presvedčení o tom, že iba človek, ktorý má bohatú slovnú zásobu, dokáže vytvoriť kvalitný a originálny text,“ uviedla riaditeľka knižnice Helena Bohátová.

„Súťažné poviedky sme hodnotili na základe viacerých kritérií. Porota brala do úvahy stavbu celej poviedky, dramatickosť, ale aj prekvapivé konce. Prihliadali sme aj na gramatickú úpravu či kvalitu textu, autorský vklad do súťažnej poviedky, teda nadčasovosť, humorné či filozofické zameranie a v nemalej miere aj originalitu. Vo víťazných poviedkach sme badali sľubnú perspektívu a priestor na ďalšie rozvíjanie talentu. Verím, že svoj talent budú rozvíjať a poviedky, ktoré prídu v nasledujúcom treťom ročníku, budú ešte lepšie,“ skonštatoval predseda poroty Ľubo Olach.

Poviedky, ktoré mali možnosť mladí autori napísať na ľubovoľnú tému, boli odbornou porotou hodnotené v dvoch vekových kategóriách. Prvé miesto vo vekovej kategórii **15 – 18 rokov** získala **Emily Vitková** s poviedkou *Mráz*, na druhom mieste sa umiestnila **Zoja Kollárová** s poviedkou *Terezine slzy* a tretie miesto v tejto kategórii obsadila **Karolína Gulbišová** s poviedkou *Tieň*. Vo vekovej kategórii **19 – 25 rokov** prvé miesto získala **Barbora Starších** s poviedkou *Cesta na mesiac*, na druhom mieste sa umiestnila **Alexandra Naštová** s poviedkou *Z lásky lásku vytvoriť* a tretie miesto si získala **Kristína Benčeková** s poviedkou *Tajomstvo ukryté pred celým svetom*.

Súťažné poviedky hodnotila odborná porota v zložení spisovateľ a novinár Ľubo Olach, prekladateľka a vysokoškolská pedagogička Jitka Rožňová a stredoškolská pedagogička Beáta Nociarová. Víťazné práce budú zverejnené v e-zborníku na webovej stránke knižnice.

Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár je regionálnou verejnou knižnicou a zároveň plní funkciu mestskej knižnice. Jej zriaďovateľom je Nitriansky samosprávny kraj. V rámci nadobecnej funkcie plní úlohy metodického centra pre verejné knižnice v okrese Nové Zámky. Pôsobí aj ako partnerská knižnica Národnej rady Slovenskej republiky a úzko spolupracuje so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči. Knižnica bola v roku 2000 pomenovaná po Antonovi Bernolákovi, významnom vzdelancovi, kňazovi a prvom kodifikátorovi spisovného jazyka, ktorý v Nových Zámkoch pôsobil 16 rokov. Na jej pôde pôsobí oddelenie rodinnej knižnice, odbornej literatúry, bibliografie a regionalistiky, akvizície a metodické pracovisko. V knižničnom fonde sa v súčasnosti nachádza vyše 138 000 kníh a periodík. Knižnica má viac ako 3 000 čitateľov, z toho vyše 1 600 detí a ročne vypožičia vyše 220 000 kníh a periodík. Do jej knižničného fondu sa ročne doplní okolo 2 100 nových titulov.

**Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch –
Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár**

CO ČEKÁ MĚSTSKOU KNIHOVNU V PRAZE V ROCE 2025?

Rozšíření otevírací doby, otevření dvou nových Kiosků a rozšiřování povědomí široké veřejnosti o digitálních službách, to jsou hlavní očekávané události a témata roku 2025 v Městské knihovně v Praze (MKP).

TECHNOLOGIE I UMĚNÍ ODSTŘIHNOUT SE

Zvyšování digitální gramotnosti a seznamování široké veřejnosti s digitálními službami státu si knihovny zvolily jako hlavní téma roku 2025 pro své vzdělávací a osvětové aktivity. Svě stálé místo v programu neformálního vzdělávání tak mají oblíbené *Digitální poradny*, které lidem nabízejí možnost seznámit se v bezpečném prostředí s funkcemi mobilního telefonu a novými aplikacemi. Obsahem jsou nejen digitální služby státu, které nabízí *Portál občana*, ale i služby *Digitální knihovny*, možnosti *E-knihovny*, nebo funkce aplikace MKP.

Digitální služby se projeví i v přímých službách knihovny, která začne ve všech pobočkách sítě MKP akceptovat ověření totožnosti pomocí aplikace *eDoklady* a online ověření identity pomocí nástroje Bank ID. Dále budou rozvíjena témata umělé inteligence (AI) a virtuální reality (VR). Seznámit se s Aiou (čti Ájou), umělou inteligentní knihovnickou asistentkou, je možné už nyní v pobočce Rajská zahrada (Praha 14), kde je na zkušebním pobytu. Dále se počítá s jejím nasazením v některém z Kiosků. Tematické programy s využitím virtuální reality jsou stálou nabídkou hned několika poboček (<https://www.mlp.cz/cz/o-knihovne/sluzby/virtualni-realita/>).

Na druhou stranu se v knihovně objeví i témata spojená s bezpečnostními aspekty digitálního světa, včetně potřeby digitálního wellbeingu a moderace přítomnosti v digitálním světě.

DO KNIHOVNY TŘEBA I V NEDĚLI

Čtenářky a čtenáři se v knihovně se samoobslužnými prvky setkávají již od roku 2019, kdy bylo zahájeno samoobslužné půjčování v Ústřední knihovně (Praha 1). Změna technologie výpůjčního procesu umožnila knihovně rozšířit nejen nabídku akcí pro veřejnost (počet akcí vzrostl až na současných 8 000 za rok), ale postupně také dostupnost služeb. První samoobslužný Kiosk byl v Centru Černý Most (Praha 14) otevřen v březnu 2022. V roce 2025 se plánuje otevření dalších dvou Kiosků, a to v obchodním centru DBK (Praha 4) a Westfield Chodov (Praha 11). Kiosk neposkytuje plnohodnotné knihovnické služby (pobytové, vzdělávací a kulturní), ale je rychlou alternativou pro vrácení a půjčování knih na dobře dostupném místě s širokou otevírací dobou.

Rozšíření dostupnosti knihovnických služeb přinese i připravovaná změna otevírací doby vybraných poboček. V první vlně budou zařazeny Ústřední knihovna (Praha 1) a pobočka Dejvice (Praha 6, v budově Národní technické knihovny), které nabídnou možnost využívat knihovnu například v neděli. Rozšířená otevírací doba bude bez přítomnosti knihovnic a knihovníků a vstup do knihovny bude podmíněn (stejně jako do Kiosku) platným čtenářským průkazem. Zájem se předpokládá zejména ze strany studentstva, s ohledem na probíhající diskuzi o nedostatku studijních míst v Praze.

NOVÉ A REVITALIZOVANÉ KNIHOVNY

Na Černém Mostě (Praha 14) bude dokončena stavba nového Polyfunkčního domu Černý Most, ve kterém najde své sídlo i nová pobočka MKP s velikostí kolem 1000 m². S architektonickým ateliérem Loxia probíhají práce na projektu interiéru, který by měl nabídnout pohodlný výběr knih i příjemné vybavení pro pobytové služby. Otevřením knihovny v roce 2026 se zaplní další bílé místo v dostupnosti knihovnických služeb na mapě Prahy.

Pozornost bude zaměřena i na revitalizace (obnovu) interiéru několika stávajících poboček. Nový kabát podle návrhu ateliéru monom by měla dostat významná pobočka Smíchov (Praha 5) umístěná v budově secesní Smíchovské tržnice z roku 1908, ale i dvě sídlištní knihovny umístěné v objektech občanské vybavenosti. Nad lepším využitím prostoru pobočky Bohnice (Praha 8) se bude zamýšlet Studio Virtua a úpravy interiéru v pobočce Opatov (Praha 11), která by pak měla nabídnout i příjemnější prostor pro akce, jsou projednávány s architektkou Karolínou Kripnerovou.

Zahájeny budou práce na projektu nového bibliobusu. Pojízdná knihovna je tradiční službou MKP, kterou poskytuje od roku 1939. Aktuální vozový park tvoří dvě vozidla, Crossway z roku 2008 a Oskar (Fiat Ducato) z roku 2013. Projekt počítá s obnovou staršího (většího a těžšího vozidla, které se dlouhodobě ukazuje do pražského provozu jako nevhodné) za multifunkční a menší vůz s širokým využitím pro pravidelné stanice a „propagační“ výjezdy (festivaly, akce).

Ať se umíme odstříhnout od toho, co nás svazuje, přeje z knihovny

Lenka Hanzlíková

